

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK KİMLİĞİNİN ALGILANIŞININ TÜRKİYE-
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Serpil ÖZTÜRK**

**Enstitü Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR

EYLÜL - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK KİMLİĞİNİN ALGILANIŞININ TÜRKİYE-
AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Serpil ÖZTÜRK

Enstitü Ana Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Bu tez 13 / 09 / 2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği – oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doc. Dr. Mahmut BİCEN	Olumlu/Kabul	M. BİCEN
Y. Doc. Dr. Nesrin KENAR	Olumlu/Kabul	N. KENAR
Yrd. Doç. Dr. Şibel AKPINAR	Olumlu/Kabul	Ş. AKPINAR

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Serpil ÖZTÜRK

13.09.2012

ÖNSÖZ

‘Türk Kimliğinin Algılanışının Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi’ konusu, Türkiye’nin AB üyeliği sürecinde karşılaştığı ‘algı’ sorununu anlayabilmek açısından araştırılmaya değer bir konu olarak değerlendirilmiştir. Çalışma süresince destek ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR’ a teşekkürlerimi sunmayı isterim. Ayrıca, bu çalışma süresince sabır ve anlayışları ile birlikte daima bana destek olan aileme şükranlarımı sunarım. Yine, bu çalışmanın hazırlanması ve ortaya çıkmasında, beni daima yönlendiren ve farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan bütün hocalarıma en içten sevgi ve saygılarımı ifade etmek isterim.

Serpil ÖZTÜRK

13.09.2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KİMLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1. Kavram Olarak ‘Kimlik’	8
1.1.1. ‘Bireysellik’ten ‘Kolektivizm’e	13
1.2. Türk Kimliği: Aslında Biz Kimiz?	18
1.2.1. Osmanlı’dan Günümüze Türk Kimliği’nin Oluşumu	18
1.2.2. Türk ‘Tarz-ı Siyaset’	21
1.2.3. Cumhuriyet Dönemi ve Yeni Kimlik Arayışları	22
BÖLÜM 2: AVRUPA’DA TÜRK KİMLİĞİNİN ALGILANMASI	28
2.1. Bir ‘Öteki’ Olarak Osmanlı	29
2.1.1. Temel ‘Öteki’ Noktası: Din	29
2.1.2. Uluslaşma Dönemi ve Avrupa’nın ‘Hasta Adamı’ Osmanlı	33
2.2. Türk Göçmenler: Sorun Nerede?	36
2.2.1. ‘Geçici İşçi’ Programı ile Başlayan Süreç	36
2.2.2. Olumsuz Türk Göçmen İmajı	38
2.2.2.1. Birinci Kuşak Göçmenlerden Günümüze Türk Göçmelerin Eğitim Durumları	39
2.2.2.2. Türk Göçmen Toplumunda Kadının Statüsü	40
2.2.2.3. Bir Arada Yaşama Çabası: Gettolaşma	41
2.3. İslam: Artan İslam Karşıtlığı ve Türkiye’nin Algılanmasına Etkisi	45
2.3.1. Avrupa’da İslam	45
2.3.2. 11 Eylül’den Karikatür Krizine	48

BÖLÜM 3: AVRUPA'DAKİ TÜRK ALGISININ TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	54
3.1. Türkiye'nin Üyelik Süreci ve Bu Sürece Olan Destek	54
3.1.1. <i>Mission: Impossible?</i>	55
3.1.2. Avrupa Politik Söyleminde Olumsuz Türk İmajının Yaratılması	60
3.2. Türkiye'nin Gelişim Süreci: Avrupa'nın Neresindeyiz?	69
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	75
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- AKP** : Adalet ve Kalkınma Partisi
- AÖP** : Freiheitliche Partei Österreichs; Avusturya Özgürlük Partisi
- CDU** : Christlich Demokratische Union Deutschlands; Hristiyan Demokrat Birliği
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi
- CSU** : Christlich-Soziale Union in Bayern; Hristiyan Sosyal Birliği
- ES** : Employment Service; İş Kurumu
- FN** : Front National; Ulusal Cephe Partisi
- GDP** : Gross Domestic Product; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- GSYİH** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- MHP** : Milliyetçi Hareket Partisi
- NATO** : North Atlantic Treaty Organization, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
- RP** : Refah Partisi
- SP** : Saadet Partisi
- TES** : Turkish Employment Service; Türk İş Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Avrupa'daki Türklerin Sayısı	37
Tablo 2: Avrupa'daki Müslüman Sayısı	46
Tablo 3: Türkiye'nin Son Dönem Ekonomik Göstergeleri	69
Tablo 4: Türkiye'nin İnsan Hakları Konusunda İzlediği Gelişme	71
Tablo 5: Türkiye ve Avrupa'da 'Özgürlük' Değerlendirilmesi	72

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 2004- 2008 Yılları Arası Avrupa'daki Müslüman Algısı	49
Şekil 2: AB Vatandaşlarının Potansiyel Aday ve Aday Ülkelerin Üyeliklerine Olan Destekleri	57
Şekil 3: Türkiye'nin Üyeliğine Olan Destek	59
Şekil 4: İnsan Hakları Açısından Türkiye ve Avrupa	72

Tezin Başlığı: Türk Kimliğinin Algılanışının Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi

Tezin Yazarı: Serpil ÖZTÜRK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR

Kabul Tarihi: 13.09.2012

Sayfa Sayısı: 1x (ön kısım) + 90(tez)

Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber uluslararası sistemin köklü bir değişikliğe uğraması, tehdit algılanmasının tamamen değişmesine ve yeni sisteme bir önceki dönemlerden farklı olarak yeni aktörlerin eklenmesine yol açmıştır. Kimlik kavramı bu noktada önem arz etmektedir. Çünkü yeni aktörlerin eklenmesi yeni dönemde yaşanan çatışmaların boyutunu da değiştirmiştir. Sadece yaşanan çatışmalar değil aynı zamanda toplumların kendi içlerinde yaşadıkları 'kimlik krizleri' de yeni dönemin en çok tartışılan ve 'kimlik' kavramıyla açıklanmaya çalışılan konularından olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada Türkiye'nin 'kimliğinin algılanması' üzerinden yola çıkılarak Türkiye- AB ilişkileri ve geleceğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle Türkiye'nin kimlik bileşenleri incelenmiştir ve bu bileşenlerin Türkiye'nin AB üyeliğine nasıl bir etkisinin olduğuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin algılanmasında rol oynayan temel etkenler dönemlere ayrılarak irdelenmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken;

- a) Türkiye'nin algılanmasını etkilemiş/ etkileyen temel faktörler üzerinde durularak bunların nasıl 'önyargılara' dönüştüğü incelenmeye çalışılmıştır
- b) Avrupa'da Türkiye hakkında oluşmuş olan önyargıların Türkiye'nin üyeliğine olan desteği ve Türkiye AB ilişkilerinin geleceğini nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Bu sorulara cevap ararken literatür taramasının yanı sıra özellikle Türkiye'nin AB üyeliğine olan kamuoyu desteğinin ya da karşıtlığının araştırıldığı 'kamuoyu yoklamalarına' odaklanılmıştır. Bu anketlerden yola çıkarak genellemelere ulaşmak mümkündür. Aynı şekilde anketler aracılığı ile yapılan araştırmalar sadece Türkiye ile sınırlı değildir aynı zamanda diğer aday ve muhtemel aday ülkeleri de kapsamaktadır. Bu durum da, Türkiye'nin üyeliğine olan yaklaşımın diğer aday ülkelerle karşılaştırmalı olarak incelenmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu konuda yapılmış farklı araştırmalara da yer verilmiştir.

Çalışmada da ortaya konduğu gibi Türkiye'nin AB üyeliğine olan desteğin düşük olması Türkiye'nin Avrupa'da algılanan olumsuz imajı ile doğrudan ilişkilidir. Çeşitli faktörlerin bir araya gelmesi ile oluşmuş olan Türk algısı, AB'ye üyelik yolunda Türkiye'nin önündeki en büyük engellerden bir tanesi olarak durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Algı, Türk Kimliği, Avrupa Birliği- Türkiye

Title of the thesis: Perception of Turkish Identity in Europe and Its Affects on Turkey-EU Relations

Author: Serpil ÖZTÜRK

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Nesrin KENAR

Date: 13.09.2012

Nu. of pages: ix (pre text) + 90 (main body)

Department: International Relations

Subfield: International Relations

Due to the fact that international system has had enormous changes after the Cold War, perception of threat has changed gradually and this change led the new actors join the international system. At this point, the notion of 'identity' gained much importance in order to explain the new international system as well as the relations between ethnically and religiously different groups.

Turkey's EU membership thus has generated intense identity- based discussions, which has focused on the differences between Turkey and the EU. In this context, this thesis aims to examine the future of Turkey- EU relations by focusing on the factors that shaped the perception of Turkish identity. In order to do that, my initial aim is to explain the construction of Turkish identity over time. After establishing the basic knowledge on what is the Turkish identity, the thesis explains the factors that shaped the negative image of Turks as follows;

- a) The main factors that affecting the perception of Turkish identity in a negative way,
- b) Their affects on the evaluation of Turkey's membership into EU;

In order to explain these factors, articles of academicians', statements of political leaders and also public opinion polls are used. Especially public opinion polls which provide extensive knowledge about the candidate countries, are taken into consideration.

European publics' decisions seem to play critical role in the membership process, whose opinion has been mostly shaped by the negative factors as a result of interactions between Turks and Europeans. The historical and cultural differences, albeit in an implicit manner, together with the existence of non-integrated Turkish migrants in Europe seem to deteriorate the Turkish image in the minds of Europeans. As a consequence this deteriorated image affects the support for the Turkish membership.

Key Words: Identity, Perception, Turkish Identity, EU- Turkey

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) 'ne üyelik şartları AB Kurucu Andlaşması'nın 6. ve 49. maddelerinde ortaya konmuştur. Andlaşma'nın 6. maddesine göre;

1. Birlik, üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur.
2. Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi ile garanti altına alınan ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir.
3. Birlik, üye devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.
4. Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli gördüğü araçlarını oluşturacaktır (Reçber, 2005:16).

Aynı şekilde 49. madde de üyelik şartlarını belirtmektedir. 49. maddeye göre;

6. Md.'nin 1. Prg.'ında belirtilen ilkelere saygı duyan her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Başvurusunu; Komisyona'a danıştıktan sonra ve üyelerinin salt çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünü aldıktan sonra, oybirliği ile karar verecek olan Konsey'e iletir.

Kabul koşulları ve bu kabulün Birliğin dayandığı Andlaşmalar ile ilgili olarak beraberinde getirdiği uyarlamalar, üye devletler ile talep sahibi devlet arasında bir anlaşmanın konusunu oluşturur.

Söz konusu anlaşma, kendi anayasal usullerine göre bütün üye devletlerin onayına sunulur (Reçber, 2005:46).

Yukarıdaki şartların sağlanması halinde AB'ye üyelik süreci başlatılır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde varılan karar neticesinde ise başvuruda bulunan adayların tam üyeliğe kabul edilmeden önce sağlaması gereken kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır: Siyasi Kriter: Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı; Ekonomik Kriter: İşleyen ve aynı zamanda Birlik içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa

ekonomisinin varlığı ve son olarak, topluluk mevzuatının benimsenmesi: Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine bağlı kalmak üzere üyelik için gerekli yükümlülükleri yerine getirebilme kapasitesine sahip olmaktır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu). Mevzuatta ve Kopenhag Kriterlerinde açıkça belirtildiği gibi adaylık statüsü verilmesi ve tam üyeliğe geçilmeden önce tamamlanması gereken kriterler bütün devletler için geçerlidir ve adaylık sürecinde bu kriterlerin dışında sağlanması gereken başka bir kriter ortaya konmamıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB üyeliğini değerlendirdiğimizde, burada belirtilenlerin çok dışında bir yaklaşımla karşı karşıya kaldığımızı görmekteyiz. Belirtilen kriterlerin çok dışına çıkan bu yaklaşım Türkiye'yi AB üyeliği yolunda 'çok büyük, çok fakir ve çok dindar' (too big, too poor and too religious) (Akçapar, 2006) olarak tanımlamaktadır. Türkiye'nin AB ülkeleri ile kıyaslandığında sahip olduğu farklılıklar, ya da AB ülke vatandaşlarının farklılık olarak gördüğü değerler, Türkiye'nin AB üyeliğinin her yönüyle – özellikle kültürel, dinsel ve ekonomik boyutu- tartışılmasına yol açmaktadır.

1999 yılında Türkiye'ye 'adaylık' statüsünün verilmesi ve 2005 yılında müzakerelerin başlaması ile birlikte tartışmaların da ateşlendiğini söyleyebiliriz. Literatüre bakıldığında Türkiye'nin 'sorunu' daha çok, sahip olduğu 'kültürel farklılık' olarak değerlendirilmektedir. Çünkü yapılan kamuoyu araştırmalarına¹ göre Türkiye'nin AB vatandaşları tarafından desteklenme oranı diğer ülkelere oranla çok daha düşüktür. Burada ilginç olan nokta Balkan ülkelerinin dahi Türkiye'den daha fazla destekçi bulabilmeleridir. Mesela, Türkiye gibi İslami bir kimliği olan Bosna Hersek'in desteklenme oranı Türkiye'ye oranla yüksek değerlerde seyretmektedir. O zaman Türkiye açısından durumun çok daha farklı boyutlarda ele alınarak değerlendirildiğini söylemek yanlış olmaz.

Türklerin Avrupa ile olan geçmişleri eskiye dayanmaktadır. Osmanlı'nın genişlemeci yapısı ve farklı bir dine sahip olması Avrupa ile arasındaki ilişkileri 'öteki' algılamasına indirgemıştır. Kenneth M. Setton'a göre, 14. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Avrupalılar, İslam'ı Osmanlı ile tanımlamaya eğilimliydi, özellikle Türklerin Perslileri yenmesinden (1514) ve sonra Batı Anadolu ve Kürdistan'ı (1515), Suriye ve Filistin (1516) ve son olarak Mısır'ı (1517) istila ettikten sonra (Setton, 1992:17). Bu

---

¹ Bu araştırmalara çalışma içerisinde ayrıntılı olarak değinilecektir.

eğilim İslam dinini benimsemiş olan Osmanlı'nın bir düşman olarak 'ötekileştirilmesine' yol açmıştır. Bu sayede Avrupa, Hıristiyanlık temelinde kendi birliğini oluşturabilmiştir. Çünkü bu dönemde, Avrupa'nın kendini tanımlama sürecinde kullanabileceği tek alternatif din olmuştur (Özlük, 2009). Ancak dinin ötekileştirme aracı olarak sadece Osmanlı döneminde kullanıldığını söyleyemeyiz. Bugün dahi, özellikle 1980'lerden sonra radikal İslam'ın yükselişe geçmesi ve New York, Madrid, Londra gibi saldırıların gerçekleştirilmesinden sonra, İslam açık bir şekilde 'düşman' olarak algılanmaya başlamıştır. Türkiye de, seküler politik yapısına ve Batı'ya yönelik modernleşme projesine rağmen bu algılamalardan payını almaktadır. Türkiye'nin negatif imajı, cinsel ve politik şiddete dayalı olarak algılanan İslam ile açıkça eşit tutulmaktadır (Verney, 2007:220). Osmanlı'nın genişlemeci yapısı ve farklı bir dine sahip olmasıyla oluşan 'barbar' imajı ile ötekileştirilmesi Osmanlı'nın Batılılaşma adına attığı adımlardan sonra dahi devam etmiştir.

Tanzimattan itibaren Türklerin yüzlerini Batı'ya dönmeleri ve bütün Batılılaşma çabaları, Türklerin imajında pek bir değişiklik yapmamış gibi gözükmektedir. İslam'ın algılanan olumsuz imajının yanı sıra Türklerin algılanmasını etkileyen hatta bir kırılma noktası olarak kabul edebileceğimiz bir diğer durum da 1960'lardan itibaren Türk işçilerin çalışmak amacıyla Avrupa'ya gitmeleridir. 1960'larda özellikle Batı Avrupa ülkelerinin işçi açığını karşılamak amacıyla başlattıkları süreç, giden işçilerin Avrupa'da kalmaya karar vermeleriyle farklı bir boyuta taşınmıştır. Giden işçilerin daha çok kırsal kesimlerden olması ve eğitim seviyelerinin göreceli olarak düşük olması ve bunlara ek olarak Avrupa'nın yabancı göçmenleri vatandaşları olarak kabul etmeye gönüllü ve hazırlıklı olmamaları entegrasyonu neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Göçmenleri topluma entegre edememeleri sonucu ortaya iki taraf açısından da sorunlu bir ilişki çıkmıştır. Bu sebeple Avrupa'da çeşitli gruplar tarafından sıklıkla Türkiye'nin negatif algısının, Avrupa'nın norm ve değerleriyle 'uyumlu olamayan' göçmenler tarafından yayıldığı belirtilmektedir (Kaya, 2011a:499).

Avrupa'ya giden birinci kuşak arasındaki eğitim sorunu diğer kuşaklarda da kendisini göstermiş ve bu sorun dil öğrenimini de zorlaştırmıştır. Dil öğreniminin yetersiz kalması göçmenlerin daha çok içine kapanmasına sebep olarak bir anlamda entegrasyon sorunlarını körüklemiştir. Göçmen grubun Avrupa tarafından marjinalize edilmesi,

Türkler hakkındaki bilgilerin sınırlı oranda kalmasına sebep olmaktadır. Bilgi eksikliği ya da sahip olunan yanlış bilgi Türklerin kolektif olarak algılanmasına neden olarak, Türkiye'nin AB üyeliğini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bugün Türkiye'nin AB üyeliğine olan destek %30'larda seyretmektedir. Ayrıca bu noktada, Türkiye açısından bir diğer önemli nokta bazı ülkelerin Türkiye'nin üyeliğini referanduma götürecektir olmalarını çoktan açıklamış olmalarıdır. Fransa ve Avusturya, Türkiye'nin üyeliğini son aşamada referanduma götürecektirini açıklamışlardır (Akçapar, 2006). Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin üyelik sürecinde kamuoyunun etkisi önemli bir rol oynayacaktır.

Türkiye hakkında tarihi ve günümüz parametrelerinin etkisi ile oluşan genel kanı, Birlik vatandaşlarının Türkiye'nin Avrupa'dan çok farklı olduğu ve bu farklılığın Türkiye'nin AB üyeliğine izin veremeyeceği yönünde yaklaşımlarına yol açmaktadır. Ancak Türkiye'nin 'Avrupalılığı'nın tartışılması aslında çok yeni bir yaklaşımdır. Çünkü bundan yaklaşık olarak 48 yıl önce Ankara Anlaşması imzalandığında Alman Hristiyan Demokrat Partisi Başkanı ve aynı zamanda Avrupa Komisyonu'nun ilk Başkanı Walter Hallstein, Türkiye'nin Avrupa açısından konumunu ortaya koyan bir açıklamada bulundu: 'Türkiye Avrupa'nın bir parçası' (A Fading European Dream, 2010). Bugün gelinen nokta da ise Türkiye'nin Avrupalılığı ile birlikte Avrupa'nın kimliği de tartışılan en ateşli konulardan bir tanesi haline gelmiştir. Avrupa'nın Türkiye'yi 'aday olarak istemediğini' ortaya koyan argümanlar ise çeşitlilik göstermektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi AB vatandaşlarının desteği oldukça düşük oranlardadır ve genel olarak bakıldığında aslında başta AB'nin çekirdek ülkeleri olmak üzere hemen hemen her ülkenin Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkan bir argümanı bulunmaktadır. Ancak sorunun temeli Türklere karşı olan önyargıda yatmaktadır.

Bir Türk yetkilisinin belirttiği gibi iki taraf arasındaki ilişki kısaca şöyle tanımlanabilir: 'Bir güven problemi var' (Dombey, 2011). Algılanan Türk kimliği, Avrupalılar arasında, kıtadan uzak tutulması gereken bir toplum olarak zihinlerde yer etmiştir. Türkiye'nin ekonomik açıdan AB ortalamasından geri olması ve Türklerin büyük bir çoğunluğunun 'fakir' olarak değerlendirilmesi ve bunun sonucu olarak Türkiye'nin olası AB üyeliğinin 'göçmen akınına' yol açmasından korkulması; insan hakları, özgürlükler ve demokrasinin hala Türkiye'de çok gerilerden ağır aksak bir şekilde

ilerlemesi; Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge sorunlarının Avrupa'ya taşınacak olması korkusu ve bunlar gibi pek çok neden Avrupa vatandaşlarının Türkiye hakkında olumsuz fikir sahibi olmasına yol açmaktadır ve bunun sonucu olarak da Türkiye'nin AB üyeliğinin desteklenme oranı diğer aday ülkelere oranla düşük bir oranda seyretmektedir. Türkiye'nin son dönemlerde her alanda yakaladığı ivmeye rağmen önyargının hala sağlam bir şekilde durması ve sadece Türkiye üyeliği söz konusu olduğunda tartışmaların boyutunun değişmesi ve birçokları tarafından üyeliğe şiddetle karşı çıkılması yolun sonunun daha da görünmez bir hal almasına yol açmaktadır.

Çalışmanın amacı ve önemi

Çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin önündeki engellerden en önemlisinin Türkiye'nin sahip olduğu olumsuz imajın olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır. Öncelikle Türk kimliğinin oluşum aşamalarına ve bugün sahip olduğu sorunlara değinilmiştir. Buradan yola çıkarak Türk kimliğinin Avrupa'da algılanmasını etkileyen faktörler belirlenmiş ve bu faktörler, Türk kimliğinin algılanmasında 'kırılma' noktası olarak alınarak, bugün sahip olunan bu olumsuz algılamının temellerinin açıklanması amaçlanılmıştır. Var olan bir sorunun çözümlenebilmesi için öncelikle soruna kaynaklık eden etmenler belirlenmelidir. Bu amaçla çalışmada öncelikle bunun üzerinde durulmuştur. Avrupa Birliği vatandaşlarının Türkler hakkında sahip oldukları olumsuz algılamaya Türkiye'nin AB üyeliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Sorunları ortaya koyduktan sonra AB vatandaşlarının Türkiye algısı üzerinde duran bu çalışma, bu alanda yapılmış birçok araştırmadan da yararlanarak AB kamuoyunun Türkiye konusundaki yaklaşımını ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin ekonomiden insan haklarına kadar tartışılan yönlerine yer verilerek, AB vatandaşlarının Türkiye konusundaki korkuları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın temel konusunu tarihsel süreçte başlayan ve bugünde devam eden bir olumsuz algılamının olduğu ve bu oluşan algılamının Türkiye'nin AB üyeliğini etkilediği ve etkilemeye devam edeceği oluşturmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Türk kimliğinin oluşma süreci ile başlayan ilk kısımdan sonra Türkiye hakkında oluşan algılamının temelleri ortaya konmuş ve daha sonra bu

nedenlerin AB kamuoyunu nasıl etkilediği ve biçimlendirdiği ve Türkiye'nin AB üyeliğinde nasıl bir sorun olarak ortaya çıktığı konu edilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın doğru ve güvenilir bir zeminde ele alınabilmesi için birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Kimlik kavramının açıklandığı ilk bölümde öncelikle kimlik kavramına getirilen farklı yaklaşımlara yer verilmiştir. Kavramın anlamının aydınlatılmaya çalışılmasından sonra üzerinde durulan bir diğer kavram kolektif kimlik kavramı olmuştur. Tezin amacının üzerine oturtulduğu bu kavramların açıklanmasından sonra Türk kimliğinin oluşum aşamaları ele alınmıştır. Bu noktada Osmanlı döneminden itibaren Türk kimliğinin hangi şartlar altında ortaya çıktığı ve özellikle cumhuriyetten günümüze değin ne gibi süreçler geçirdiği ve geline nokta Türk kimliği denildiği zaman ne anlaşıldığı ya da ne anlaşılması gerektiği ortaya konulmuştur.

Türk kimliğinin kavram olarak temellendirildiği birinci bölümün ardından ikinci bölümde, Türk kimliğinin Avrupa'da algılanmasını şekillendiren etmenler üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Türk kimliğinin algılanmasını etkileyen faktörler üç kısma ayrılarak ele alınmıştır. Osmanlı dönemi ile başlayan ve Türklerin 'Avrupalılığının' tartışıldığı ve dinin temel ötekileştirme aracı olarak Avrupa tarafından kullanıldığı dönemin ardından gelen iki dünya savaşı ve soğuk savaş dönemlerinde 'ötekileştirme' Avrupa tarafından kullanılmamış ve Türklerin 'Avrupa'lı karakteri genel kabul görmüştür. İkinci temel kırılma noktası olarak ise 1960'lardan itibaren Türk göçmenlerin Avrupa'ya göçleri ortaya konmuştur. Göçmenlere olan yaklaşım, Avrupa genelinde Türkler hakkında var olan olumsuz kanının güçlenmesine yol açmıştır. Göçmenlerin bu kaniya olan etkileri araştırılırken, onların eğitim durumları, Türk kadınlarının statüsü ve Avrupa vatandaşlarının göçmenleri nasıl algıladıkları üzerinde durulmuştur. Üçüncü kırılma noktası olarak ise diğer etmenler ile iç içe olmasına rağmen din faktörü alınmıştır. Özellikle 1980'lerden itibaren radikal İslam'ın yükselişe geçmesi ve Avrupa'da gerçekleşen Londra ve Madrid saldırıları Müslümanların algısını genel olarak etkilemiştir. Bu kısımda Avrupa'da Müslümanlara olan yaklaşım bu alanda yapılmış çeşitli araştırmalara yer verilerek ortaya konulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise, algılanan Türk kimliğinin Türkiye'nin AB üyeliğine olan etkisi ortaya konulmuştur. Bu bölümde özellikle Eurobarometer araştırmalarına yer

verilerek Türkiye'nin üyeliğine karşı olan yaklaşım ortaya konulmuştur. Ayrıca Türkiye'nin üyelik sürecine de değinildiği bu bölümde Türkiye'ye olan destek diğer aday ülkelerle kıyaslanarak ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin çok tartışılan ekonomik durumu, insan hakları, özgürlükler ve bunların işleyişi açısından bulunduğu durum Avrupa ülkeleri ile kıyaslandırılmış ve bunlar tablolar halinde ortaya konulmuştur.

BÖLÜM 1: KİMLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavram Olarak ‘Kimlik’

It's harder to crack a prejudice than an atom

Albert Einstein

‘Kimlik’ kavramı sosyal bilimlerin hemen hemen bütün alanlarında artan bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Özellikle modernleşme ile birlikte – Taylor’a göre ‘kimlik’ konsepti 16. Yüzyıl öncesi modernleşmemiş, feodal Avrupa’da düşünülemezdi (Benwell ve Stokoe, 2006:17)- grup içi, dışı ve gruplar arası ilişkiler, yaşanan çatışmalar ve grupların/ devletlerin uyguladığı politikalar kimlik politikasına indirgenerek bu bağlamda açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak kimlik politikalarına keskin dönüş özellikle 1900’lerin ilk yarısıyla yaşanmaya başlamıştır. Batı emperyalizminin doğurduğu oryantalizm ve buna yapılan eleştiriler ‘kimlik’ kavramına dönüşü hızlandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya düzeni kimliği iki alt ve net – Sosyalist/ Marksist ve Kapitalist/ Batılı- kavrama indirgemiş ve politikalar bunlar üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Bu dönemde alt kimlikler kendilerini ifade etme şansı bulamamışlardır. Ancak 1980’ler ile birlikte kutupların yumuşamaya başlaması ve bunun sonucunda sosyalizmin çökmesi kimlik politikalarında da yeni bir dönemi başlatmıştır. Dağılan doğu bloğundan ortaya çıkan yeni milliyetler, var olan toplumdaki alt kimlikler ve bunlara ek olarak cinsiyete, dine, kültüre bağlı ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler kimlik politikalarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuş ve böylelikle kimlik politikaları yükselişe geçmiştir. Ayrıca, özellikle 1960’larla birlikte gelişmiş ülkelere doğru başlayan göç dalgası farklı kimliklerin birlikte yaşamasını zorunlu kılmış ve bu zorundalık gruplar arası şiddeti ve çatışmayı artırmıştır (Köksal, Hortaçsu ve Köksal, 2009:6-8). Kimlik hareketleri gerek şiddete başvuran, gerek aktif siyasete giren yapılarıyla ‘Yeni Dünya Düzeni’nin göz ardı edilemez aktörleri olmuşlardır (Köksal, Hortaçsu ve Köksal, 2009:6-8).

Kimliğin artan bu önemi, sosyal bilimlerde hemen hemen bütün alanların bu konuya yönelmesini sağlamıştır. Bu yönelim, kimlik kavramının sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde farklı bir şekilde açıklanmasını sağlamıştır. Kimlik kavramına getirilen

bu açıklamalar farklılık göstermektedir. Öncelikle terimin anlamına bakacak olursak, terim ilk olarak 1570 yılında 'identitie' olarak kullanılmış ve bu şekilde kayıtlara geçmiştir ve genel olarak 'mutlak ve temel aynılık, teklik' anlamına gelmektedir (Benwell ve Stokoe, 2006:18). Terimin toplumdaki genel kullanımı farklılık göstermekle beraber temelde kimliği, bireylerin ya da grupların sahip oldukları bir şey olarak kabul eder. Kimlik kişiye özeldir ve bireyleri birbirinden ayırır ama her bireyin kendine özgü bir kimliğinin olmasına rağmen aynı zamanda bu kimlikler aynı değerlerin, inançların paylaşıldığı bir grup söz konusu olduğunda aynılaşır. Aslında bu aynılaşma ortak ve paylaşılan değerler söz konusu olduğunda ortak hareket etmelerinden dolayı ortaya çıkmaktadır.

'Kimlik' kavramının popülerleşmesi ve kavramın sosyal ilişkileri ya da başka bir deyişle sosyal ilişkiler zemininde ortaya çıkan sorunları açıklayabilecek bir 'güce' sahip olduğunun varsayılması, kavram ile ilgili olarak farklı boyutlarda açıklamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Brubaker ve Cooper kimliğin bu farklı kullanımından yola çıkarak kimliğin kullanımı üzerine birkaç kategori belirlemiştir (Brubaker ve Cooper, 2000:6-7). Brubaker ve Cooper'a göre kimliğin kullanımında birkaç anahtar kategori vardır. İlk olarak; (1) 'kimlik' sosyal ya da politik hareketin temeli olarak anlaşıldığında; genellikle kimlik bireylerin amaçlarının (interest) tersi anlamında kullanılmaktadır. Bireylerin bireysel ya da kolektif hareket etmeleri daha çok grubu algılamalarıyla/anlamalarıyla olabilmektedir. Bu kullanım en genel kullanım olmakla beraber diğer kullanımlarla da iç içe olabilmektedir. (2) kimlik, kolektif bir fenomen olarak algılanır ve kimlik burada grup üyeleri arasındaki 'aynılığı' göstermektedir. Bu aynılık kolektif hareket söz konusu olduğunda grup üyeleri arasında iş birliği, ortak eğilim ya da ortak bilinç olarak ortaya çıkmaktadır. Kimliğin bu kullanımı literatürde özellikle sosyal hareketler, cinsiyet, etnisite, ırk çalışmaları ve milliyetçilik alanında yer almaktadır. (3) burada, kimliğin kullanım alanı özellikle bireyler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kullanım daha çok psikolojide –özellikle Erikson'un çalışmaları ile şekillenmiştir- yer almaktadır. Birey temelli kimlik temel, kurucu öge olarak ele alınmaktadır. (4) burada ise kimliğin kullanım alanını 'yeni sosyal hareketler'(new social movements) olarak kategorileştirmektedirler. Bu kullanımda kimlik, ortak hareket etmeyi sağlayan grup anlayışı, işbirliğinin üretilmesi, ortaya çıkarılması olarak kullanılmaktadır. (5) son olarak bu kategoride kimlik, daha çok post modernizm, post

yapısalcılık ve özellikle Foucault'nun üzerinde durduğu ve benliğin çoğulcu, parçalanmış, belirsiz ve değişken doğasını anlamaya çalışan çalışmalarda kullanılmaktadır.

Brubaker ve Cooper'ın da ortaya koyduğu gibi, kimliğin 90'lardan sonra bütün sosyal bilimlerde merkezi konuma gelmesine rağmen kimliğe atfedilen yaklaşımlar farklılık göstermektedir. Uluslararası ilişkilerde kimlik, önemi göz ardı edilemeyecek bir konuma gelmiştir. Özellikle realizmin eleştirisinin yapıldığı postmodern söylem kimliği açıklarken 'ötekileştirme' boyutu üzerinde durmaktadır. Uluslararası ilişkileri farklılıkların ötekileştirildiği bir yapı olarak görmek ve bu noktada eleştirmektedir. Farklı kimlikler 'öteki' durumuna indirilmektedir, yalnız burada ötekileştirme negatif bir anlam içermektedir. Ötekileştirilen daima ikincil, gelişmemiş, aşağı durumunda olmaktadır- kadın, doğulu vb gibi- (Keyman, 2009). Postmodernistlerin savı, bugüne değin kendilerini kamusal alanda ifade edememiş grupların (etnik azınlıklar, kadınlar, göçmenler, sığınmacılar, diasporalar, gençler) kendilerini artık ifade etme özgürlüğüne kavuştukları yönündedir (Kaya, 2004a:73). Bu alt kimlikler kendilerini ifade etme şansı bularak alternatif bir siyaset uygulama yoluna girmektedirler.

Eleştirel kuram da postmodern söylem gibi kimliğin ötekileştirilmesini eleştirmektedir. Eleştirel kurama göre uluslararası ilişkilerde farklı olan ötekileştirilir ve burada bahsedilen farklı olan 'kimlik' daha çok modern dışı kimliklerdir. Devlet bu modern dışı kimlikleri kontrol edebilmekte ya da kontrol edebilme eğiliminde bulunmaktadır. 'Öteki kimlik' düşman olarak görülmektedir, bu da uluslararası ilişkilerin devlet-düşman arası ilişkilere indirildiği bir alan olmasına sebep olmaktadır (Keyman, 2005). Kimliğin öneminin son dönemlerde yükselişe geçtiği uluslararası ilişkiler disiplininin yanı sıra özellikle iki alan – sosyoloji ve psikoloji- bu kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır ve iki alan da farklı tanımlamalara gitmişlerdir. Sosyolojik bakış açısı, bireyleri ve grupları kimliğin özel bir durumu olarak görür çünkü kimlik, birey ve grupların çok özel sosyal ilişkileri sonrasında ortaya çıkmaktadır (Eder, 2009:428). Ayrıca sosyolojik bakış açısında kimlik, kendini bilen insanın, bilgisinin toplumsal ifadesidir (Tatar, 2008:196). Psikolojide ise kimlik temelde 'self' ve 'ego' ayrımına gidilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Kimlik kavramı üzerinde duran en önemli isimlerden bir tanesi Taylor' dır. Taylor kimliği kişinin kendini tanımladığı ve yaşattığı/ koruduğu özellikler olarak kabul etmektedir. Taylor'a göre iki önemli koşul vardır kimliğin karakterize edilmesinde: Bunlardan ilki 'the significance condition' ve ikincisi de ' the identification condition' dır. Taylor'a göre kimliğimizi belirleyen temel nokta sahip olunan özelliklerin esas olarak bizim için değerli olup olmadığıdır (Yeuk-shing Mak, 2007:60). Taylor'a göre kimliklerin ait olduğu bir kategori vardır ve Taylor bu kategoriyi 'hypergoods'- object olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, bireyler ve gruplar bazı kimlikleri 'hypergoods'- object olarak deneyimlemektedirler ancak bu deneyimlenen kimliklerin hepsi bizim için aynı yoğunlukta ve değerinde değildirler. Birçok kimlik aslında pozitif ya da negatif bir şekilde uyarılana kadar uyku halinde beklemektedir. Bu uyarılma ise etkileşim halinde bulunduğumuz toplum aracılığıyla olabilmektedir. Taylor'a göre, zevklerimiz, arzularımızı, bakış açılarımızı, fikirlerimizi ve inançlarımızı kendi başımıza yoktan yaratmayız; fakat diğerleri ile etkileşim içerisinde toplumumuzun dilinin edinimi ile yaygın inançlar, fikirler, görüşler, değerler, seçenekler, kavrayış ve ifadeler bize sunulur ve öğretilir (Tok, 2003:132). Yani Taylor'ın ortaya koyduğu gibi 'kimliklerimiz' toplumla etkileşim sırasında ya da sonrasında ortaya çıkmaktadır ve bu ortaya çıkan kimlikler kişilerin deneyim ya da algılarına göre önem sırasına konulmaktadır. Bazı düşünürler ise kimliği açıklarken ayrımlar yapma yoluna gitmişlerdir. Foucault ve Derrida gibi teorisyenler 'I' ve 'me' ayrımına gitmişler ve toplumsal bağlamla etkileşimin olduğu bireysel bir öznenin olamayacağına inanmışlardır (Faas, 2009:303). Descartes is 'mind' ve 'body' ayrımı yapmıştır (Ivic, 2009:46). Descartes'a göre düşünen zihindir ve dolayısıyla özne konumunda olanda zihindir. Zihin dışındaki her şey nesne konumundadır ve nesnenin varlığı aslında öznenin konumundan gelmektedir (Tatar, 2008:188) Descartes bir anlamda öznenin dışında kalan nesneyi ötekileştirmektedir.

'Öteki' kavramı kimlik çalışmalarında büyük bir önem teşkil etmektedir. Bunun belki de en önemli sebebi özellikle son dönemlerde artan 'Avrupalı' kimliğini yeniden tanımlama çalışmalarıdır. Avrupa Birliği'nin genişleme politikası ve bu bağlamda birliğe yeni katılan üyeler ve aday ülkeler ki büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türkiye en sorunlu ülke olarak görülmektedir, Avrupa kimliğinin yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Karşımızda 'unity in diversity' sloganını

(Tunkrova, 2008:131) kâğıt üzerinde benimsemiş bir AB olmasına rağmen özellikle çekirdek ülkelerde bulunan Müslüman azınlık günümüzde AB'nin en önemli sorunlarından bir tanesi haline gelmiştir. Müslüman azınlık, doğuya doğru genişleme sonucu birliğe katılan ve katılacak ülkelerdeki farklı ve tam olarak kurumsallaşmamış siyasal rejimler ve dinin ağırlığı, özellikle ulusal boyutta problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır ve bu da doğrudan Avrupalı kimliğinin yeniden ele alınıp tanımlanmasına yol açmıştır (Spohn, 2009:358-360). Yeni bir tanımlama ortaya koymaya çalışanların üzerinde durdukları en önemli nokta ise 'ötekileştirme' kavramıdır. 'Ötekileştirmeden' yola çıkılarak Avrupa kimliği açıklanmaya çalışılmaktadır. Ötekileştirilen ötekileştiren tarafından 'orient' olarak kabul edilmiş yani Avrupa kendisini merkeze alarak kendisinden olmayanı belirlemiş ve bu kendisinden olmayanı, olmayı arzu etmediği 'öteki' olarak görmüştür.

Aynı şekilde Kaya da kimliğin açıklanmasında 'öteki' kavramı üzerinde durmaktadır. Kaya, ötekiyi açıklarken özellikle Levinas'ın görüşleri üzerinde durmuştur. Levinas'ın savdukları aslında Batı'nın 'öteki' tanımına büyük bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Çünkü Levinas, öteki'yi tamamen farklı görmekte ve farklı bir şekilde tanımlamaktadır. Levinas'ın öncelikli olarak üzerinde durduğu nokta 'öteki'ne duyulması gereken saygı ve 'öteki'ni eşit olarak kabul etmektir. Bu noktada Batı'nın yaklaşımını şiddetle eleştiriyor çünkü Batı 'öteki'ne sadece onu asimile etmek, Batılılaştırmak daha doğrusu aynılaştırmak için yaklaşmaktadır. Levinas'a göre ötekine büyük bir saygı duyulması gerekmektedir. Birey ötekini anlayabilmek için onunla diyaloga girmeli ancak bu onu 'anlamak', onun ne olduğunu çözmeye çalışmak olmamalıdır. Birey ötekini tamamen anlayamaz, anlamamalı sadece onun hakkında bilgi toplayabilir ötekinin gözüyle kendini görebilmesi için. Ötekini anlamaya çalışmak onun üzerinde hâkimiyet kurmaktır ve bu hâkimiyet ötekinin ötekiliğini ortadan kaldırarak yine onun aynılaştırmasına yol açmaktadır. Levinas ötekini tanımlarken onu adeta tanrılaştırmaktadır. Bireyin kimliğini oluşturması yolunda 'öteki'ni vazgeçilmez olarak görmektedir (Kaya, 2011b).

Öteki kavramıyla kimliği açıklayan bir başka düşünürde Hall'dır. Hall'a göre kimlik bir süreç olarak, bir anlatı olarak, bir söylem olarak daima Öteki'nin konumundan anlatılır (Tatar, 2008:188). Birey kendi kimliğini oluştururken 'öteki'ni kendisine ayna tutar.

Çünkü öteki daima bireyden farklı olandır –farklı kültür, farklı inanç, farklı dil vb.- birey ve öteki hiçbir zaman eşit şartlarda değildir ve olamazlar çünkü bireyin kendi kimliğini oluşturma sürecinde öteki her zaman ‘aşağılanan’ konumundadır. Bu süreçte birey ve öteki etkileşim halinde bulunmaktadır ve kimlik karşılıklı olarak inşa edilir. Bu sebeple kimlik her zaman değişebilir dinamik bir yapı olarak kabul edilir (Tatar, 2008:192).

Yukarıda da bahsedildiği gibi birey ve ötekinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkan identifikasyon süreci, karşılıklı gelişen bir süreçtir. Birey kendisini tanımlarken aynı zamanda ötekini de tanımlar ve öteki tarafından da tanımlanır. Aynı şekilde bireyin kendini tanımlama sürecinde birey, kendisiyle benzer karakter ve özellik taşıyan diğer bireylerle kendisi arasında bir benzerlik/ bağ olduğunu varsayar, böylece ‘biz’ - ‘we’- inşa edilmiş olur (Hoggett, 2009:28). Bireyler ‘biz’i inşa ederken aynı zamanda ‘öteki/ötekiler’i -other/s- de inşa ederler. Tam da bu noktada kimlik oluşturma süreci bireysellikten çıkıp grup formuna bürünür.

1.1.1. ‘Bireysellik’ten ‘Kolektivizm’e

‘Bireysel kimlik’ ler özellikle psikolojide önemle üzerinde durulan bir kavram ve araştırma alanıdır. Toplumdaki bireylerin kimlikleri tek tek ele alınarak incelenir o yüzden bireysel kimliklerin politik bir etkisinden çok fazla söz edemeyiz. Ancak bireysel kimlikler ortak bir bağ kurdukları diğer bireylerle ortak hareket etmeye başladıklarında bireylerden tamamen farklı, politik anlamda etkisi olan ve bütün grup içi bireyleri kapsayan yeni bir kimlik ortaya çıkmaktadır.

Grup kimliği belli bir sayıdaki bireylerin kolektif olarak kendilerini bir gruba ait hissetmesiyle ortaya çıkar. Bireylerin kendilerine ait, herkesten farklı, özel (unique) kimlikleri olmasına rağmen kendilerini ait hissettikleri gruba girdiklerinde grup kimliğini oluşturabilmek ve şekillendirebilmek için kendi öz kimliklerinden fedakârlıklar yaparlar. Yani başka bir deyişle ‘depersonalization’ süreci yaşanmaktadır. Bireyler belli bir amaç, istek, ihtiyaç ve bunlar gibi birçok sebepten dolayı bir gruba dâhil olmak isterler ve bu istekleri, amaçları doğrultusunda bir gruba yönelirler. Grup kimliğinin oluşmasında bireylerin yönelimleri oldukça önemlidir. Çünkü grup ne kadar homojen ise grup kimliği de o kadar güçlü olur ve amaçları doğrultusunda ortak hareket ederler. Aynı şekilde güçlü grup kimliği bireylerin hem birbirlerine hem de gruba olan

bağlılıklarını arttırır. Bireyler arasındaki ilişki, grubun sınırlarını belirlemede de önemli bir rol oynamaktadır. Grubun sınırları grup üyeleri ve grup üyesi olmayanlar olarak belirlenmektedir. Aslında bu noktada grup kimliğinin negatif etkisinden söz edebiliriz. Çünkü uyumlu hareket eden, homojen ve sağlam bir kimliğe sahip grup üyeleri zamanla hem diğer grupları hem de kendi içindeki azınlık durumunda olan kimlikleri dışlama yoluna giderler. Ancak negatif bir etkisi olsa da grup kimliğinin oluşturulmasında bireyler arasındaki uyum ve iletişim özellikle yüz yüze iletişim çok önemlidir. Bu uyumun sağlanmasında grup üyeleri çeşitli yollara başvurur. Bunlardan en önemlisi ortak bir ‘tarih anlatısıdır’. Grup, üyelerinin gruba katılma amaçlarını ortak payda olarak görür ve bunları daha sonraki grup üyelerine aktarır. Ortak bir amaç, istek, ihtiyaç vb. gibi amaçlar grup üyelerinin bağlılığını arttırmaktadır. Aynı şekilde kullanılan mitler, ortak bir grup dili – sadece grup üyelerinin anlayabileceği argo kelimeler yaratmak gibi-, sembol ya da ritüel yaratmak grup kimliğinin oluşması ve güçlendirilmesinde kullanılmaktadır. Buradaki başlıca amaç grup içinde ‘biz’ olgusunu yaratmak ve devam ettirmektir (Frey ve Konieczka, 2010:316-318).

Kimliğin sosyal bilimlerde yapılan tanımlarından sonra akademi kimliğin türlerine odaklanmıştır. Bireylerin oluşturdukları grupların kimlikleri de bu türlerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Genel olarak kimliğin en az üç türünün olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar ‘bireysel’, ‘sosyal’ ve ‘kolektif’ olarak ayrılmaktadır (Snow, 2001:2). Burada özellikle üzerinde durulması gereken kolektif kimliktir. Üzerinde kesin olarak anlaşılmış bir tanımının olmamasına rağmen kolektif kimliğin temelinde ‘oneness’ ya da ‘we-ness’ yatmaktadır. Ortak paylaşımları ya da deneyimleri olan bireyler ‘diğer’ olarak algılanan kişi ya da gruba karşı bir birlik oluştururlar ve beraber hareket ederler. Burada önemli olan nokta bireylerin sadece ortak paylaşımları ya da amaçları olması değil aynı zamanda ortak hareket etmeleridir (Snow, 2001:2).

Kolektif kimlikler, ‘Ben kime aidim’ ya da ‘Biz kime aidiz’ sorularına cevap sağlamaya çalışan, psikolojik ihtiyaç ve motivasyon kullanan sosyal yapılardır (Eder, 2009:431). Bu sosyal yapıyı oluşturmada psikolojik alt yapının sağlanması oldukça önemlidir. Çünkü bireyleri bir arada tutan duygusal bir bağ vardır ya da olmalıdır ve bunun sağlanması kolektif kimliğin oluşturulmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu duygusal bağ paylaşılan ortak amaç ya da araçları içermektedir. Bunlar ulusal bayrak,

ulusal marş, bir takım simgeler veya en önemlisi paylaştıkları ortak hikâyeler (narratives) olabilir. ‘Narratives’ zaman içinde karşılıklı kurulmuş sosyal ilişkiler yoluyla oluşur ve paylaşılır (Eder, 2009:431). Paylaşılan bu amaç ya da araçlar ‘biz’ in oluşma sürecinde özellikle psikolojik alt yapı sağlaması ve kolektif kimliği güçlendirmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Smith (2010) milli kimliği ve buna dayalı olarak ortaya çıkan milliyetçiliği açıkladığı kitabında, kolektif kimliğin kategorileri üzerinde durmuştur. Smith’e göre kolektif kimliğin ayrıştığı temel kategoriler vardır. Bunlar cinsiyet kategorisi, mekân ya da ülke/toprak kategorisi, sosyo- ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir. Kolektif kimliğin ilk kategorisi evrensel bir nitelik taşıyan ve herkesin bir şekilde bu kimliğiyle tanımlandığı ancak tek başına – bir takım cinsiyete dayalı hareketlerin ortaya çıkmasına rağmen, feminist hareketleri gibi- fazla bir etkisi olmayan cinsiyet kategorisidir. Smith’e göre cinsiyete dayalı kolektif kimlikler bir etki sağlayıp başarılı olmak istiyorlarsa daha baskın başka bir kimlikle ortak hareket etmelidir. Smith’ göre ülke/ bölgeye dayalı oluşmuş kimlikler de etkin olmaktan uzaktırlar. Çünkü bu durumda oluşmuşlar kimlikler çok kolay bir şekilde ayrışıp, dağılabilir ve onları ortak hareket etmeye yöneltecek merkezi bir güç de genel olarak ya yoktur ya da başarılı olamamaktadır. Smith’e göre sınıf temelli oluşan kolektif kimlikler de, zaman zaman bir hareketi temellendirip başarıya ulaştırmış olmasına rağmen genel olarak kolektif başarıya ulaşamamaktadırlar. Bunun en önemli sebebi kimliklerin kendi içinde dahi ayrışmaya gitmeleri, ortak hareketi sağlayamayıp çatışmaların yaşanmasıdır. Evrensel bir söylem içeren işçi hareketlerinde bile kolektif kimlik oluşturulabilmesine rağmen –en azından söylem açısından- pratikte işçilerin farklı iş ve becerilere sahip olmaları kolektif kimliği bir bütün halinde ayakta tutamamıştır. Bunun sebebi aynı zamanda, oluşturulmaya çalışılan kimliğin temelinde ekonomik çıkarların olmasıdır (Smith, 2010:91). Smith’e göre istikrarlı kolektif kimliklerin hamurunda genellikle ekonomik öz- çıkar bulunmaz (Smith, 2010:29). Bu yüzden din temelli kolektif kimlikler önem arz etmektedir. Çünkü din, temelinde ekonomik çıkar olmayan gönüllü bir yapılandırma ve dinin içerdiği evrensel mesajlar ve çoğunlukla herkese açık olması bireysel kimlikler arasındaki cinsiyet, bölgesel, etnik ayrışmaları ortadan kaldırmaktadır (Smith, 2010:30).

Eder'e göre ise insanlar ne kadar çok farklılaşırsa kolektif kimliğe duyulan ihtiyaç da o kadar artar çünkü farklılaşan insanlar arasında sosyal ilişkilerin kurulmasının tek yolu kolektif bir kimliğin oluşturulabilmesidir (Eder, 2009:430). Kolektif kimliğin temelinde duran paylaşılan amaçlardır (shared interest). Ancak Mellucci'ye (1996) göre kolektif kimlik, onun ilişkisel boyutundan bahsedildiğinde önem kazanmaktadır. Kolektif aktörler diğerleri tarafından tanınmalı ve ayrılmalı/ ayrımı yapılmalı yoksa kolektif bir kimlikten söz etmek mümkün olamaz. Yani kolektif kimlikler arasında öncelikle bir etkileşim olmalı ve kolektif aktörler kendi farklılıklarının karşı taraf tarafından bilindiğini ve kabul edildiğini varsaymalı. Aralarında bir karşılıklık olmalı bu birbirini reddetme olsa dahi. Özellikle birbirini reddetme durumunda taraflar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık grup içi dayanışmayı ve kimliği güçlendirmektedir. Bireyler kimliklerini güçlendirmeye ihtiyaç duyarlar çünkü bireyler arasında ortak bir bağ vardır. Bireyler bu bağa da aynı şekilde ihtiyaç duyarlar çünkü beraber hareket edebilmelerini sağlayan bu ortak bağdır. Melucci özellikle kolektif kimliğin hareket (action) boyutu üzerinde durmaktadır ve aradığı ilk cevapta bireylerin neden ve nasıl kolektif olarak hareket ettikleri, duygusal olarak birbirlerine bağlanmalarını sağlayan 'shared interest' lerin bireyler için neden anlamlı olduğunu. Öncelikli olarak üzerinde durduğu kolektif kimliğin içinden geçtiği süreçtir.

Kolektif 'action' bireylerin amaçlarının, araştırmalarının ve limitlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ancak bu sonucun ortaya çıkmasında öncelikle bireyler olasılık ve limitlerini algılayıp bunları organize etme yoluna giderler kolektif 'action'ı oluşturabilmek için. Aynı zamanda bu süreçte bireyler, ortak hareket etmelerini ve amaçlarının 'meşruiyetini' sağlayabilmek için grup içi ilişkileri aktifleştirme yoluna giderler. Kolektif hareket, farklı yönelimlerin 'etkileşim', 'müzakere' ya da 'karşıtlık'ları tarafından üretilir ve burada kolektif hareketin ortaya çıkıp devam etmesinde önemli olan unsur, bireylerin farklı yönelimlerine rağmen ortak bir noktada buluştuklarının 'farkına' varabilmeleridir. Aktörlerin farkına varmaları başarılı olursa kolektif hareket devam eder ancak özellikle farkına varma sürecinde ortaya çıkabilecek her hangi bir başarısızlık 'action' sürecini imkânsız hale getirir.

Polletta ve Jasper da kolektif kimliğin oluşum süreci üzerinde durmaktadır. Üzerinde durulan asıl soru bireylerin kolektif bir kimliğe katılım süreçleri ve diğer grup üyeleri

ile aralarında dayanışmanın nasıl oluştuğudur. Jasper'a göre bireylerin kolektif bir kimliğe katılımları aslında o kadar da karmaşık değildir ya da olmamalıdır. Jasper'a göre biz başkalarını düşünen, fedakâr insanlar olmaya çalışıyoruz çünkü böyle görünmek bizim çıkarımıza uygundur. Ancak böyle bir insan olmadan böyle biri gibi görünmek zordur. Sadece 'kolektif kimliğin duygusal tatmininin kabul edilmesi' üzerinde durmaktadır.²

Polletta ve Jasper'a (2001) göre kolektif kimliğin oluşumunda en önemli etmen, sadakat duygusunun (loyalty) sağlanabilmesidir. Bireyler ortak hareket ederler çünkü amaçları ortaktır, bu amaçlara ulaşabilmek için kolektif bir kimliği kabul etmişlerdir ve aynı zamanda 'ortak hareket edebilmek' için ortak hareket ederler. Ancak kolektif oluşumu sadece 'loyalty' e indirgemek yanlış olur. Mesela bazı oluşumlar kişilerin ortak, spesifik bir noktası olmasa bile- aynı toplumda yaşama, aynı etnik kökeni paylaşma ya da aynı ekonomik, sosyal statüye sahip olma gibi - ortak hareket etmeyi başarabilirler. Jasper'ın ortaya koyduğu gibi 'moral shocks' lar birbirlerinden tamamen farklı, birbirlerinden haberi olmayan bireyleri tek bir amaç doğrultusunda harekete geçirebilir. Mesela işkenceye uğramış bir hayvanın resmi bireyler arasında – ortak bir noktaya sahip olmasalar bile- dayanışma (solidarity) duygusunu geliştirerek onların birlikte hareket etmelerini sağlayabilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi kimliğin açıklanma sürecinde akademi farklı yollar ve farklı açıklamalar kullanmıştır ve üzerinde durulan nokta bakış açısına göre farklılıklar göstermektedir. Kimliğin önemi, ortak bir kavram oluşturabilme çabasıyla yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Bugün yaşanan bir çok travma kimlikle açıklanabilecek özellikler içermektedir. Uluslararası ortamın da yardımıyla alt kimlikler seslerini çıkarabilmekte hatta bununla da yetinmeyip haklarını aramaya başlamaktadırlar. Aslında bunun bir kısır döngü içerisinde ilerlediğini söyleyebiliriz. Alt kimlikler, kendilerini görmezden gelen, asimile etmeye çalışan, ötekileştiren otoriteye karşı haklarını ararken bir yandan da bu ötekileştirilmiş kimliklerine daha fazla sarılarak öfkeli, saldırgan bir politika izlemektedirler. Buna karşın siyasi otorite ise toplumu homojenleştirerek farklı kimlikleri bastırma yoluna gitmektedir. Taylor'a göre

---

² 'We try to become an altruistic person because it is in our interest to seem one, yet it is hard to seem one without actually being one. Why not simply admit the emotional satisfactions of collective identity' (Polletta ve Jasper, 2001:290).

homojenleştirme, azınlıkların yabancılaşmasını ve öfkesini arttırmaktadır (Rosen ve Wolff, 2006:445).

1.2.Türk Kimliği: Aslında Biz Kimiz?

1.2.1.Osmanlı Döneminde Türk Kimliği

‘Kimlik’ kavramının açıklanmasıyla birlikte üzerinde durulması gereken bir diğer konu da Türk kimliğinin ne olduğu ve nasıl oluştuğudur. Bugünkü şeklini alana kadar Türk kimliği, oluşum sürecinde çeşitli ‘badireler’ atlatarak ilerleyebilmiştir. Bugün bile oturmuş, sağlam bir Türk kimliğinden hala bahsedemiyoruz. Çünkü imparatorluğun dağılması ve bunun sonucunda ortaya çıkarılmaya çalışılan Türk kimliği, öncelikle, kimlik oluşum sürecinin en önemli parçası olan tarih bütünlüğünden koparılmış ve Türk kimliğinin en önemli belirleyicisi olan İslam’ın etkisi yok edilmeye çalışılmış ya da en aza indirilmiştir. O yüzden Türkiye’de halk arasında kimlikten bahsedildiği zaman, geleneksel olarak, insanların üzerine bir gömlek gibi giydirilmiş bir ‘nesne’den söz edildiği görülmektedir (Mardin, 2009:61).

Bugün, oluşturulmaya çalışılmış Türk kimliğinin ne olduğunu anlayabilmek için öncelikle ‘Türk’ kelimesinin oluşumuna ve bu kelimenin kapsadığı insan topluluğuna bakmak gerekmektedir. Bu konuda en önemli gelişim Osmanlı döneminde gerçekleşmiştir. Batıdaki milliyetçi rüzgârın Osmanlı tebaasını da etkilemesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri, Osmanlı aydınlarının – birincil amaç Osmanlı’nın devamını sağlamak olmasına rağmen- Türkçülük politikalarına yönelmelerine sebep olmuştur. Ve bu tarihten itibaren ‘Türk’ politik bir kimliğe bürünmüştür.

Türk kimliği aslında Osmanlı öncesinde var olan bir kavramdır. Türk adı ilk, İsa’dan önce 8’inci yüzyıllara dayanan Orhun Yazıtlarında ortaya çıkmıştır (İnaç, 2006:69). Ancak burada bahsedilen Türk adını etnik kimliğe dayandırmak mümkün değildir. O dönemde Türk olarak adlandırılacak bir topluluk olmasına rağmen bu topluluk Türk kimliğini bir üst kimlik olarak kullanmıyordu, ayrıca dağınık ve göçebe halinde yaşamaları da bunu pek mümkün kılmamaktadır. Yazıtlarda bahsedilen ‘Türklük’ Türkçe konuşan boyların diğer boylardan ayrılması temeline dayanmaktadır (İnaç, 2006:69-74). Türk kavramı ‘Göktürk’lerde ortaya çıkmıştır. Daha sonra Uygur ve

Karahan dokümanlarında da Türk kavramına rastlanılmaktadır. Burada önemli olan noktalardan bir tanesi de Türk kavramının yabancı kaynaklarda nasıl ele alındığıdır. Türk kelimesinin Arap, Bizans, Ermeni, Süryani ve Çin kaynaklarında kullanılmasının başlangıcı milattan önce 6. yüzyıla dayanır (İnaç, 2006:76). Bu dönemlerde İslamiyet'in Orta Asya'da yayılmaya başlamasının bu bölgede yaşayan toplulukların 'Türk' olarak anılmasına büyük bir etkisi vardır. Bizans yazarları neredeyse bütün bozkır topluluklarını, hatta Macarları bile Türkler olarak adlandırmışlardır (İnaç, 2006:78). Haçlı seferlerinin başlaması ise Türkler hakkında kolektif bir 'olumsuz' algılamayı tetiklemiştir. Avrupalıların gözünde Doğuyla ilgili olan her şey Türklerle eşdeğer olarak görülmüş, özellikle farklı bir dinin Türkler tarafından benimsenmiş olması Türkleri Hıristiyan Avrupa karşısında ona karşı savunulması gereken bir numaralı düşman haline getirmiştir. 15. yüzyıl İtalyan edebiyatında Türkler, doğuyu sembolize eden genel bir topluluk olarak algılanmış ve neredeyse doğuyla ilgisi olan bütün negatif ve pozitif görünüşler Türklere atfedilmiştir (İnaç, 2006:78). Aydınlanma dönemine kadar, Müslüman, 'Türk'le, 'İslam' ise 'Religio Turcica' ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır (İnaç, 2006:78).

Daha öncede bahsedildiği gibi Türklerin etnik bir yapıya bürünerek uluslaşma sürecine katılmaları Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkıp gelişmiştir. Osmanlı bir Türk boyundan geldiğini vurgulamasına rağmen Türklük bir kimlik olarak kabul edilmedi, hatta Osmanlı'nın 19. yüzyıla kadar Türk kimliğinden kendisini tamamen çektiği görülmektedir. Timur'a göre Türk kelimesi cahillik ve kabalık sıfatlarıyla saygısız bir kullanımla köylü ve Türkmen kabileleri temsilen kullanılmıştır (İnaç, 2006:95). Türk kimliğinin 'kimlik' olarak diğer alt kimliklere göre en alt düzeyde kalması Osmanlı Türkleri açısından da kabul edilmiş ve çok uzunca bir süre devam ettirilmiştir. Osmanlı Türkleri, tarihlerinin uzunca bir süresinde sadakat ve kimlik konusunda iki noktaya odaklanmışlardır: İslam ve Osmanlı hanedanıyla devleti (Gencer, 2009:72). Bir Osmanlı beyefendisi, 19. yüzyıla kadar kendisini Müslüman ve Osmanlı olarak algılamakta, hiçbir surette Türk olarak görmemekteydi (Gencer, 2009:72). Türk kavramı o zamana kadar, ya Türk ile Türk olmayanları ayıran bir kavram, ya da Timur'un da belirttiği gibi 'köylü, tahsil görmemiş adam veya göçebe' şeklinde aşağılayıcı bir anlam içermekteydi (Gencer, 2009:72). Aslında yazarın burada belirttiği 'Türklerin kendilerini Osmanlı olarak algıladıkları' çok doğru bir yaklaşım gibi gözükmemektedir. Çünkü o dönemde

aslında bir Osmanlı kimliği de yoktu. Osmanlı kimliği sadece belli bir hanedan soyunu ve bu soya ait olan aile mensuplarını anlatmaktaydı (Öğün, 2000:96). Yani topluma mal olmuş bir üst kimlikten söz edilememektedir. Öğün'e göre o günlerde sokakta herhangi bir adam 'ben Osmanlı'yım' demiş olsa bunun anlamı ya gerçekten o kişi aslında sarayda yaşayan, ama bir talihsizlik sonucu sokakta kaybolmuş bir kişidir ya da akli dengesi son derece bozuk olan bir kişidir (Öğün, 2000:96).

Bu şartlar altında düşünüldüğü zaman Türklerin asıl içinde eridiği kimlik Müslümanlık olmaktadır. 'Osmanlı kimliğini' muhafaza etmelerinde ise aslında çeşitli nedenler vardır. Bu nedenler aynı zamanda Türk kimliğinin baskın kimlik alınıp Türk ulusçuluğunun ortaya çıkmasını da geciktiren nedenlerdir. Karakaş'a göre Türk ulusçuluğunun gecikmesinde özellikle Osmanlı'nın kendine özgü olan 'millet sisteminin'³ ve bunun yanı sıra toplumun sahip olduğu ve içinde bulunduğu geleneksel yapının çok büyük bir etkisi vardır (Karakaş, 2006:134). Burada 'neden geciken Türk ulusçuluğu oldu?' sorusu ilk olarak akla gelmektedir. Öncelikle Türkler kendi etnik kimliklerini İslam üst kimliği altında eritmişlerdir. Lewis'e göre Osmanlı Türkleri diğer İslam unsurlarından çok daha fazla İslam kimliği altında erimişlerdir (Karakaş, 2006:136). İslamiyet'in bu denli kucaklanması özellikle eğitim alanında bir homojenleşme sağlanmasını engellemiştir. Çünkü eğitim dilinin Arapça olması bu yönde bir birliğin önünde bir engel teşkil etmiştir. Diğer dini unsurlara bakıldığında Osmanlı Türkleri ile karşılaştırılırsa onların daha fazla imkana sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sadece özgürce dinlerini yaşamaları değil ayrıca kendi içlerinde özerk bir konuma sahip olma hakları da olmuştur (Karakaş, 2006:135-139). Bu sebeple kendi dillerini korumuşlar ve uluslaşma çağında bir etnik kimliğe bürünmeleri daha kolay olmuştur.

Türk kimliğinin yavaş yavaş uyanmasını sağlayan ise iki dalga halinde gelen ve temelde tam bir modernleşmeyi getirmemekle beraber asıl amacın Osmanlı'nın devam ettirilmesi olduğu Tanzimat'tır. Tanzimat, modernleşme açısından bir hayal kırıklığı

---

³ Millet sistemi; tamamen Osmanlı'ya özgü bir yapılanma olup dil ya da etnik farklılıklara kesinlikle dayanmamaktadır. Millet sisteminin dayandığı ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı da farklı toplulukları birbirinden ayıran 'din' olmuştur. Yani Osmanlı'da Ermeni, Rum ya da Türk vb. gibi etnik aidiyetler yoktu. Mesela Ermenilerin hepsi Ermeni milleti olarak değil, Gregoryen (Ermeni), Ermeni- Katolik (Katolik) ve 19. yüzyılda da Protestan olarak üç millet halinde teşkilatlanmıştı (Ortaylı, 2007:32). Aynı durum Müslümanlar ve Yahudiler için de geçerlidir.

yaşatmasına rağmen Türk kimliğine geçişte önemli bir geçiş süreci olmuştur. Çünkü bu hayal kırıklığı bir tepki niteliğindeki Genç Osmanlıları doğurmuş ve bu akımın öncüleri amaçları Osmanlı'nın devamının sağlanması olmasına rağmen Türk kimliğini vurgulamaya başlamışlardır. Genç Osmanlılar hareketinin önde gelen isimleri ise Şinasi, Namık Kemal ve Ali Süavi'dir (Öğün, 2000:105). Özellikle Namık Kemal ve Ali Süavi'nin o dönemdeki yazılarında yaptıkları Türklük vurgusu dikkat çekmektedir. Ancak belirtilmesi gereken, son tahlilde amaçları ve arzuları Osmanlı'nın devam ettirilmesi olduğudur (Öğün, 2000:105-106). Yine Genç Osmanlı döneminde de etnik bir Türk kimliğinden bahsetmek pek mümkün değildir. Çünkü bırakın halk arasında bir Türk kimliğinin ortaya çıkmasını, dönemin aydınları arasında bile Türklüğe yavaş yavaş vurgu yapılmasına rağmen öncelikli amaç Osmanlı'nın devam ettirilmesiydi. Aslında bu amaç artık Osmanlı'nın ve İslam Birliği'nin mümkün olmadığına anlaşılmasına kadar devam etmiştir. Bunu özellikle Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi Türk kimliğinin ortaya çıkmasının öncüleri olarak kabul edilebilecek dönemin aydınlarının yazılarında açık bir şekilde görebilmekteyiz.

1.2.2.Türk 'Tarz-ı Siyaset'

1913'ten sonra Jön Türk⁴ siyaseti çok açık bir biçimde milliyetçi kimliğe büründü, tabii bunda özellikle Balkan savaşlarında alınan yenilgilerin etkisi çok büyük olmuştur. Jön Türkler, Osmanlı devletinin kurtuluşunu sadece modernleşmenin ve Türk milliyetçiliğinin sağlayabileceğine kanaat getirdiler (Gencer, 2009:69). Özellikle Balkan Savaşları'nda alınan yenilgi ki bu yenilginin Osmanlı'nın kendi tebaasına karşı olması ve diğer Müslüman unsurların da milliyetçi akımlardan etkilenmeleri Osmanlı aydınlarını bir nevi Türk kimliğine doğru yöneltmiştir. Ortaylı bu yönelimi şöyle açıklamaktadır: 'Kozmopolit bir Osmanlı eliti vardı, yeni dünyanın şartlarında derhal 'Türk' oldular. Müslümanlığıyla yetinen bir halk vardı, 1293 Harbi (1877- 1878 Osmanlı – Rus Savaşı) ve Balkan Harbi'nin faciaları ve Birinci Dünya Savaşı'nın ateşinde onlar da zamanla 'Türk' kimliğinin gerekli olduğunu anladı.' (Ortaylı, 2007:30). Aslında Türk kimliğine geçiş bir zorundalığın sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir

---

⁴ Jön Türkler: Osmanlı Devleti içinde 19. yüzyılın ikinci yarısında meşruti bir temele dayalı bir sistem kurmak, Kanun-i Esasi ilanı ile da serbest seçimlere gitmek ve böylece oluşturulacak meclise, ülke geleceğini teslim etmek gibi fikirlerle yola çıkan, hedef olarak Batı örneğini seçen Osmanlı aydınlarının ortak adıdır (Burak, 2003:291). Jön Türk hareketi, Osmanlı tarihinin son kesitinde en önemli sosyal ve siyasal harekettir (Burak, 2003:291).

Türk kimliği vardı ama bu Türk kimliği diğer etnik kimlikler gibi milliyetçilik hareketlerinden etkilenecek uluslaşma sürecine girmedi.

İlk tahlilde Osmanlı aydınlarının amacı yukarıda da bahsedildiği gibi Osmanlı'nın devamını sağlayabilmektir. Bu konuda; Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük siyasetlerini tartıştığı kitabında Yusuf Akçura, Osmanlılık fikrinden Türkçülüğe geçiş güzel bir örnek teşkil etmektedir. Akçura'ya göre; Osmanlılık siyaseti aslında hem Türkçülüğün hem de İslamcılığın yararına olacak bir siyasettir ve Osmanlı'nın devam ettirilip güçlendirilmesi Türkçülüğün ve İslamcılığın da güçlendirilmesi demektir. Ancak özellikle içte ve dışta yaşanan gelişmeler Osmanlı'nın eski haline dönebilmesini imkânsız kılmaktadır. Aslında İslam Birliği de aynı sebeplerden dolayı mümkün görünmemektedir ki bunda özellikle dış etkenlerin rolü baskındır (Akçura, 2011). Akçura Türk Birliği'nden bahsederken ise özellikle etnik aynılığa ve paylaşılan ortak unsurlara değinmektedir. Akçura'ya göre;

‘...dilleri, ırkları, adetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bile bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa'nın şarkına yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milliyetler arasında varlığını muhafaza edebilecek büyük bir siyasi milliyet teşkil eylemelerine hizmet edilecek ve işbu büyük toplulukta Türk toplumlarının en güçlü ve en medenileşmiş olduğu için Osmanlı Devleti en mühim rolü oynayacaktı (Akçura, 2011:36).

Ancak özellikle Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkıcı etki Osmanlılık ve İslamcılık düşüncelerini arka plana itmiştir. 20. yüzyıl başlarına doğru, Osmanlı'da eğitilmiş Türklerin çoğu, kendini etnik ve ırksal anlamda ‘Türk’ olarak tanımlamaya başlamıştır (Gencer, 2009:73). 27 Temmuz 1896 tarihli İkdam gazetesi, ‘Biz Osmanlıyız, dinen Müslüman’ız ve kavmiyetimize göre ‘Türküz’ ifadesini kullanmaktaydı (Gencer, 2009:73). ‘Osmanlı’ kavramının ise ‘lügatimizden’ çıkarılıp Türk kimliğinin tek bir etnik kimlik olarak kabul edilmesi için Cumhuriyet dönemi beklemek gerekmektedir.

1.2.3.Cumhuriyet Dönemi ve Yeni Kimlik Arayışları

Balkan Savaşlarıyla başlayan ve Osmanlı için sonun başlangıcı olan süreç yeni bir ulus devletin doğmasına kadar ilerlemiştir. İçerisinde biraz geçmişe duyulan özlemin

hissettirildiği ‘Osmanlı’nın küllerinden doğmuş’ olan Türkiye Cumhuriyeti’nin başlıca sorunları arasında yer aldı kimlik problemi.

Yeni kurulan devlet ideolojik olarak Kemalizm odaklı bir yapıya bürünmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarına baktığımızda Türk kimliğinin oluşturulma sürecinde büyük bir kırılma yaşandığını söyleyebiliriz. Misak-ı Milli sınırları içinde ve irredentist politikalarından tamamen uzaklaşıldığı yeni cumhuriyette Türklük; ilk olarak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk’tür; ikinci olarak da Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan ve Türk dilini, fikirlerini ve kültürünü taşıyan herkes Türk’tür şeklinde tanımlanabilir (İnaç, 2006:103). Türklüğün sınırlarının çizildiği bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi aslında eşitlikçi, ayrımcılıktan uzak bir Türk tanımı belirlenmiştir. Ancak belirlenen bu tanım aslında basit olarak bütün Türkleri kapsayan bir tanımlama yaratamamıştır. Çünkü oluşturulan bu tanım her ne kadar kapsayıcı ve eşitlikçi görünse de uygulamada kendi ötekilerini yaratmıştır. Kemalist projenin en çok eleştirilen yanı da aslında bu olmaktadır. Türk ulusal kimliği, Misak-ı Milli sınırları içindeki yurttaşlar temelinde inşa edildiği için öncelikle sınır dışında kalanlar, özellikleriyle tanımlanmış ve buna göre ilişkiler kurulmuştur (Karakaş, 2006:150). Bu doğrultuda gelişen sürecin adı modernleşmedir ve ilişkilerin yönü Batı’ya dönük olarak şekillenmiştir (Karakaş, 2006:150). İçte ise Türkleştirme politikasına bağlı olarak ötekiler belirlenmiştir; bunlar, bugün de Türk ulus devleti açısından sorun yaratmaya devam eden üç farklı unsurdan ibarettir: ‘Dindar (Müslüman) Türkler, Türk olmayan Müslümanlar (özellikle Kürtler) ve gayri Müslim azınlıklar (İnaç, 2006:151).

Uluslaşma sürecinde yapılan bu ötekileştirme bugüne kadar devam etmiştir ve bugünün temel sorunlarını oluşturmaktadır. Bu durum halk tabanında Türklüğün temel kimlik olarak alınmasına bir engel teşkil etmiştir. Aynı şekilde buna ek olarak Kemalizm’in yeni Türk kimliği oluşturmada Osmanlı’yı bir nevi devre dışı bırakması, yeni oluşturulmaya çalışılan kimliğin koparılmış bir geçmiş üzerine oturtulmasına sebep olmuştur. Davutoğlu’na (2001) göre, Türkiye’nin yaşadığı durum tarihsel bilincin oluşturulmasında iç benlik ve dışa yansıyan benliğin bir bütünlük oluşturamamasıdır.

‘...süreklilik unsurları ile yüzleşemediğimiz için, kendi benliğimizin dışa yansımalarını, ancak karşı kutuplar oluşturdukça sağlayabiliyor ve iç benlikten

kopmuş sahte benliğin süregelmesi için sürekli başkaları ile özdeşleştirdiğimiz ‘diğer’ler –hatta düşmanlar- üretiyoruz (Davutoğlu, 2001:60).

Osmanlı’nın ilk olarak ötekileştirilmesi, tarihsel bütünlüğü kırarak kendi kimlik oluşum sürecimize yabancılaşmamıza neden olmuştur. Gerçekten de cumhuriyet döneminde yapılan en önemli değişimler Osmanlı ve yeni Türkiye Cumhuriyeti arasındaki bağların koparılmasına yöneliktir. Bu doğrultuda Türk kimliği Osmanlı ve İslam öncesine dayandırılarak güçlendirilmeye çalışılmıştır. Erken cumhuriyet döneminde bu konuya olan yaklaşımlar çok nettir. Mesela 1932 yılında Türk Tarih Birliği’ne konuşan Afet İnan, Türk tarihinin Osmanlı’dan çok daha eskiye dayandığını ve Osmanlı imparatorluğu ile sınırlandırılmayacağını açıkça belirtmiştir (Roberts ve Şahin, 2010:525). Avrupa nasıl kimliğini oluştururken Türkleri öteki olarak kabul ettiyse cumhuriyetle birlikte Türk kimliği oluşturulurken de Osmanlı aynı şekilde öteki olarak kabul edilmiş ve Türk ulusal kimliği bu ‘öteki’ paralelinde güçlendirilmeye çalışılmıştır. 1920 ve 30’lu yıllarda Kemalist proje sıkı bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. Bir başka deyişle bu dönemde içte sıkı bir ötekileştirme politikası uygulanmıştır.

Cumhuriyet’in kurulmasından İslami eğilimi olması dolayısıyla tartışmalara sebep olan AKP’nin (Ak Parti) iktidara gelmesine kadar olan süreçte Türk kimliği sıkı bir sekülerleştirme döneminden geçmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde kurulan bu seküler yapı daha sonraki doksan yıl boyunca sıkı bir şekilde devam ettirilmiştir. Türkiye’nin bu dönemdeki politik durumu 2 anahtar özelliğe odaklanmaktadır: (1) sıkı bir şekilde devletin sekülerleştirilmesi ve merkezileştirilmesi, (2) silahlı kuvvetler tarafından sağlanan politik hâkimiyet (Haynes, 2010:314). Zaman zaman agresifleşen bu dönem, devletin ve toplumun seküler yapısının başta ordu olmak üzere, Atatürk’ün partisi olarak da bilinen CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) ve Kemalist elit tarafından korunduğu bir dönem olarak özetlenebilir. Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu bu yapı aslında Batı modernleşmesine dayanmaktadır. Atatürk’e göre modernleşmenin sağlanabilmesi ancak Batı’nın değerlerinin ve modernizasyonunun toplum tarafından absorbe edilmesi ile gerçekleştirilebilecektir. Atatürk, Türkiye’nin modernleşmesini ‘çağdaş uygarlık düzeyinin çağdaştırılması veya Batı’ya yönelmek’ olarak belirlemektedir (Hakov, 2004:40). Bu doğrultuda bu amacı gerçekleştirebilmek için İslam, özellikle politik arenada seküler yapıya en büyük tehdit olarak kabul edilmiştir.

Bu sebeple AKP'nin iktidar olduğu 2002 yılına kadar laik kesimin güçlü bir baskısının olduğunu söyleyebiliriz.

1990'lı yıllarla beraber o zamana kadar baskı altında tutulmuş olan İslami eğilim yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamıştır. Bu noktada toplumun sıkı sekülerleştirmeye bir tepki olarak İslami kimliğini ön plana çıkarmaya başladığını söyleyebiliriz. Mesela, 1995 yılında Milli Görüş'ün önde gelen partisi olan Refah Partisi (RP) 'nin genel oyların yüzde 21,4'ünü alarak sağladığı başarı (Haynes, 2010:315) İslam'a olan eğilimi açıkça göstermektedir. Bu eğilim AKP'nin iktidara gelmesi ile derinleşmiştir. AKP iktidara gelmeden önce ilk olarak 'zararsız' bir parti olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda yeni parti seçim kampanyasında üç temel tema belirledi: reformist, liberal, globalleşme ve market ekonomisi ile uyumlu çoğulcu politika (Göl, 2009:801). Belirlenen bu temalar AKP'nin iktidar olmasına giden yolda Partiyi bir anlamda İslami kimliğiyle sınırlandırılmasından kurtarmıştır. 2002 yılındaki seçimlerde kazanılan başarı aslında sadece iç dinamiklerle daha doğrusu sadece İslami eğilim ile açıklanacak bir durum değildir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve büyük bir çoğunluğun önceki liderlerden kurtulmak istemeleri (Göl, 2009:801) AKP'nin oy kazanmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda AKP'nin iktidar olmasından sonra, yıllarca baskı altında tutulmuş ve bir nevi ötekileştirilmiş olan grup, dini özgürlüklerini dile getirmeye ve çoğunluk durumuna geçip, haklarını arayabilme fırsatı bulmuşlardır. 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesi ile birlikte Türk kimliği yeni bir süreçten geçmeye başlamıştır. Ana tartışma, Türkiye'nin yaşadığı kimlik krizi üzerinde dönmeye başlamıştır. Yaşanılan durumun bir kriz olarak değerlendirilmesinin nedeni seküler ve İslami kesimin açık ve derin bir şekilde birbirinden ayrılmaya başlamış olmasıdır. AKP'nin 2002 ve 2007 yıllarında, seçimlerde sağladığı başarı⁵ güçlü sekülerleştirmeye rağmen İslam'ın hala Türk kimliğinin temel bileşenlerinden biri olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak yine de burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta var. Bu nokta da, AKP'nin aldığı oyların sadece İslami kesimden gelmediğidir. Yapılan araştırmalara göre AKP için verilen bir oy İslamiyet'in desteklendiği anlamına gelmemektedir (Göl, 2009:800). Buradaki durumu daha çok ekonomik anlamda sağlanan başarı belirliyor gibi gözükmektedir.

---

⁵ 2002 ve 2007 seçimlerinde sağlanan başarı: 2002 yılındaki oy oranları; AKP % 34,2, CHP %19,4, MHP % 8,3, SP %2,5 dir. 2007 yılında ise bu oranlar; AKP %46,6, CHP % 20,9, MHP % 14,3, SP % 2,3 (Göl, 2009:797).

Gelinen noktada Türk kimliğinin derin bir kriz içinde olduğu ve ‘köklerini’ aradığı tartışılmaktadır. Bu kriz de iki temel – muhafazakâr ve laik- yönelimle açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak Türk kimliği sadece muhafazakâr ya da laik olarak iki temel ayrıma gidilerek ortaya konulamaz. KONDA araştırma ve danışmanlık tarafından 2010 yılının Temmuz ayında gerçekleştirilen ve Türk toplumunun siyasi eğilimlerinin araştırıldığı ‘Siyasal Kimlikler’ adı altında yaptıkları bir araştırmaya göre; görüşülen kişilerin yüzde 93’ü kendisini vatansever, yüzde 75,6’sı Atatürkçü, yüzde 75,3’ü laik, yüzde 73,3’ü demokrat, yüzde 63,9’u milliyetçi, yüzde 59,4’ü ulusalcı, yüzde 46,7’si muhafazakâr, yüzde 42’si sosyal demokrat, yüzde 35’i sağcı, yüzde 20,8’i solcu yüzde 15’i ülkücü olduğunu ifade etmiştir. Bu bulgular, vatandaşların tek bir siyasi kimlikle tanımlanamayacağı, yani çok kimlikliliğin esas olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk siyasal kimliğinde var olan bu farklılaşma günlük yaşamda da kendisini göstermektedir. Özellikle son dönemlerde tartışılanların çerçevesinde, Türkiye’nin ‘İslamlaşıyor mu?’ korkularına ve artan İslami eğilime rağmen, ‘Biz Kimiz?’ başlığı altında yapılan bir diğer KONDA araştırmasına göre, ‘her durum ve şartta ülke demokrasi ile yönetilmelidir’ sorusuna ankete katılanların %52,8’i doğru, %35,4’ü ise kesinlikle doğru cevabını vermiştir. Toplumda demokrasiye olan bakış net gözükmemektedir ancak bu demokratik eğilim bir başka soru ile sorgulanmaktadır: ‘Gerektiğinde asker, yönetimi ele almalıdır’ sorusuna verilen yanıt %34,9 doğru, %13,1 kesinlikle doğru, %20,6 yanlış ve %16,1 kesinlikle yanlış şeklindedir. Bu oranlara bakıldığında çok farklı bir yapıya sahip olan bir toplum modeli ortaya çıkmaktadır. Ve bu toplumu yalnızca muhafazakâr/ laik ekseninde ayırarak incelemek doğru görünmemektedir. Kendisini dini olarak tanımlayan birisinin demokrasi söz konusu olduğunda dini kimliğini arka plana koyduğunu söyleyebiliriz. Bu durum da Türk kimliğinin birçok bileşenden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet döneminden itibaren halka empoze edilen kimlik ve çoğulcu kimliklerin asimile edilmeye çalışılması Türkiye’nin bugün içinde bulunduğu durumun kökenlerini oluşturmaktadır. Devlet tarafından uygulanan politikalar, hatta yeri geldiğinde bu politikaların korunması ve devam ettirilebilmesi için uygulanan anti- demokratik girişimler, halk tarafından benimsenen bir kimliğin oluşmasına engel olmuştur ya da

başka bir deyişle devlet tarafından oluşturulmuş olan kimliğin halk tarafından benimsenmesini olanaksız hale getirmiştir.

BÖLÜM 2: AVRUPA'DA TÜRK KİMLİĞİNİN ALGILANMASI

Is not the Turk also a man and a brother?

Erasmus

Türk kimliğinin kendi içinde dahi çelişkilerinin olması ve özellikle son dönemlerde bastırılmış ya da bir başka deyişle marjinalleştirilmiş kimliklerin –bunlar sadece İslami eğilimli olan kişiler değil aynı zamanda Kürtler- kendilerini göstermeye başlamaları yalnızca Türkiye’de değil aynı zamanda uluslararası alanda da sorunları tetiklemiştir. Türkiye gibi Avrupa Birliği içinde de Türk kimliği şiddetli bir şekilde tartışılmaktadır. Türkiye’nin algılanan kimlik sorunu aday ülke olarak kapısında beklediği AB ile ilişkileri bir kısır döngü içine sokmaktadır.

Türkiye diğer aday ülkelerden farklı olarak AB üyelik sürecini hem politikacılar bazında hem de bireyler bazında en sancılı geçiren ülkedir. Özellikle 1999 Helsinki zirvesinde adaylık statüsünün verilmesinden sonra Türkiye’nin üyeliği konusunda çok şiddetli tartışmalar yaşanmış ve hala yaşanmaktadır. Hatta bu durum AB’nin kendi içinde kimlik krizi yaşamasına bile sebep olmaktadır. Türkiye’yi bu kadar sorunlu kılan ise tarihten günümüze farklı şekillerde, ancak çoğunlukla olumsuz, üzerine eklenen imajdır. Avrupa’dan farklı bir kültüre sahip olma, onun, Avrupa tarafından bir bütün olarak ele alınıp, ötekileştirilmesine sebep olmuştur. Öteki hakkında oluş(turul)an imge, hedef alınan grubun (üyelerinin her birine) ortak (bazı) özelliklere sahip olduğu; ya da aksine, bu tür özelliklere (hiçbirinin) sahip olmadığı görüşünü içerir ve duygusal temel üzerinden genelleme yapar (Tomenendal, 2009:374). Avrupa, Türk imgesini ötekileştirirken genel, olumsuz bir kanı üzerinden yola çıkarak genelleme yapmıştır. Burada önemli olan tarihte Avrupa’da Türkler hakkında var olan olumsuz düşüncenin çok fazla değişmeden günümüze kadar gelmiş olmasıdır. Tam üyelik bekleyen Türkiye etrafında dönen tartışmalara bakıldığında bu olumsuz algılama çok net bir şekilde görülmektedir.

Türklerin Avrupa tarafından algılanması tarihsel süreç içerisinde farklı formlarda gelişmiştir. Hakan Yılmaz’a göre, Avrupa’nın Türkiye ile ilgili dışlayıcı anlatıları 3 aşamadan geçmiştir: ilki, erken modern dönemden 19. asrın sonlarına dek ‘din’in temel dışlama nedeni olduğu aşama; ikincisi, 19. asrın sonlarından başlayıp iki savaş arası devrede de devam eden ‘medeniyet’in ana dışlama sebebi olduğu aşama; sonuncusu ise

Soğuk Savaş sonundan günümüze kadar ‘kültür’ün ana dışlama teması olarak belirlediği aşamadır (Yılmaz, 2005:10). Ancak dönemler arasında çok keskin farklılıklar olmamakla beraber mesela dinin hala dışlayıcı özelliğini koruduğu söyleyebiliriz.

Türkiye Avrupa ilişkilerine bakıldığında çok önemli birkaç kırılma noktasının Avrupa’nın olumsuz algısını tetiklediği ve kuvvetlendirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki genel olarak, tarihte Osmanlı’nın bir tehdit ve öteki olarak algılanmasıdır hatta bunu özelde Viyana kapılarına dayanılmasına ve İstanbul’un fethine indirebiliriz. İkinci kırılma noktası 1960’lardan itibaren Türk işçilerin başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerine çalışmak amacıyla gitmeleridir. Üçüncü kırılma noktası ise Hakan Yılmaz’ın da belirttiği gibi kültürel anlamda yaşanan kırılmadır. ‘Din’, temel farklılık noktası olarak alınmakta ve kültürel, dinsel hatta ekonomik farklılıklar dışlama aracı olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde Türk kimliğinin algılanma süreci bu kırılma noktaları temel alınarak incelenecektir.

2.1.Bir ‘Öteki’ Olarak Osmanlı

2.1.1.Temel ‘Öteki’ Noktası: Din

Burçoğlu’na (2007) göre Avrupa’nın Türk algısının oluşumunda özellikle Osmanlı’nın zafer ve yenilgileri önemli bir rol oynamaktadır. Osmanlı’nın yenilgi/galibiyetiyle sonuçlanan bazı savaşlar Türk imajının oluşumuna da köklü bir zemin oluşturmuştur. Burçoğlu’na göre dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bu tarihler şunlardır:

1071, Doğu Anadolu’nun Selçuklu Türkleri tarafından işgali. Bu tarih Türklerin batıya doğru yönelmesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Türkler artık Avrupalıların gözünde ‘Barbar’, ‘zalim’ ve ‘hristiyanlığın düşmanı’dır.

1453, İstanbul’un fethi. Bu tarihle birlikte Avrupa’nın korkusu doruk noktasına ulaştı. Var olan imajda farklılık göstermektedir. Diğer algılamalara ek olarak ‘yenilmez güçlü düşman’ imajı da Avrupa’nın zihnine yerleşmiştir.

1571, Osmanlı donanmasının Avrupalı güçler tarafından Lepanto, İtalya’da yenilgiye uğratılması. Bu tarih Avrupalılar tarafından ortak düşmana karşı kazanılmış ortak zafer olarak kutlandı. Aynı zamanda bu tarih Osmanlı hegemonyasının Batı Karadeniz’de düşüşü olarak da kabul edildi.

1683, İkinci Viyana kuşatmasının Avrupalı güçler tarafından engellenmesi. Bu olayla birlikte ‘Yenilmez Türk’ imajı ortadan kalktı ancak diğer negatif özellikler devam etti.

1699, Osmanlı ile Avusturya Kutsal Birliği, Polonya, Venedik, Rusya arasında imzalanan Karlofça Antlaşması. Bu antlaşma Osmanlı gücünün Avrupa’da düşüşünü belirledi. Bu tarihte ‘Avrupa’nın hasta adamı’ klişesi Avrupalı güçler arasında yaygınlaştı.

1923, Türkiye Cumhuriyeti’nin Mustafa Kemal Atatürk tarafından ilan edilmesi.

Burçoğlu’na göre bu tarihler Türk- Avrupa algılamasında temel taşları oluşturmaktadır. Osmanlı’nın genişleme dönemi boyunca Türkler, genişlemeci karakterleri ve dinleri dolayısıyla Avrupa’da öteki olarak nitelendirildiler (Burçoğlu, 2007:156). Bu; zalim, barbar, yıkıcı ve Hristiyanlığa potansiyel bir tehdit olarak nitelendirilen ‘düşmanın’ imajıydı (Burçoğlu, 2007:156). Gerçektende yenilgi ve zaferler iki tarafın algılamalarında büyük bir etki sahibidir. Bugün bile Osmanlı’nın olumsuz algılarının etkileri devam etmektedir. Türk imgesi, özellikle ikinci Viyana Kuşatması son doruk ve dönüm noktası olarak alındığı zaman, Avusturya toplumunun kolektif kimlik oluşumunun en önemli kaidelerinden biri olarak halen Avusturya Cumhuriyeti’nde hissedilmektedir (Tomenendal, 2009:379). Aynı durum bugünün Fransız politik söyleminde de geçerlidir. Türkiye’nin ötekiliği hala Fransız sosyal hafızasında canlı olan Osmanlı imajına bağlanarak güçlendirilmektedir (Tekin, 2008:738). Osmanlı ve Avrupa arasındaki olumsuz etkileşim ve Osmanlı’nın olumsuz imajı matbaanın keşfedilmesiyle beraber daha geniş kitlelere yayılmıştır. İlginçtir ki, basılan en eski yayın, (yaygın olarak sanıldığı gibi) İncil değil, 22 Ekim 1454 tarihli, Türk karşıtı bir ‘günahtan muaflık’ belgesiydi (Tomenendal, 2009:376).

Ancak fetihlerden önce yani yenilgi ve zaferlerin karşılıklı algılamaları etkilemesinin dışında o dönemde Avrupa’nın Osmanlı’ya bakışını belirleyen en önemli etken din faktörüydü. İslam’ın yükselişe geçmesi ve bir zamanlar kendi kuralları altında yaşayan Hristiyanların yeni ve tamamen farklı bir din ve kültürün boyunduruğu altına girmeleri İslam’ın ve buna inananların Hristiyanlığın tek düşmanı olarak algılanmalarına sebep oldu. Öteki tanımları, Avrupa’nın yayılcılığından önce ve sonra farklılıklar göstermiştir (Poyraz ve Arıkan, 2003:62). 8. ve 15. yüzyıllar arasında kapsayan Avrupa’nın yayılcılık öncesi döneminin baskın öteki tanımlaması din idi. ‘Öteki’

tanımlaması dışında Avrupa'nın kendi kimliğini belirlemede de baskın faktörün din olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü o dönemde kilise, baskın ve gücü elinde bulunduran sınıflardan bir tanesiydi ve 'din' insanları bir arada tutmak ve onları yönetebilmek için bir araç olarak kullanılmaktaydı. Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte aynı durum Osmanlı için de geçerli olmaya başladı. Osmanlı da kimliğini tanımlarken İslamiyet'i ön plana almış ve Müslüman- Müslüman olmayan ayrımına giderek Müslüman olmayanları kendi ötekisi olarak belirlemiştir. Osmanlı'nın İslam dinini benimsemiş bir güç olarak Avrupa'nın karşısında ortaya çıkması karşılıklı algılamaları dinin merkezde olduğu galibiyet ve yenilgilere indirgemıştır. Selçuklu teşkilat modelini ve geleneğini miras almış olan Osmanlı Devleti gaza (cihad)⁶ geleneğine dayanan, askeri bir devletti (Poyraz ve Arıkan, 2003:65). Kurulduğu andan itibaren genişleme politikası izlemesi ki bu politika Hristiyanların egemen olduğu topraklara doğru yapılmıştır, Hristiyanların önemli topraklar kaybetmesine bunun haricinde birdenbire yeni Müslüman 'efendileriyle' yüzleşmelerine yol açtı.

İslam'ın bir rakip, düşman olarak görülüp ötekileştirmenin merkezine alınması Avrupa'nın 'Hristiyanlığı' nasıl tanımladığıyla da yakından ilgilidir aslında. Bir kimlik ve idea olarak Avrupa'nın, toplumsal bir içerik kazanması bölgenin Hristiyanlaştırılmasından sonraki gelişmelerin eseridir (Özlük, 2009). Aslında bu dönemde bir 'Avrupa' kavramından bile bahsetmek mümkün değil. Bir terim olarak 'Avrupa' 13. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır, bunun öncesinde bir Avrupa kavramı yoktu, bunun yerine 'Christendom' kavramı kullanılıyordu (Ryoo, 2008:38). Buradan da anlaşılacağı gibi din temelli bir yapıdan bahsedilmektedir. Ya da başka bir deyişle dinin belirleyici olarak kabul edildiği bir yapı söz konusuydu.

Avrupa'nın politik bir içerik kazanması ise Haçlı Seferleri ile bağlantılıdır (Özlük, 2009). Yani Hristiyanlık, Avrupa kimliğinin temel bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Özlük, 2009). Avrupa olgusu Haçlı Seferleri/Zihniyeti ile tamamen siyasal bir nitelik

---

⁶ Gaza (Cihad) Politikası: Osmanlı Beyliğinin kuruluş devrinden başlayarak devletleşme sürecinin yaşandığı 14. yüzyılda Batı Anadolu'da ve Osmanlılarda gazâ anlayışının mevcut bulunduğu ve Osmanlı Devletinin gelişmesinde bu anlayışın önemli bir etken olduğu anlaşılır (Öz, 2003). İslamî söylemler olan "gazâ" ve "cihad" kavramları "fetih ülküsü"ne dini bir karakter kazandıran, bir bakıma bu harekete meşruiyet sağlayan kavramlar olarak değerlendirilebilir (Yurtseven, 2007:1261.). Gaza ülküsünün eyleme dönüştüğü alanlar ise Darü'l Harp ve Darü'l İslam olarak ikiye ayrılmıştır. İslam'ın siyasi egemenliğinin dışında kalan, yönetim ve hukuk düzeninin İslami olmadığı her ülke Darü'l Harp olarak kabul edilmiştir (Yurtseven, 2007:1261). Darü'l İslam ise, "Müslümanların idare ve hâkimiyeti altındaki yerlerdir ki bunun alameti Müslümanların o bölgede emniyet içinde yaşamalarıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Yurtseven, 2007:1261).

kazanmıştır, buna bir de İstanbul'un Türkler tarafından ele geçirilmesi eklenince (Özlük, 2009); Avrupa'nın oluşumunun temelini oluşturan öteki algısı da tam olarak inşa edilmiştir. İslam'ın temel ötekileştirme nedeni olarak kullanılması Hristiyanlığın politikleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. Bugün de Avrupa kimliğini oluşturan bileşenlerden bahsedilirken Hristiyanlık temel bileşenler arasında yer almaktadır. Avrupa kimliği; Yunan felsefesi, Roma hukuku, Hristiyanlık, Humanizm ve Aydınlanma'nın bir kombinasyonu olarak tanımlanmaktadır.⁷

Özellikle, yükselme dönemine girilmesi ve fetihlerin hız kazanması ile birlikte, imparatorluğun ana hedefi fethedilen toprakların İslamlaştırılması olmuştur (Rim, 2009). İzlenilen dinsel hoşgörü politikası İslamlaştırmanın kansız, sorunsuz gerçekleşmesini sağladı. Aslında bu durum bile Hristiyanların Osmanlı'dan bir anlamda çekinmesi için bir sebeptir. Çünkü o dönemde Osmanlı, tebaasına karşı dinsel hoşgörü politikası uygularken Avrupa'da din temelli savaşlar yaşanmaktaydı. Ancak buna rağmen Osmanlı Avrupalıların gözünde barbar olarak tanımlanmaktaydı ve bu tanım Avrupalıların zihinlerinde canlı tutulmaya çalışılıyordu. Bisaha'ya (2004:72) göre, 15. yüzyılın ikinci yarısıyla 'Türk' ve 'barbar' arasındaki ilişki o kadar güçlü bir hale geldi ki, herhangi biri, devlet belgelerinde Türklere indirgenmiş olan 'barbarlar' ifadesini kolaylıkla bulabilir, üstelik herhangi bir aydınlatma, açıklama olmadan.

Dinin ötekiyi belirlemede temel olarak alınması aslında sürekli devam etmiştir. Yani Osmanlı nasıl kuruluşunda din temelli olarak ötekileştirildiyse dinin önemini kaybettiği aydınlanma döneminde de dinsel olarak ötekiydi Avrupa için. Ancak özellikle 15. yüzyıl ile başlayan keşifler ve bunu takiben yaşanan gelişmeler, Avrupa'nın sömürgecilik politikaları, ruhban sınıfın tamamen etkisini kaybetmesi ve aydınlanma dönemine giden süreç, Avrupa'yı en önemli rakibi Osmanlı karşısında farklı bir yere taşımıştır. Bu dönemden itibaren Avrupa'nın kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda aşamalı olarak geliştiğine tanık olunmaktadır. Bu dönemden itibaren öteki algılamasının ekonomik ve kültürel yönü ağır basmaktadır. Aydınlanma ile gelen süreç Avrupa'yı sadece ekonomik olarak geliştirmekle kalmadı aynı zamanda kültürel ve siyasi anlamda

---

⁷The main historical roots of European identity are 'a combination of Greek philosophy, Roman law, Christianity, humanism and the Enlightenment' (Rim, 2009).

da Ortaçağ Avrupa'sından çok farklı bir boyuta taşıdı. Avrupa hızla endüstrileşme dönemine girerken Osmanlı'yı algılayışı temelde değişmedi.

Ancak burada değinilmesi gereken, Türkler her anlamda ve boyutta aşağılanan bir toplum olarak görülmedi Avrupa tarafından. Özellikle bazı alanlarda Türklere karşı bir hayranlık ve merak duygusu uyanmaya başlamıştır, özellikle ticaretin gelişmesi ve toplumlar arasında etkileşimin hiç olmadığı kadar artmasıyla beraber. Tomenandal'a (2009:377) göre, 'on yedinci yüzyılda Türkler konusunda Avrupalıların görüşlerinde iki akım egemendi. Bunlardan biri, körü körüne reddedici ve olumsuz iken; diğeri, merak, bilgilenme isteği, seyahat ve 'masallaştırmaya' dayanıyordu. Bu ikili yapı, daha sonraki yüzyıllarda da devam edecektir. Bir tarafta, Fransa'dan çıkan ve kültürlü kesimler arasında yayılan 'Turquerie'- Avrupa'daki sanatçılar tarafından Osmanlı el sanatlarından esinlenerek eserler yaratılması anlamına gelen, sanat tarihiyle ilgili Fransızca bir terim- varken, diğeri taraftan bütün Avrupa'da 'Turkomanie'- on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında Türk kültürünün Avrupalıları etkilemesi sonucu ortaya çıkan, etkileri mimarlıkta ve sanatta gözlemlenebilen bir akımdır- yaygındı.' Batı'nın çok fazla bilinmeyen bu kültüre karşı artan bir ilgisi vardı; özellikle müzik, görsel sanatlar, mimari, heykel ve resim Osmanlı'nın Batı tarafından takip edildiği alanlardı. Ancak yine de sanatın etkisinin Türk algılamasının değişmesine katkısı sınırlı kaldı. En azından Osmanlı'nın bu etkisinin halk tabanına inemediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.1.2. Uluslaşma Dönemi ve Avrupa'nın Hasta Adamı Osmanlı

Avrupa'da yaşanan gelişmeler Osmanlı'nın ötekileştirilme tanımını farklı boyutlara taşımıştır. Özellikle Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan özgürlük, eşitlik, milliyetçilik gibi kavramlar Osmanlı'nın sadece çöküşünü hızlandırmakla kalmadı aynı zamanda Osmanlı'nın din temelli olumsuz algılanmasına yeni algılamalar ekleyerek bunu pekiştirmiştir. 1789 yılında başlayan devrim günümüze kadar etkileri devam edecek olan fikirler üretti. Özellikle milliyetçilik fikrinin gelişmesiyle beraber gerçek anlamda uluslaşma dönemine girilmiş oldu. Bu ulus anlayışında; bireylerin dini kimlikleri, etnik kimlikleri gibi diğeri kimlik öbekleri, ortak bir ulusal kimlik altında eritmeye çalışılır ve devlet vatandaşlarını ortak bir ulusal kimlik altında tanımlar (Poyraz ve Arıkan, 2004:4). Bu süreçte artık bireyler din, dil, kültür gibi ortak kimlikleri paylaşmanın

önemini kavrayıp aslında bu özelliklerin kendilerini diğer toplumlardan tamamen ayırdığının farkına varmışlardır. O yüzden devrim içten dışa doğru durdurulamaz bir etkiyle bütün dünyayı etkilemeye başlamıştır.

Uluslaşmanın Osmanlı açısından önemi ise aşikârdır. Millet sistemi ile yönetilen Osmanlı içinde birçok etnik azınlık yaşamaktaydı. Bunlar millet sisteminin bir gereği olarak etnik kimliklerine göre değil dinlerine göre diğer milletlerden ayrılmaktaydılar. Ancak Fransız Devrimi'nin getirdiği akımlar Osmanlı yönetimi altında yaşayan bu etnik azınlıkların da uluslaşma sürecine girmesine yol açtı. Avrupa'da yayılan milliyetçilik Osmanlı tebaasından öncelikle Yunanlıları etkilemiş ve ilk olarak Yunanlılar özgürlükleri için ayaklanmaya başlamıştır. Yunanistan'dan sonra sırasıyla 19. yüzyılda Romanya, Sırbistan ve Karadağ; 20. yüzyıl başlarında ise, Bulgaristan ve Arnavutluk imparatorluktan bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Poyraz ve Arıkan, 2004:7). Osmanlı'nın algılanması açısından bu ayaklanmalar ve bağımsızlık talepleri önemlidir. Çünkü Avrupa'da Türkiye ile ilgili negatif algılamaların çoğu 19. yüzyıl milliyetçi ayrılıkçı mücadelelere dayandırılabilir (Deringil, 2007:717). Yunan bağımsızlık savaşı ile başlayan süreç Avrupalı romantikler tarafından 'Pericles'in⁸ torunları' ile 'Türk barbarlar' arasındaki mücadele olarak görülmüştür (Deringil, 2007:717).

Burada ilginç olan 19. yüzyılda Osmanlı'nın Tanzimatlar aracılığıyla Avrupa 'standartlarına' ulaşma çabalarının, her ne kadar bunlar tam olarak başarılı olamasa da, Osmanlı'nın Avrupa gözündeki imajında herhangi bir değişiklik gerçekleştirilememiş olmasıdır. Bunun altında yatan sebep sadece Osmanlı'nın olumsuz algılanmasıyla ilgili bir durum değildir. Dönemin şartları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü Fransız Devrimi'yle başlayan ve endüstrileşme ile devam eden süreçte Avrupa/Batı çok hızlı bir şekilde Doğu karşısında özellikle ekonomik anlamda gelişme göstermiştir. İnsanların bilinçlenmeleri ve özgürlük, eşitlik talepleri kısacası haklarının farkında olmaya başlamaları, ekonomik gelişme ile birleşince Avrupa'yı medeniyetin odağına taşıdı. Ve bu dönemden itibaren Avrupa genel olarak Doğu'yu yönetilmesi gereken topraklar olarak görmeye başladı çünkü Avrupa'ya göre burada var olan toplumlar cahildir ve yönetilmeye ihtiyaçları vardır. Doğu'nun içinde yer alan Osmanlı da Doğu'nun 'ikinci

---

⁸ Pericles: Antik Yunan'da, Atinalı devlet adamı, General. Atina'nın 'Altın Çağı'nı yaşadığı dönemde devlet adamlığı yapmıştır, bu dönem ayrıca 'Pericles Çağı' olarak da bilinir. Atina toplumu üzerinde inanılmaz bir etkisi vardır ki Thucydides, Yunan tarihçi, onu Atina'nın ilk yurttaşı olarak ilan etmiştir. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Pericles>), 15.02.12.

sınıf' olarak algılanmasından nasibini almıştır. Yani kısaca, sadece dini mücadele ve düşmanlık nedeniyle değil, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren oryantalist mantığın da etkisiyle 'geri kalmış doğulu bir toplum' olarak kabul edilen Türkler, sosyo- ekonomik ve kültürel açılardan da Avrupa'nın ötekisi olma rolünü sürdürmüştür (Samur, 2010:155). 18. yüzyılın sonlarında İngiliz parlamenter ve muhafazakâr düşünür Edmund Burke'un 'Türkler barbarlardan daha kötü'⁹ ifadesinde olduğu gibi Türkler öteki olarak görülmeye devam etti (Lovell, 2011:174).

19. yüzyılla beraber başlayan bağımsızlık hareketleri, aynı zamanda Osmanlı'nın reform çabaları ve bunların başarısızlıkla sonuçlanması imparatorluğun çöküşüne kadarki dönemde Osmanlı'nın Avrupa'nın gözündeki güçlü, yenilmez düşman imajını silerek yerini 'Avrupa'nın hasta adamı' imajına bırakmıştır. 19. yüzyılla birlikte Osmanlı artık kendi gücünün yavaş yavaş düşmeye başladığının farkına varmıştır. Bunun bir sonucu olarak da 19. yüzyılda Osmanlı, eğitim açısından, finansal olarak ve hatta bir takım 'idea'ların (milliyetçilik hakkındaki 'idea'lar gibi) gelişmesi açısından yüzünü Avrupa'ya döndü (Lovell, 2011:174). Ancak Osmanlı için bu tarihten itibaren yapılacak herhangi bir şey kalmadı. I. Dünya Savaşı ile imparatorluk dağıldı ve onun yerine Mustafa Kemal önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.

Yeni kurulan cumhuriyet ile birlikte Türkiye- Avrupa ilişkileri de yeni bir döneme girmiş oldu. Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda hızlı bir modernleşme dönemi içine giren Türkiye, yönünü ve amacını net bir şekilde ortaya koymuştur: Avrupa. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin 'Avrupalılığı' tartışma konusu bile olmamıştır çünkü ilk olarak Avrupa Konseyi'ne katılması ardından NATO üyeliği Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi politikasını açıkça ortaya koymuştur. Aslında bu durum, Türkiye'nin yüzünü tamamen Batı'ya dönüp, Avrupa'nın kolayca geçmişteki düşmanlıkları unutup Türkiye'yi kendisinden görmesi gibi bir durum değildi. Aynı şekilde sadece Türkiye'ye özgü bir durum da değildi. Konjonktürel şartlar özellikle alt ve 'farklı' kimliklerin ortaya çıkıp sorgulanmasını engellemiştir. En temelde iki önemli kimlik vardı: Batılı ya da Doğulu olmak. Kazgan, her iki kampın da kendi etki alanını genişletmek için dönemin az gelişmiş ülkelere tavizler verdiğini, bunları kendi çevresine çekmeye çalıştığını, ideolojik kamplaşma yanında ırk, renk, din, kültür gibi

---

⁹ Edmund Burke'in kullandığı ifade tam olarak: Turks were 'worse than savages' dir.

öğeler önemsiz kaldığı için, kamplaşmada bunların geri plana itildiğini öne sürer (Poyraz ve Arıkan, 2004:12). Bu nedenle Soğuk Savaş dönemindeki 'öteki' tanımları önceki dönemlere kıyasla daha fazla yumuşamıştır (Poyraz ve Arıkan, 2004:12). O yüzden Soğuk Savaş döneminde Türklerin kültürel/dinsel farklılıkları Avrupa için bir anlam ifade etmiyordu, bu sebeple bu dönemde Türklerin 'Avrupalılığı' tartışmaya bile gerek duyulmayan bir konu olmuştur.

Tanzimat'tan beridir Batılılaşma ve modernleşme çabalarına rağmen ve hatta 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra bile Avrupalıların gözünde Türklere ait imajda pek bir değişme olmamıştır (Samur, 2010:155). Soğuk Savaş'ın etkisi Türklerin 'ötekiliğini' geri plana itmiş olsa da dönemin sonlarına doğru gerçekleşen olaylar Türklerin algılanmasını yine köklü bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Doğu- Batı ideolojik çatışmasının yerini etnik, dinsel ve tarihsel çatışmalarla değiştirmesi, Türkiye'nin Hristiyan ve Avrupalı olmayan karakterini vurgulamıştır (Ryoo, 2008:42), böylelikle iki kutuplu dönemde göz ardı edilen bu faktörler, kutupların ortadan kalkmasıyla beraber Avrupa'nın Türkiye'yi değerlendirmesinde merkezi öneme sahip olmaya başlamışlardır. 1960'lardan itibaren yaşanan diğer bir kırılma da, Türk işçilerin Avrupa'ya gönderilmesi, günümüze kadar gelecek olan olumsuz algının yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

2.2.Türk Göçmenler: Sorun Nerede?

2.2.1. 'Geçici İşçi' Programı ile Başlayan Süreç

1960'ların ilk yarısı ile birlikte Türkiye'den Batı Avrupa'ya -özellikle Batı Almanya-göç başlamıştır. 1960 ve 1970'lerde Avrupa'ya giden göçmenler genel olarak 'guestworkers' olarak adlandırıldılar ve süreç Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında imzalanan anlaşmalar ile başladı. İşçi akımının düzenli gerçekleştirilmesini kolaylaştırmak ve böylece göçmen işçilerin ve işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Türkiye; Almanya ile 1961'de, Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964'te, Fransa ile 1965'te ve Avustralya ile 1967'de işgücü anlaşmaları imzalamıştır (Yurtdışında Yaşayan Türkler, Dış İşleri Bakanlığı). Sürecin işleyişinde ise; Türk işçilerin öncelikli olarak İş Kurumu'na (Employment Services- ES) başvurmaları istendi ve bu başvuruların değerlendirilme sürecinde öncelik, Türkiye'nin daha az gelişmiş bölgelerinden başvuran adaylarla ve resmi olarak felaket bölgesi ilan edilmiş

bölgelerden başvuran adaylara verilmiştir (Uçak, 2011:191). 1961 yılından 1973 yılına dek, Türkiye İş Kurumu (Turkish Employment Service- TES) Avrupa ülkelerine çalışmak için 789,980 kişi gönderdi, bunların %80'i (648,029) Batı Almanya'da yerleşti (Sarı, 2003). 1973 yılında yaşanan petrol krizi ise Türkiye'den işçi alımını durdurmuştur. Ancak işçi alımının durmasından sonra Türkiye'den Avrupa'ya göç 'aile birleşimi' yolu ile devam etti. Aile birleşiminin devam ettiği 1980 ve 1990'ların başından sonra özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren başta Almanya olmak üzere Avrupa'da Türk göçmenlerin sayısı azalmaya başlamıştır (Sarı, 2003).

Tablo 1. Avrupa'daki Türklerin Sayısı

Ülke	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2009
Almanya	83.6	74.517	1998.534	1764.041	1738.831	1713.551	1658.083
Fransa		3.642			223.637	223.425	
Belçika	2.446	2.52	56.172	39.664	39.419	39.532	
Danimarka	1.069	0.838	35.232	29.491	28.752	28.843	28.972
Finlandiya		0.148	1.784	2.621	2.886	3.182	3.809
Hollanda	12.637	4.757	100.782	98.92	96.779	93.746	90.837
UK	1	4	38	36	63	48	39
İsveç	1.6	1.112	15.846	11.683	10.221	10.026	10.84
İsviçre	6.038	3.818	79.5	75.448	73.861	72.633	71.039
İspanya			0.727	1.656	1.758	2.086	2.611
İtalya			6.402	12.359	13.532	14.562	17.651
Yunan.			3.767	2.766	3.881	2.183	2.803
Norveç	0.517	0.277	3.299	3.487	3.414	3.227	3.544

Kaynak: OECD, <http://stats.oecd.org/index.aspx>, (Data bin olarak)

Yukarıda da belirtildiği gibi çalışmak için Avrupa'ya giden işçiler –Avrupa'nın da talebiyle- genellikle kırsal kesimlerde yaşayan ve eğitim oranının bir hayli düşük olduğu kişilerdir. İlk etapta bu bir sorun oluşturmadı çünkü bu işçilere bir gün evlerine dönecekler gözüyle bakılıyordu. Ancak Türkiye'deki politik ve ekonomik istikrarsızlık ve bundan dolayı oluşan gelecek kaygısı, Avrupa'da refah seviyesinin yüksek olması ve

giden işçilerin daha iyi bir gelecek için Avrupa'da kalmak istemeleri ve bunlar gibi çeşitli nedenler birçok işçinin Avrupa'da kalmasına yol açtı.

'Guestworkers' programı tamamen, işçilerin kontratları tamamlandığında geri dönmelerine odaklanmış bir programdı (Cakirer ve West, 2009:65). Bu sebeple işçi alan Avrupa ülkeleri 'guestworkers'ların kalıcı göçmenlere dönüşmelerine hazırlıklı değildiler. Bu nedenle çok uzun bir süre bu insanların kalıcı olduklarını reddetme politikası uygulanmıştır. Bu reddetme de herhangi bir entegrasyon politikasının uygulanmasını imkânsız kılmıştır. 2005 yılında Güney Rhine- Westphalia Entegrasyon Bakanı olan Armin Laschet bu durumu 'long collective denial of reality' olarak değerlendirmekte ve entegrasyon politikasının keşfinin bu süreci sonlandırdığını belirtmektedir (Bartsch ve Diğerleri, 2010). Ancak uzun süren bu politikasızlık her iki taraf için de süreci zorlaştırmıştır. Bugün 3. jenerasyon yetişiyor olmasına rağmen entegrasyon hala tam olarak başarılı olamadı (Burçoğlu, 2007:161).

2.2.2. Olumsuz Türk Göçmen İmajı

İlk göçmenlerin gelmesinin üzerinden yaklaşık olarak elli yıl geçmiş olmasına rağmen Avrupalılara göre Türkler hala; muhafazakâr, dindar, milliyetçi ve sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yerleşik oldukları ülkeye entegre olamamış/ olamayan grup olarak algılanıyor (Kaya, 2011a:499). Bugün de bu algılamının değişmemiş olması ve Türklerin entegre olma konusunda en sorunlu yabancı göçmen olarak algılanması Türkiye'nin imajını da olumsuz yönde etkilemektedir. Önyargı ve klişeler uzun bir süre zarfında gelişir ve toplumun olayları görme şekline yerleşir (Hülse, 2006:317). Göçmenler hakkında Avrupalıların zihinlerinde oluşan önyargılar, sadece göçmenleri algılayış şekilleriyle kalmamış aynı zamanda bu durum bütün Türkleri algılayış şekillerine yansımıştır. İlk dalga göçmenler, Avrupa'nın Türkleri kolektif olarak algılamasında kilit rol oynamışlardır. Çalışmak amacıyla gelen göçmenlerin eğitim seviyesinin oldukça düşük olması ve ayrıca büyük bir çoğunluğunun kırsal kesimden gelmiş olması, büyük şehirlere ve farklı kültüre alışmalarını daha da zorlaştırdı. Özellikle işçilerin kalmaya karar vermelerinden sonra süreç, her iki toplumun birbirini görmezden gelerek yaşamasıyla devam etmiştir.

2.2.2.1. Birinci Kuşak Göçmenlerden Günümüze Türk Göçmelerin Eğitim Durumları

Türklerin olumsuz algılanmasında özellikle eğitim büyük bir rol oynamaktadır. Ancak bu algılama sadece ilk jenerasyondan kaynaklanmıyor. 2. ve 3. jenerasyon bir önceki jenerasyonlara oranla eğitim seviyelerini yükseltmiş olmalarına rağmen genel olarak Türkler arasındaki eğitim seviyesi diğer göçmenlerle kıyaslandığında düşük seviyede kalmaktadır. Mesela, Belçika'ya giden ilk dalga göçmenlerin yaklaşık olarak %30'u okuma yazma bilmiyordu. İkinci kuşak, eğitim seviyesini biraz yükseltmiş olmakla birlikte büyük bir çoğunluğu lise eğitiminden sonra okulu bırakıp ticarete yönelmiştir. Üçüncü kuşak ise üniversite eğitimi alanların oranıyla eğitim seviyesini yükseltmişlerdir. Ancak diğer ülkelerden gelen göçmenlerle kıyaslandığında oran yine düşük kalmaktadır (Akgönül, 2009:60). Aynı durum diğer Avrupa ülkeleri için de geçerlidir. Mesela Hollanda'da yapılan araştırma sonuçlarına göre, negatif algılamının oluşmasında Hollanda'ya göçen Türklerin eğitim seviyeleri ve sosyo- ekonomik durumları önemli bir rol oynamıştır (Kucukcan ve Gungor, 2009:451). Eğitim seviyesinin düşük olması Türkler hakkında kolektif bir olumsuz algılamının oluşmasındaki en temel etmenlerden bir tanesidir.

Eğitim seviyesinin düşük olması aslında ilk kuşakla bağlantılı olarak gelişmiştir. Çünkü Türkiye'de okul öncesi eğitim kültürünün olmayışı ve ilk kuşağın yaşadığı kültürel şok dolayısı ile çocuklarını yabancı kültürün etkisine 'kaptırmak' istememeleri birçok çocuğun okul öncesi eğitimden mahrum kalmasına sebep olmuştur. Mesela, 1989 yılında Türk çocuklarının yalnızca % 39'u Alman okullarına giderken, Alman çocukları arasında bu oran %80, Portekizli çocuklarda %75,5, Yugoslav çocuklarda ise %68 idi (Suğanlı, 2003:21). Okul öncesi eğitimin eksikliği kendisini dil öğrenmede ve 'çoğunlukla' sosyalleşememe sorununda göstermiştir. Özellikle dilin yeterli düzeyde öğrenilememesi yeni yetişen kuşağın da hala 'dışlanılan' grup olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Dilin yeterli düzeyde öğrenilmesinde yaşanan bu zorluk, eğitim hayatının ilerleyen dönemlerinde de kendisini göstermiştir. İlkokuldaki başarısızlık nedeniyle üniversiteye girişi sağlayan liselere (Gymnasium) gidebilen Türk öğrenci sayısı çok az olmuştur (Suğanlı, 2003:21). O yüzden ikinci kuşak gençler arasında üniversite eğitim düzeyi oldukça düşük seviyede kalmıştır. Dil konusunda yaşanan bu eksiklik özellikle

ilk kuşak arasında sosyal ilişkilerde kendisini göstermektedir. Mesela Almanya’da birinci kuşak arasında-özellikle kadınlar- hala tek kelime Almanca bilmeyen insanlar vardır (Koç, 2009:109). 1990 yılında Barbara John tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türk kadınlarının o kadar yıl geçmiş olmasına rağmen hala ‘Alman kültürüne tamamen yabancı olduğu’ ve ‘dışarıdan bir yardım olmadan idare edebilecek kapasitede olmadığı’ ortaya konulmuştur (Twigg ve diğerleri, 2005:14). En önemli iletişim aracı olan dilin eksikliği karşı grupla aralarında bir bariyer kurmuş ve bu durumun sonucunda her iki tarafta birbirini görmezden gelerek ve sosyal ilişkilerini en alt düzeyde devam ettirerek yaşamaya başlamışlardır.

2.2.2.2. Türk Göçmen Toplumunda Kadının Statüsü

Dil konusunda yaşanan bu eksikliğin yanı sıra Türk kadınının statüsü ve algılanışı da Türklerin imajını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle Avrupa’ya göçen işçilerin bu konudaki muhafazakâr yaklaşımları- buradaki zihniyet temel olarak ‘namus’ kavramına dayandırılarak Türk kadınları üzerindeki baskının artırılmasıdır- Türk kadınlarının ikinci sınıf insan kategorisine konulması olarak algılanmaktadır. Teitelbaum ve Martin’e göre Türklerin entegrasyonuna sekte vuran etmenlerden bir tanesi de, Türk ve Avrupalıların kadının ve erkeğin günlük yaşamdaki rolleri konusuna olan bakışlarındaki derin farklılıklardır (Tekin, 2005:292). Aslında bu yaklaşımın yanlış olduğunu söyleyemeyiz. Türk erkeği tarafından ‘namus’ adı altında uygulanan baskı, psikolojik şiddetten fiziksel ve cinsel şiddete kadar gitmektedir. Ancak bu durumu yalnızca Avrupa’da yaşayan Türk göçmenlerle sınırlandırmak yanlış olur. Çünkü burada bütün Türk kültürüne yansımış bir durum söz konusudur.

Kadının konumu konusunda Türkiye’de de durum çok farklı değil. Aile içi şiddetin araştırıldığı ve ilk resmi istatistiklerin ortaya konduğu ‘Domestic Violence Against Women in Turkey’ raporuna göre Türkiye’de 10 kadından 4’ü eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu kadınların yaklaşık %90’ı ise uğradıkları şiddete rağmen herhangi bir yardım kuruluşuna başvurmamaktadır (Sobecki, 2009). Aynı rapora göre 2000 ve 2005 yılları arasında Türkiye’de 1091 namus cinayeti işlenmiştir (Livaneli, 2006). Türk kültüründe var olan ‘kadının ikinci planda yer alması’ ve kadının erkek tarafından baskıcı yaklaşımlara maruz kalması Avrupa’daki göçmenler arasında

da devam ettirilmektedir. Fatih Akın'ın Duvara Karşı¹⁰ filmi özellikle Avrupa'da Türk kadını üzerinde uygulanan aile baskısının iyi bir örneğini göstermektedir. Aynı şekilde Türk kültüründe var olan zorunlu evlilikler de kadına olan yaklaşımın olumsuzluğunu kanıtlamaktadır. Avusturya'da bu konu üzerinde çalışan kadın kuruluşlarına göre zorunlu evlilikler en çok Türk ve Kürt göçmenler arasında gerçekleşmektedir (Koç, 2009:112).

Türk göçmen toplumunun ortak davranışı; ailesi ve grubun sorumluluğudur ki bu davranış, bireyselliğe izin vermez (Koç, 2009:106). Bireyselleşmesine izin verilmeyen kadın – burada erkek için aynı durum söz konusu değildir, erkek her konuda daha özgür bırakılmaktadır- sınırlı bir alanda sınırlı bir yaşam sürmektedir. Bu yaklaşım Avrupa'nın değerleriyle ters düşmektedir çünkü Avrupa'da bireysellik ve bir 'birey' olarak olabildiğince özgür olabilme durumu Avrupa kültüründe çok önemli bir yer tutmaktadır. Aynı şekilde kadının toplumdaki yeri ve kadın- erkek eşitliği de öncelik verilen konulardan bir tanesi hatta en önemlisidir. Türk toplumunda karşılaşılan bu durum Avrupa'daki genel Türk kanısını olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum hala devam etmektedir.

2.2.2.3. Bir Arada Yaşama Çabası: Gettolaşma

İlk kuşak göçmenlerin yaşadığı entegrasyon sorunu bugüne kadar devam edecek olan çeşitli sorunları da tetiklemiştir. Bunların başında kolektifleşme ve ortak hareket etme gelmektedir. Burada kolektifleşme, Avrupa'daki Türk göçmen toplumunun belirli bölgelere yerleşerek birbirlerine yakın yaşamalarıyla oluşmaktadır. Özellikle birinci kuşak ile birlikte 'gettolaşma' başlamıştır. Getto¹¹ içerisinde olumsuz bir anlam barındırmakla birlikte farklı olan grubu etiketlemek amacıyla kullanılmaktadır. Birbirine yakın yaşama gereksinimi, ekonomik yetersizlikler ve bunun sonucunda gettolara sıkışma Türk göçmenlerin toplumdaki daha fazla izole olmalarına sebep olmuştur. Almanya'daki 'Kreuzberg' ve Avusturya'daki 'Brunnenmarkt' bunlara en iyi örneklerdir. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, Türk göçmenlerin gettolara

---

¹⁰ Duvara Karşı (Almanca: Gegen die Wand) filmi yönetmenliğini Fatih Akın'ın yaptığı ve Almanya'da yaşayan ve ailesinin baskısından kurtulabilmek amacıyla sahte bir evlilik yapan bir Türk kızın hayatını anlatmaktadır (<http://www.imdb.com/title/tt0347048/plotsummary>), 27.01.2012.

¹¹ Getto: Dini ve etnik azınlıklar tarafından doldurulmuş, kentsel olanakların baskı altında olduğu, eğitim düzeyinin ulusal ortalardan bir hayli uzak olduğu ve her şeyin ötesinde, okulu bırakma ve işsizlik oranlarının en yüksek olduğu bölgeler olarak tanımlanabilir (Abbas, 2007:102).

sıkışmaları yalnızca göçmenlerin beraber yaşamak istemelerinin sonucunda gerçekleşmemiştir. Bir diğer sebepte, ilk etapta çalışmak amacıyla gelen göçmenlerin devlet eliyle aynı bölgelere yerleştirilmeleridir. Böylelikle ‘guestworkers’ bir nevi toplumdansoyutlanmışlardır. Böyle bir politikadan bugün söz edilmemekle beraber, bu durum göçmenlerin kalmaya karar vermelerinden sonra da beraber yaşamayı tercih etmelerine yol açmıştır (Koç, 2009:109-110).

Özellikle eğitim seviyesinin diğer göçmenlere oranla düşük olması, yerleşilen toplumun diline yeterli düzeyde hâkim olunamaması, sosyalleşme sorunlarına yol açarak entegrasyonun başarısız olmasına sebep olmuştur. Bugün dahi birbirlerini kabullenememiş iki toplumdansohsediyoruz. Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel tarafından Almanya ve Fransa’da yapılan bir araştırmaya göre; burada yaşayan Türk göçmenler kendilerini Alman ya da Fransız olarak tanımlamaktansa Türk olarak tanımlamayı tercih etmektedirler. Kendilerini Türk olarak tanımlayanlar Almanya’da %22,5 iken bu oran Fransa’da %24,2’dir. Kendilerini Alman veya Fransız olarak tanımlayanların oranı; Almanya’da %6,9, Fransa’da ise %9 oranındadır. Müslüman- Türk olarak tanımlayanların oranı ise Almanya’da %39,8 iken bu oran Fransa’da %40,7’dir (Akgönül, 2009:55-56). Bu durum göçmenlerin hala kendilerini doğdukları ve hayatlarını geçirdikleri topluma ait hissetmediklerini göstermektedir.

2008 yılında Emnid tarafından Almanya’nın Die Zeit gazetesi için yapılan bir diğer araştırmaya göre ise Almanya’da yaşayan Türklerin yarısından fazlası kendilerini ‘istenmeyen grup’ olarak hissetmektedirler (Where is the Welcome Mat, 2008). Yerleşik olan Türklerin büyük bir çoğunluğu buldukları ülkelerin vatandaşlıklarını almış olmalarına rağmen sosyal açıdan o ülkenin vatandaşları ile eşit konumda olamamaktadır ve bu durum sosyalleşme sorunlarını tetiklemektedir. Ekonomik açıdan yaşanan sorunlar da olumsuz olan algılamının olumluya dönmesini engellemektedir. Çalışma ve Sosyal Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü verilerine göre, genel işsizliğin yüzde 6,3 olan Almanya’da, Türklerin işsizlik oranı yüzde 22,2’ye ulaşıyor (Almanya’daki Türklerin En Büyük Sıkıntısı İşsizlik, 2011). Almanya’daki yabancı işsizlerin sayısı 462 bin 46 olarak hesaplanırken, yabancıların arasında yüzde 31,6 işsizlik oranı en yüksek grubu Türkler oluşturmaktadır (Almanya’daki Türklerin En Büyük Sıkıntısı İşsizlik, 2011).

Eğitim seviyesi ve sosyo-kültürel konumları dolayısıyla toplumdan soyutlanan ve kendilerini soyutlayan Türk göçmenler bugünün Türk algısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptirler. Yaşanan entegrasyon sorunları, bilgi eksikliği ve yanlış algılamalar Türkiye'nin Avrupalıların zihninde olumsuz olarak çağrışım yapmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde bir diğer bölümde bahsedileceği gibi dinin etkisi de, özellikle birinci kuşaağın muhafazakâr yaklaşımları, iki toplum arasındaki farkın daha fazla açılmasına sebep olmaktadır.

Özellikle Türk göçmenlerle ilgili yaşanan bu durum Avrupa'da, özellikle bireyler nezdinde önemli boyutlarda göçmen korkusuna sebep olmuştur. Türkiye'nin muhtemel üyeliği ile Avrupa'ya doğru göçmen akımının başlayacak olduğunun varsayılması Avrupa vatandaşlarının Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmasını engellemektedir. Birliğin son genişleme dalgası ile yaşanan göçler bile özellikle Batı Avrupa'da yaşayanlar tarafından ekonomik durumlarına tehdit olarak algılanmaktadır. Göçmenler, ev sahibi ülke vatandaşları tarafından onların işlerini çalanlar olarak algılanmaktadır (Sokullu, 2011:487). Türkiye için de bu algılama aynıdır. Özellikle kalifiyesiz ve düşük ücretle çalışacak olan işçilerin oranının Türkiye'de fazla olması Avrupa'da var olan korkuyu tetiklemektedir. 2010 yılında yapılan Eurobarometer araştırmasına göre, Avrupa'da göçmen korkusu önemli oranlarda artmıştır (Eurobarometer 74, 2010). Yapılan araştırmaya göre göçmen konusundaki endişeler (12% , +3) oranında artmıştır. Artış özellikle, Avusturya (27%, +13), Belçika (27%, + 11), Almanya (16%, +11) ve Hollanda (17%, +7) da gerçekleşmiştir. Aynı şekilde 'göçmen politikası' konusunda da Avrupalıların endişe içinde olduğu gözükmektedir. 'Göçmen politikaları' konusunda duyulan endişe de (33%, +5) oranında artmıştır. Bu konu Avrupa Birliği vatandaşlarının endişe duydukları konularda üçüncü öncelikli konu olmaktadır, sağlık politikaları konusunda duyulan endişeden dahi daha öncelikli bir konumdadır (Eurobarometer 74, 2010). 'Göçmen Politikaları'na ilişkin duyulan endişeler Almanya'da (44%, +14), Avusturya (52%), Belçika (45%) Birleşik Krallık (44%), Fransa (33%, +9) ve Slovakya'da (20%, +9) oranlarında seyretmektedir.

Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı gibi Avrupa'nın, özellikle göçmenlerle ilgili deneyimi olan ülkelerde, bu durum önemli bir sorun olarak görülmekte ve bundan büyük bir endişe duyulmaktadır. Ayrıca göçmenlerle ilgili AB'nin uyguladığı

politikaların, duyulan endişelere bakıldığında, yetersiz olduğu varsayılmaktadır. Bu durum nüfusu ve ekonomik durumu dikkate alındığında Türkiye açısından da önem arz etmektedir. Pek çok AB vatandaşı için Türkiye’den gelebilecek muhtemel ‘göçmen akımı’ Türkiye’nin üyeliğine olan bakışlarını etkilemekte ve hatta değiştirmektedir. Ancak bu noktada konunun farklı bir boyutuna değinmek gerekmektedir. Buraya kadar Türk göçmenlerin durumundan bahsedildi ancak bir de bunun Avrupa’nın algılayış şekli boyutu vardır. Yukarıda da ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, Türk göçmenler Avrupa’ya yerleşmelerinden itibaren hem kendilerinin topluma adapte olmalarında hem de yerleşilen ülke vatandaşlarının onları kabul etmelerinde sorunlar yaşamışlardır ve bu sorunlar halen daha devam etmektedir. Zihinlerde var olan Türk göçmen imajı genel olarak ‘eğitimsiz/ya da eğitimi yarıda kalmış, muhafazakâr, ekonomik gelişimini sağlayabilmek için sadece ticaretle uğraşan bir toplum’ olarak algılanmaktadır. Medyanın da bu algılamaların üzerinde önemli bir etkisi vardır. Ancak, medyadaki önyargıların aksine, bütün Türkler ‘guestworkers’ değildir ve bütün Türkler ‘kebab dükkânı’ sahibi de değildir ve hepsi ‘getto’ lara sıkışmamıştır (Akçapar ve Yurdakul, 2009:139). Mesela Almanya’da yaşayan Türkler değerlendirildiğinde; Almanya’da 60,000 den fazla işadamı, 100 kadar farklı alanda, yaklaşık olarak 420.000 işçiye iş sağlamaktadır (Kaya, 2011a:501). Almanya’daki işadamlarının sadece %23’ü geleneksel restaurant ve ‘catering’ alanında çalışmaktadırlar; %35 oranında işadamı perakende/ticaret işinde yer almaktadır; %23 ise servis sektöründedir (Kaya, 2011a:501). Avrupa geneline bakıldığında ise; bugün, Avrupa’daki Türk işletmelerin sayısı 140 bin civarındadır (AB’deki Türklerin Şirketlerinin, 2011). Bu işletmeler, yaklaşık 640.000 kişiye istihdam sağlamaktadır (Yurtdışında Yaşayan Türkler, Dışişleri Bakanlığı). Bu işletmelerin, yıllık toplam cirosu 50 milyar Euro’yu aşmıştır (Yurtdışında Yaşayan Türkler, Dışişleri Bakanlığı). Sadece Batı Avrupa’daki Türklerin tüketim harcamaları 22,7 milyar Euro’dur (Yurtdışında Yaşayan Türkler, Dışişleri Bakanlığı). Avrupa Türkleri’nin sağladığı ekonomik gücün yanı sıra politik anlamda da Türkler aktif bir rol oynamaya başlamışlardır. Bu aktif rolün iki şekilde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Avrupa’da yaşayan Türklerin oy kullanma gücü ve aktif olarak siyasete katılmaları. Avrupa ülkelerindeki bazı politik partiler Türk göçmenlerin, özellikle ağırlıklı buldukları yerlerdeki oy kullanma gücünü keşfetmişlerdir (Akçapar ve Yurdakul, 2009:140). Türklerin aktif olarak politikaya katılmaları ise hem AB

düzeyinde hem de AB ülkeleri düzeyinde gerçekleşmektedir. Mesela, Avrupa Parlamentosunda, Türk asıllı 6 üye bulunmaktadır; Cem Özdemir (Greens), Feleknas Uca (the Left Party) ve Vural Öger (Social Democrat Party of Germany) Almanya'dan; Emine Bozkurt Hollanda'dan; Metin Kazak ve Filiz Hüsmenova Bulgaristan'dan (Akçapar ve Yurdakul, 2009:140). Türk göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun hem ekonomik hem de politik olarak eskiye oranla artık çok daha aktif olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bu tek taraflı gelişecek bir durum değil. Türk asıllı vatandaşlar entegre olabilmek için çabalıyorsa aynı şekilde bunu Avrupa vatandaşları da yapmak durumundadır. Angela Merkel'in 2010 yılında belirttiği 'Bu çokkültürlü yaklaşım tamamen başarısız oldu' (This [multicultural] approach has failed, utterly failed) (Weaver, 2010) gibi bir yaklaşım, sorunun çözümü için ortaya konulan olumlu yaklaşımlara zarar vermekten öteye gitmemektedir. AB'nin kurucu ve itici güçlerinden bir tanesi olan bir ülkenin, içindeki yabancı uyruklu vatandaşları entegre etme politikalarının başarısız olması ve bunun açıkça dile getirilmesi yalnızca Almanya düzeyinde değil AB düzeyinde de oluşturulmuş olan 'farklılıklarla iç içe yaşama' politikasının geleceği konusunda endişe duyulmasına sebep olmaktadır.

2.3. İslam: Artan İslam Karşıtlığı ve Türkiye'nin Algılanmasına Etkisi

2.3.1. Avrupa'da İslam

2010 yılı itibariyle Avrupa'da yaşayan Müslüman sayısı 44 milyona ulaşmıştır (Rogers, 2011). Avrupa'daki Müslüman sayısı 1990 yılında 29,6 milyondan 2010 yılında 44,1 milyona ulaşarak neredeyse iki katı oranında artmıştır (The Future of the Global Muslim Population, 2011). Pew Centre'ın yaptığı bir araştırmaya göre, 2030 yılında bu rakamın 58 milyonu aşarak Müslüman nüfusun Avrupa nüfusunun %8 ini oluşturacağı öngörülmektedir –bu oran bugün %6 oranındadır (The Future of the Global Muslim Population, 2011).

Verilen ve öngörülen rakamlar Avrupa açısından ve Türkiye'nin üyeliği ile Türk algısı açısından önem arz etmektedir. Jimenez'e göre Avrupa'nın 'kültürel farklılıklar' algısı ülkelere gelecek olan Müslüman göçmen –sadece Türk değil- korkusu temelinde ortaya çıkmaktadır (Turkey in the EU- What the Public Thinks, 2009). Yaklaşık olarak

%99' u Müslüman olan ve 2010 sonu itibariyle yaklaşık olarak 74 milyona ulaşan¹² Avrupa Birliği adayı Türkiye de, korkulan muhtemel Müslüman göçmen ülkesi olarak Avrupa Birliği vatandaşlarının zihinlerine yerleşmiştir.

Tablo 2: Avrupa'daki Müslüman Sayısı

Avrupa'daki Müslüman sayısı	2010 yılındaki öngörülen rakamlar	Ülke içindeki %'lik oranları
Avusturya	475.000	%5.7
Belçika	638.000	6.0
Danimarka	226.000	4.1
Fransa	4.704.000	7.5
Almanya	4.119.000	5.0
Yunanistan	527.000	4.7
İtalya	1.583.000	2.6
İspanya	1.021.000	2.3
Hollanda	914.000	5.5
UK	2.869.000	4.6
Bulgaristan	1.002.000	13.4
İsviçre	433.000	5.7
İsveç	451.000	4.9
Norveç	144.000	3.0

Kaynak: Rogers, 2011

Strobag ve Listhaug'ın 'European Values Study' verilerini kullanarak yaptıkları bir araştırmaya göre; Avrupa ülkelerindeki vatandaşların, diğer göçmenlerle kıyaslandığında, Müslümanlara karşı olan görüşleri çok daha olumsuzdur (Gerhards ve Hans, 2011:753). Bu noktadan hareketle, İslam'ın Avrupa Birliği vatandaşları tarafından - burada özellikle vatandaşlar baz alınmaktadır; çünkü genel tanımı itibariyle İslam ve Müslüman korkusu olarak özetlenebilecek olan Islamophobia¹³, yapılan bir

¹² 2010 yılı sonu itibariyle net rakam 73 milyon 722 bin 988 kişidir (Türkiye Nüfusu Arttı, 2011), 05.03.2012.

¹³ Islamophobia: "Islamophobia" kavramı 1980'li yıllarda kullanılmaya başlandı ancak daha popüler bir biçim alması 1997 yılında İngiltere'de yayınlanan Runnymede Raporu ile oldu. Rapora göre; İslamofoblar, İslam'ı tek bir blok olarak görüyor ve değişime karşı direnç gösterdiğini, İslam'ın farklı ve 'öteki' olduğunu, başka kültürlerle bir ortak

araştırmaya göre Avrupa Birliği elitlerinde görülmemektedir (Sokullu, 2011:492), burada elitler arasında, özellikle eğitim seviyesi büyük bir rol oynayarak elitlerin, Türkiye hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamakta ve yaklaşık olarak %99' unun Müslüman olmasına rağmen seküler bir devlet yapısına sahip olan Türkiye'nin İslami bir tehdit olarak görülmesini engellemektedir (Sokullu, 2011:493)- bir tehdit, sorun olarak algılanmakta ve bu algılayış Türkiye'yi de doğrudan etkilemektedir.

AB sisteminin üzerine kurulduğu temel değerlerin, vatandaşlar tarafından algılanması göz önünde bulundurulduğunda, yalnızca %3 lük bir kısım 'din'i, Avrupa'yı en iyi temsil eden değerler arasında görmektedir (Samur, 2010:148). Avrupa'yı en iyi temsil eden değerler ise, insan hakları (yüzde 37), barış (yüzde 35) ve demokrasi (yüzde 34) oranında vatandaş tarafından görülmekte; bunları yüzde 22 ile hukukun üstünlüğü ve yüzde 17 ile başka kültürlere saygı izlemektedir (Samur, 2010:148).

Avrupa Birliği ekonomik temelli bir birlik olarak kurulmuş olmasına rağmen Birlik, kendi içinde önemli birtakım normatif değerler içermektedir. 'Unity in Diversity' ilkesi, bu normatif değerlerin temelinde Birliğin farklı kimlik ve kültürleri, onlara saygı duyarak içerisinde barındırabildiğini vurgulamaktadır. Ancak bu durum farklı bir dini benimsemiş olan bir ülke söz konusu olduğunda değişmektedir. 2009 yılında Yılmaz tarafından Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin kamuoyuna yansımalarının incelendiği araştırmaya göre; anket yapılan kişilerin %39'u Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu ve Hristiyanlığın ortak temelleri ile uyumlu olmadığını belirtmiştir (Saz, 2011:483). Önemli bir oran Türkiye'nin dini farklılığını bir sorun olarak görmektedir, bu durum diğer ülkeler için geçerli olmamasına rağmen. Çünkü Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde vatandaşlar için dini ya da kültürel farklılıklar önemli bir rol oynamamaktadır. 2009 yılında Gollup tarafından yapılan bir araştırmaya göre; Avrupa Birliği'nin genişlemesinde kültürel ve dini faktörler önem sırasına göre 4. sırada yer almıştır %20 – 22 oy oranı ile (Saz, 2011:483). Ancak bu durum Türkiye'nin üyeliği konusunda dini farklılıkların ön planda yer almasına sebep olmaktadır.

---

yönü olmadığı gibi karşılıklı etkileşime de girmediğini düşünüyorlar. İslam'ı doğası itibariyle şiddet yanlısı, baskıcı, tehditkâr, terörü destekleyen ve bir medeniyetler çatışmasına girişmiş olarak kabul ediyorlar; İslam'ı siyasal bir ideoloji olarak görüyor ve bunun İslami rejim ve partiler tarafından siyasi ve askeri kazanımlar için kullanıldığını düşünüyorlar (Ataman ve Er, 2008).

2.3.2. 11 Eylül'den Karikatür Krizine

Türkiye'nin İslami kimliğinin olumsuz bir etki yaratması sadece Türkiye'nin sahip olduğu dinamiklerle açıklanacak bir durum değildir. Tüm dünyada oluşan Müslüman karşıtı dalga, Türkiye'nin algılanmasını da etkilemiş ve değiştirmiştir. İslam'ın, Türk kimliğinin algılanmasında önemli bir yer tutması ve bunun bir sonucu olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinde bir sorun olarak ortaya çıkması, daha doğrusu bir sorun olarak vurgulanmaya başlanması Soğuk Savaşın sonlarına gelinmesiyle başlamıştır. 1980'lerle birlikte radikal İslamın yükselişi, Türkiye'nin algılanmasında olumsuz bir etki yaratmaya başladı (Verney, 2009:216).

2000'lerle birlikte radikal İslamcıların eyleme geçerek 11 Eylül 2001 New York saldırılarını gerçekleştirmeleri, deyim yerindeyse Müslümanlar üzerinde kolay silinemeyecek izler bırakmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra 'tehdidin' Avrupa'ya sıçraması ve yaşanan Londra ve Madrid saldırıları¹⁴, Avrupa ülkelerinde korkuyu arttırarak, Avrupa ile Müslüman azınlığı arasındaki ilişkileri yeni bir boyuta taşımıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, Avrupa'daki Müslüman algısı ya da daha doğrusu Müslüman göçmenlere karşı var olan önyargı, 11 Eylül öncesinde de yüksek oranlara ulaşmaktaydı. 'European Values Study'nin 1999- 2000 yılları arasında yapmış olduğu analize göre, 11 Eylül öncesinde dahi, Avrupa'daki Müslüman göçmenlere karşı olan önyargı diğer göçmenlere oranla çok daha yüksekti (Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities, 2010:38).

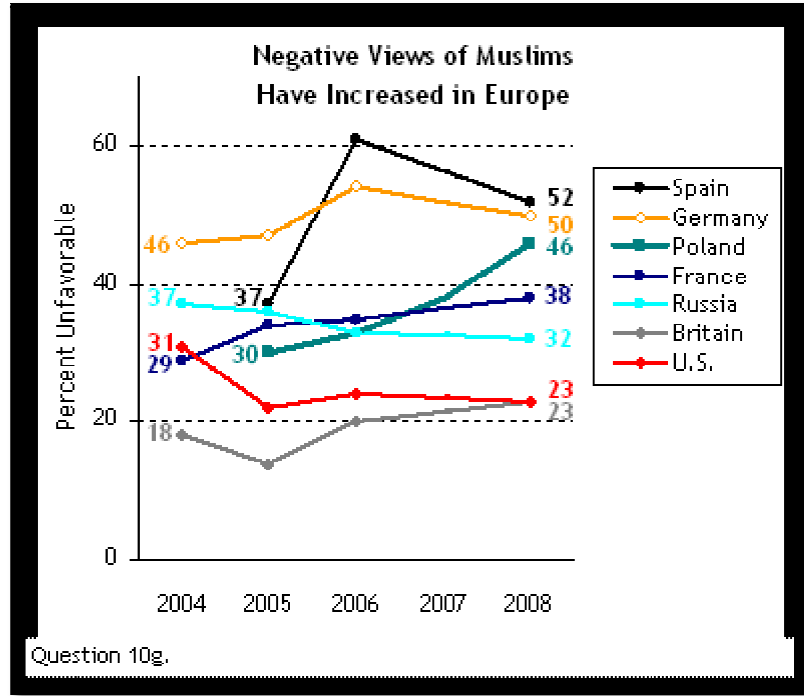
Buna rağmen 11 Eylül'ü bir dönüm noktası olarak kabul etmek yanlış bir yaklaşım olmaz. 11 Eylül saldırıları etnik kimlik ayırmaksızın genel olarak Müslümanlar üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. 11 Eylül sonrasında New York saldırılarının Müslümanlar üzerindeki etkisini göstermek amacıyla European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia tarafından oluşturulan rapora göre; İslami örgütler ve diğer savunmasız gruplar 11 Eylül saldırılarından itibaren artan düşmanlığın açık hedefi olmuşlardır (Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, 2002).

---

¹⁴ 2004 Madrid saldırısı: İspanya'da genel seçimlerin yapılmasından üç gün önce 11 Mart 2004 sabahı erken saatlerde başkent Madrid'in merkezindeki Atocha ve yakın ilçelerdeki Santa Eugenia ve El Pozo tren istasyonlarına girmekte olan 3 trende meydana gelen patlamalarda 191 kişi ölürlen, bin 841 kişi yaralanmıştı (Madrid Saldırıları Davası Karara Bağlandı, 2007).

2005 Londra saldırısı: 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra'da biri otobüste, üçü metrolarda olmak üzere dört patlama oldu. Arka arkaya meydana gelen patlamalarda en az 38 kişi öldü; 150'si ağır 700'den fazla kişi de yaralandı (Londra Kalbinden Vuruldu, 2005).

Avrupa’da yaşayan Müslüman azınlık için ise asıl dönüm noktası 2004 Madrid ve 2005 Londra saldırıları olmuştur. Müslümanlara karşı saldırıların ardından oluşan ilk tepki ise özellikle psikolojik şiddet olarak kendisini göstermiştir. Londra saldırılarının ertesinde Muslim Council of Britain 1,000’den fazla tehdit ve nefret içeren e mail aldığını bildirmiştir (Rise in Racist and anti-Muslim Attacks, 2005). New York, Madrid ve Londra’daki terörist saldırıların ardından gerçekleştirilen bazı kamuoyu araştırmalarına göre Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Danimarka gibi AB üyesi ülkelerde Müslümanlara karşı duyulan önyargılarda ve Müslümanların karşılaştıkları ayrımcılık, ırkçılık ve dışlanmalarda artışlar olduğu kaydedilmektedir (Akdemir, 2009:4). Saldırlardan sonra 2004- 2008 yılları arasında Müslümanlara karşı olan negatif algı açık bir şekilde yükselmiştir.

Şekil 1. 2004- 2008 Yılı Arası Avrupa’daki Müslüman Algısı

Kaynak: Pew Global Center (2011)

Yaşanan saldırıların hemen ertesinde gerçekleşen Hazreti Muhammed’in karikatürize edilmesiyle yaşanan karikatür krizi¹⁵ ve Hollandalı film yapımcısı Theo van Gogh’un

¹⁵ Danimarka ve diğer Avrupa ülkelerinde 2005 ve 2006’da yayınlanan karikatürlerden sonra, başta Afrika ve Orta Doğu olmak üzere pek çok kişi ayaklanarak elçilikleri ve kiliseleri yakıp polisle çatıştı, 200’e yakın kişi hayatını kaybetti, çok daha fazlası da yaralandı (Danish Cartoon Controversy, 2009).

öldürülmesi¹⁶ var olan krizi daha da derinleştirmiştir. Yaşanan krizler İslam'ı saldırgan, fikir özgürlüğüne karşı açık olmayan ve sorunlu bir inanç olarak lanse etmiş ve buna inananları da Batı inanç ve değerlerine karşı anlayışlı ve uyumlu olamayan kişiler olarak algılanmalarına yol açmıştır.

Avrupa'da İslam'a karşı oluşan bu kolektif algı eski şiddeti ile olmasa da devam etmektedir. Ayrımcı yaklaşımlara ve önyargılara yol açan bu kolektif algı, iki topluluk arasındaki ilişkiyi neredeyse en alt düzeye indirmiştir. 2009 yılında yapılan Avrupa Birliği Azınlıklar ve Ayrımcılık Araştırması'na göre, araştırma yapılan her 3 Müslüman'dan 1 tanesi son 12 ay içerisinde ayrımcılığa uğradığını belirtmiş ve %11'lik bir oran da son 12 ay içerisinde en az 1 kez ırkçı bir suça maruz kaldığını belirtmiştir. Rapora göre ayrımcılığa en çok işyerlerinde rastlanılmaktadır. İş arayanların %18'i ve çalışanların da %13'ü ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. 16- 24 yaş arası gençler diğer yaş gruplarına göre en fazla ayrımcılığa maruz kalanlar olarak belirtilmektedir. Ayrımcılığın gerçekleştiği ülkeler ise Müslümanların çoğunlukta olduğu Batı Avrupa ülkeleridir. İrkçılığa maruz kaldığına inanan Müslümanların %51'i, din ve inanç temelli olarak gerçekleşen ayrımcılığın 'çok' ya da 'oldukça' yaygın olduğuna inanmaktadır (European Union Minorities and Discrimination Survey, 2009).

Müslümanların uğradıklarını düşündükleri ayrımcılık ve iki tarafın birbirlerine karşı oluşturdukları önyargı; iki toplumun birbirini görmeden ve günlük hayatta mümkün olduğunca birbirleri ile iletişime geçmeden yaşamalarına sebep olmuştur. Bu çabayı özellikle Müslüman azınlık arasında görmekteyiz. Türk göçmenler arasında yaygın olan çoğunluktan ayrı olarak gettolarda yaşama, daha doğrusu gettolara sıkışma ve çoğunlukla olan ilişkileri minimuma indirme çabaları Müslüman azınlık arasında da görülmektedir. Kendilerini içerisinde yaşadıkları topluma ait hissedememe durumu ve bunun sonucunda ortaya çıkan, dışlanılan diğer bireylerle birlikte hareket etme duygusu Türk göçmenlerde olduğu gibi Avrupa'daki Müslümanlar arasında da yaygındır ve bu durum Müslümanların birlikte yaşamalarına yol açmaktadır. Uzun vadede ise bu durum sosyalleşme sorunlarına neden olmaktadır, özellikle Avrupa'da doğmuş yeni nesil gençler arasında. Sosyalleşme sorunlarına ek olarak; Müslümanlar arasında genel

---

¹⁶ İslam'ın kadına olan yaklaşımını eleştirdiği 'Submission' adlı bir tv programı ve 'Allah Knows Better' isimli kitabı olan Theo van Gogh, 2004 yılında Amsterdam'da Morocco-Hollanda vatandaşı olan biri tarafından öldürüldü (Simons, 2004).

nüfusa oranla işsizlik ve fakirlik oranı daha yüksektir (Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities, 2010:25). Herhangi bir işte çalışanlar ise genellikle marjinal işlerde ve düşük ücretle çalışmaktadırlar. Düşük ücret de Müslümanların ayrı ve paralel yaşam sürmelerine yol açmaktadır (Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities, 2010:25).

Müslümanların ve Batı'nın birbirlerini algılayışları ve birbirlerini değerlendirme şekilleri sosyal bağlamda birbirlerine karşı kapalı olmalarına yol açmaktadır. Burada iki taraflı bir süreç ortaya çıkmaktadır; iki tarafta birbirleri hakkında sahip oldukları klişeleri ellerinde tutmaktadırlar. Pew Global'in yaptığı bir araştırmaya göre; (Common Concerns About Islamic Extremism, 2011) hala birçok insan Batı ile Müslümanlar arasındaki ilişkinin kötü olduğuna inanmaktadır. Bu inanç özellikle Fransa ve Almanya'da yüksek oranlara ulaşmaktadır. Fransa'da Batı ile Müslümanlar arasındaki ilişkilerin kötü olduğunu düşünenlerin oranı %62 ve Almanya'da %61 iken, bu oran İspanya'da %58 ve Birleşik Krallıkta ise % 52 oranına ulaşmaktadır. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bu Avrupa ülkelerinde Müslümanlara karşı olan en önemli klişe 'şiddete olan eğilim' çerçevesinde kendisini göstermektedir (Common Concerns About Islamic Extremism, 2011). Özellikle Müslümanlar arasında kadına olan yaklaşım ve şiddete başvurma oranının¹⁷ Batı ülkelerine kıyasla çok daha yüksek olması, İslam'ın genel olarak şiddete eğilimli ve kadına karşı saygılı olmayan bir din, inanç olarak algılanmasına yol açmaktadır. Aynı şekilde kadının erkeğe karşı olan bağımlılığı ve erkeğin kadın üzerindeki baskın rolü Avrupa'nın değerleriyle örtüşmemektedir. Batı açısından bakıldığında İslam dininin iki özelliği modern Batı değerlerine ters düşmektedir: devlet ve din işleri ayrımının olmaması ve erkeğin kadına karşı olan mutlak üstünlüğü (Lovell, 2011:176).

Aynı şekilde Avrupa'da yaygın bir şekilde inanılan bir diğer stereotip ise Müslümanların asimile olmak istememelerinin sonucu olarak 'çoğunlukta' ayrı olarak yaşamak istemelerinin düşünülmüştür (Lovell, 2011:176). Büyük bir çoğunluğa göre

---

¹⁷ Müslüman ülkelerde kadına karşı şiddet: Yapılan araştırmalara göre; mesela Mısır, Filistin, İsrail ve Tunus'ta kadınların en az üçte biri eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalmaktadır (Douki ve Diğerleri, 2003:168). Özellikle Arap toplumundaki genel eğilim, eşlerinin uyguladığı şiddeti anlamaya çalışma ve onları uyguladıkları şiddetten tamamen sorumlu tutmaktan kaçınmaya yöneliktir (Douki ve Diğerleri, 2003:168). Bu sebeple kadınlar uğradıkları şiddeti haklı görmeye çalışmakta ve 'seslerini' çıkarmamaktadır. Haj Yahia tarafından yapılan bir araştırmaya göre, erkeklerin %49'u kadınların %43'ü 'şiddete uğrayan kadın bundan sorumludur çünkü kadın kocasını rahatsız edici bir şey açıkça yapmıştır' görüşü ile aynı fikirdedir. Aynı şekilde İslam toplumlarındaki genel kanı ailenin bütünlüğünün ve şerefının devam ettirilmesi yönündedir (Douki ve Diğerleri, 2003:168). Bu nedenle kadına uygulanan şiddet 'privacy' olarak kalmaktadır.

Batı'da yaşayan Müslümanlar entegre olmak istememekte ve Batı'nın yaşam biçimini benimsemektense toplumun diğer üyelerinden ayrı yaşamayı tercih etmektedirler (Lovell, 2011:176). Ancak Avrupa'da yaşayan Müslümanlar açısından olaya bakıldığında zaman; bunların büyük bir çoğunluğu yaşadıkları bölgeye karşı güçlü bir aidiyet hissetmektedirler. Müslümanların çoğunlukta olduğu 11 Avrupa şehrinde yapılan bir araştırmaya¹⁸ göre Müslümanların % 61'i yaşadıkları ülkeye karşı güçlü bir aidiyetlik hissederken, anket yapılanların %72'si de yaşadıkları şehre karşı güçlü bir aidiyet hissediyorlar. Ancak, anketi cevaplayanların %50'si yaşadıkları ülkenin vatandaşları tarafından 'o ülkeye ait olmayanlar' olarak görüldüklerini düşünmektedirler.

Türkiye açısından durum Avrupa'da yaşayan diğer Müslüman toplumlardan farklı bir tablo çizmemektedir. 2001 yılından itibaren Türkiye'nin üyeliğine destek yavaş yavaş düşerek ilerlemektedir. Gerçi 2001 öncesinde de Türkiye'ye karşı olan destek hiçbir zaman yüksek değerlere ulaşmadı. Ancak var olan desteğinde 2001'den itibaren ağır bir şekilde düştüğü görülmektedir. Özellikle 2005'te Türkiye'nin AB üyeliğine olan destek %30'un dahi altına düşmüştür (Kirişçi, 2008:28). Türkiye, 2001'den sonra genel anlamda var olan olumsuz Müslüman imajından seküler bir devlet yapısına sahip olmasına rağmen etkilenmiştir. Büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşmasına rağmen 'seküler' bir yapıya sahip olan Türkiye, Müslümanlara karşı oluşan negatif algılamadan payına düşeni almıştır. Ancak burada önemli olan bir nokta da Türkiye'nin İslam imajının nasıl aktarıldığıdır. Reuters'ın Avrupa işlerinden sorumlu editörü Paul Taylor'a göre Türkiye'nin imajı sadece İslami bir ülke olarak aktarılmaktadır. Taylor'a göre, 'Televizyonda Türkiye, minare, başörtüsü ve boğaz köprüsü anlamına geliyor; gazetelerde ise, 'ağırlıklı olarak Müslüman bir nüfusa sahip laik bir devlet' 'Müslüman bir ülke' olarak yayına sokuluyor¹⁹(Barysch, 2007).

Bir genelleme yapamamakla beraber, Avrupa'da birçok medya kuruluşunun ve özellikle sağ partilerin olumsuz söylemleri ve görüşleri kamuoyunun önyargılarını güçlendirmektedir. İslam ve göçmen karşıtı olarak bilinen Hollandalı politikacı Geert

---

¹⁸ 'Open Society Foundations' tarafından 2009 yılında yayımlanan 'Muslims in Europe' başlıklı araştırma, 7 Avrupa ülkesindeki 11 şehirde yaşayan Müslümanları ve onların günlük deneyimlerini kapsamaktadır. Projenin kapsadığı şehirler şunlardır: Antwerp, Amsterdam, Berlin, Copenhagen, Hamburg, Leicester, London, Marseille, Paris, Rotterdam ve Stockholm'dür. Raporun tamamına http://www.soros.org/initiatives/home/articles_publications/publications/muslims-europe-20091215 adresinden ulaşılabilir, 26.02.12.

¹⁹ Paul Taylor: ' on television, Turkey means minarets, headscarves and the boshoprus bridge. In the newspapers, a 'secular state with a predominantly Muslim population' gets edited down to 'a Muslim country'.

Wilder'in, 2010 yılında 'faşist Kuran'ın yasaklanmasını istiyorum'²⁰ propagandası ile girdiği seçimlerden %15'lik bir oy oranı ile çıkması kamuoyunun nasıl etkilenebildiğini ve oluşmuş olan önyargıların hala sağlam bir şekilde durduğunu göstermektedir (Saz, 2011:482). Avusturya'da 20 Ocak 2008 tarihinde Graz'da gerçekleştirilen yerel seçimler öncesinde aşırı sağ Avusturya Özgürlük Partisi adaylarından Susanne Winter'in yaptığı açıklamalar İslam karşıtlığının ne derecede olduğunu gözler önüne sermektedir (Akdemir, 2009:14). Winter, yaklaşık üç bin kişilik bir seçmen grubuna hitaben yaptığı konuşmada, Graz'ın 'Müslüman göçmenlerin oluşturduğu tsunamiye' maruz kaldığını söyleyerek İslam'ın Akdeniz'in öte tarafına ait olduğunu savunmuştur (Akdemir, 2009:14). Aynı şekilde, Avusturya Özgürlük Parti'sinin 2006 seçimlerinde kullandığı kampanya da provoke edici türdendir ve var olan yabancı düşmanlığını açıkça ortaya koymaktadır. Avusturya Özgürlük Partisi 2006 seçimlerine; 'Daham stat Islam' ('home instead of Islam') ve 'Keine TürkeU' ('No turkish EU') kampanyaları ile girmiş (Günay, 2007:52) ve %11,0'lik bir oy oranı (Election Resources) ile seçimlerden çıkmıştır.

Örneğin Fransa'da Ulusal Cephe Partisi (Front National) kurucusu ve eski başkanı Jean Marie Le Pen de siyasi söylemlerinde İslam'ı açık bir şekilde hedef alanlardandır. Le Pen'e göre Müslümanlar, yani göçmenler 'hakiki Fransızların' ellerinden işlerini alan yabancı işgalcilerdir ve bu çerçevede kendisinin işsizlik oranlarına bulduğu çözüm ise; Müslüman yabancıların ülkeden gönderilmesidir (Günay, 2007:52). İslam'ın şiddete ve teröre eğilimli bir inanç sistemi olarak görülmesi/gösterilmesi ve partiler tarafından seçim propagandalarında kullanılması ve destekçi bulması Avrupa'nın İslam konusunda 'içleyici' bir duruma henüz gelemediğini göstermektedir.

---

²⁰ Geert Wilder: 'There is no equality between our culture and the retarded Islamic culture. I want the fascists Koran banned'

BÖLÜM 3: AVRUPA'DAKİ TÜRK ALGISININ TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

3.1. Türkiye'nin Üyelik Süreci ve Bu Sürece Olan Destek

'Europe needs Turkey' yaklaşımı, Türkiye'nin son dönemde AB üyeliği yolunda sıkça kullandığı argümanlardan bir tanesidir. Avrupa Birliği'nin son dönemlerde yaşadığı sorunlar çeşitlenmekle beraber Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak akıllardaki soru tek ve net: Nüfusunun büyük bir bölümünü Müslümanların oluşturduğu Türkiye, Birliğe katılabilir mi? Türkiye açısından ise durum; Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye ihtiyacı varsa eğer neden hala üyelik süreci sorunlu bir şekilde devam etmektedir? sorusu etrafında şekillenmektedir. Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'a göre; Türkiye üyelik sürecindeki zorluklara rağmen hala bu projenin içinde yer almak istemektedir; çünkü Türkiye, Avrupa Birliği'nin kıtada kurmuş olduğu barış projesini global düzeye taşımada en önemli adımdır. Avrupa'nın Türkiye'ye ihtiyaç duymasında birçok etken rol oynamaktadır. Özellikle Türkiye'de ekonominin hızla iyileşmesi, işsizlik oranının son yılların en düşük seviyesine ulaşması, Türkiye'nin sahip olduğu genç nüfus ve buna karşılık Avrupa nüfusunun giderek yaşlanması, Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik ve enerji krizi ve bunlar gibi birçok faktör Avrupa'nın Türkiye'yi Birlik'te görmek istemesinde rol oynamaktadır (Egemen Bağış: Europe Needs Turkey, 2011). Ancak realiteye baktığımızda Türkiye'nin son yıllarda izlediği gelişimin ve sahip olduğu bu özelliklerin üyeliğe önemli bir katkısından söz edilememektedir. Avrupa'nın kurmuş olduğu bu 'barış' projesinde Türkiye'nin farklı yönü kucaklayıcı değil de daha çok ayrıştırıcı bir rol oynuyor gibi gözükmektedir. Özellikle Türkiye'nin üyeliğine olan desteğin genel olarak düşük bir seviyede kalması, Avrupa Birliği vatandaşlarının Türkiye konusunda emin olamadıklarını göstermektedir.

Türkiye daha önceki üye ülkelerin aksine üyeliği her yönüyle tartışılan bir konumdadır. Bu tartışmalar Türkiye'nin sahip olduğu kültürel, tarihi farklılıklardan Türkiye'nin demografik yapısına, dış ve iç politikadaki etkilerden Avrupa Birliği üzerindeki etkisine kadar çok geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Ancak Türkiye'nin tartışılan bu özellikleri her ülkede aynı oranda önem arz edip aynı oranda tartışılmamaktadır. Mesela Fransa'da Türkiye ile ilgili tartışmalar daha çok iç politik meseleler etrafında dönmekte ve Türkiye'nin Müslüman karakterinin seküler Fransa için oluşturduğu sorun üzerinde

odaklanılmaktadır. Ancak bu durum mesela İngiltere için aynı ölçüde endişe edilmesi gereken bir konu olarak görülmemektedir. Aksine İngiltere, Türkiye'nin İslami kimliğinin Batı ve Müslümanlar arasında bir köprü oluşturabileceği üzerinde durarak bunun Birliğe katkılarından bahsetmektedir (Tocci, 2007:26-28). Fransa, Türkiye'nin dini karakteri üzerinde odaklanırken bu durum Almanya, Avusturya ve Danimarka için aynı oranda etkili bir faktör değildir. Bu ülkelerdeki tartışma daha çok, sahip oldukları Türk göçmenler dolayısı ile ulusal kimlik etrafında dönmektedir. Ve bu ülkeler açısından ülkelere doğru olacak yeni bir göçmen akınının korkusu, Türkiye'nin üyeliğinin tartışılmasının zeminini oluşturmaktadır. Ancak bu durum az sayıda Türk göçmenin yaşadığı Finlandiya, İtalya, İspanya ya da İsveç gibi ülkelerde büyük bir sorun oluşturmamaktadır. En azından Türkiye üzerinde yapılan tartışmaların zeminini oluşturmamaktadır. Daha öncede bahsedildiği gibi tarihsel bir takım etkenler de bazı üye ülkelerin Türkiye'nin üyeliğini farklı bir şekilde yorumlamasına yol açmaktadır. Mesela Yunanistan'ın ya da Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye ile olan tarihsel bağlarının üyeliğe bakışlarını etkilemesi İsveç'te ya da Slovenya'da aynı oranda etkili değildir (Tocci, 2007:29). Türkiye'nin AB ülkelerinde algılanma şekli her ülkede farklı etki yaratarak tartışmaların yönünü belirlemektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken, tartışmaların ana faktörü ülkeden ülkeye farklı yoğunlukta olmakla beraber bu etkenler genel olarak iç içe geçmiş durumdadırlar. Sadece, ülkelerin Türkiye ile ilgili olarak öncelik verdikleri konular farklılık göstermektedir. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin üyeliğine olan destek Avrupa'nın genelinde düşük bir oranda seyretmektedir.

3.1.1.Mission: Impossible?

Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'nin üyeliği karşısındaki tutumlarına geçmeden önce Türkiye'nin üyelik sürecindeki teknik bilgilere değinmekte yarar var. Türkiye'ye 1999 Helsinki Zirvesi ile Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsü verildi ve Kasım 2005'te ise üyelik görüşmelerine başlandı. Sürecin ilk başlangıç tarihi ise 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile olmuştur. 1970 yılında ise Ek Protokol imzalandı. Ancak Türkiye'nin Ek Protokolü Kıbrıs'a uygulama konusundaki başarısızlığı dolayısı ile 2006 yılında Konsey, Türkiye'nin sorumluluklarını yerine getirmediği sürece 8 başlığın açılmayacağını duyurdu. Bu sekiz başlık ise; Malların Serbest Dolaşımı, Gümrük Birliği, Balıkçılık, Taşımacılık, Dış İlişkiler, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu

Serbestîsi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı kapsamaktadır (European Commission, 2011). Türkiye ile birlikte aday ülke statüsünde bulunan diğer ülkeler ise, İzlanda, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti ve Karadağ'dır. 3 Ekim 2005'te Türkiye ile aynı anda müzakerelere başlayan Hırvatistan ile müzakereler sona ermiştir ve 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan'ın 28. üye olarak birliğe katılması hedeflenmektedir (Türbedar, 2011). Avrupa Birliği'ne 'potansiyel üyeler' ise; Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan²¹ ve Kosova²²'dir (Eurostat).

Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye'de 1960, 1971 ve 1980 yıllarında gerçekleşen askeri darbeler ve buna ek olarak 1997 yılında gerçekleşen post modern askeri darbe dolayısı ile gerilemiştir (Verney, 2009:216). Özellikle 1980'de dondurulan ilişkiler ancak Türkiye'de sivil idarenin kurulması ile tekrar düzelmeye başladı. 1987 yılında Türkiye tam üyelik başvurusunda bulundu ancak Birlik, kendi bütünleşmesini sağlayamadan yeni bir üyeyi kabul edemeyeceklerini belirterek Türkiye'nin üyeliğini geri çevirdi (ABGS, 2011). 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Birliği, Türkiye'nin adaylığa 'ehil' olduğunu kabul etti ancak Türkiye'ye adaylık için bir yol çizmekte başarılı olamadı. 1999 Helsinki Konferansı'nda ise Türkiye resmen 'aday ülke' olarak tanındı. Bundan sonra Türkiye'nin üyeliği açısından yukarıda da bahsedildiği gibi iki önemli tarih belirlemektedir: Türkiye'ye tam üyelik statüsünün verildiği 1999 Helsinki Zirvesi ve müzakerelerin başladığı 2005 yılı. Müzakerelerin başlamasından yaklaşık bir yıl önce Komisyon, Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak hazırladığı raporda açık bir şekilde Türkiye'nin AB üyeliğini değerlendirmiştir. Rapora göre; 'Türkiye'nin nüfusu, genişliği, coğrafi konumu, ekonomisi, güvenlik ve askeri potansiyeli ile kültürel ve dini karakterinin etkileri sebebiyle Türkiye'nin üyeliği önceki genişlemelerden farklı olacaktır.' (Bal, 2010:71). Gerçekten de, raporda da açıkça belirtildiği gibi üyelik sürecinin başladığı tarihten itibaren diğer aday ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin üyeliği her yönüyle en çok tartışılan konudur. Buna ek olarak Türkiye, üyelik sürecinde en az desteklenen ülke olmaktan kendisini kurtaramamaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği vatandaşları tarafından desteklenme oranı genel olarak %30'larda seyretmektedir. 2010 yılında yapılan Barometre araştırmasına göre; anketi cevaplayanların aday ülke ve potansiyel adayları destekleme oranları şöyledir: Ukrayna

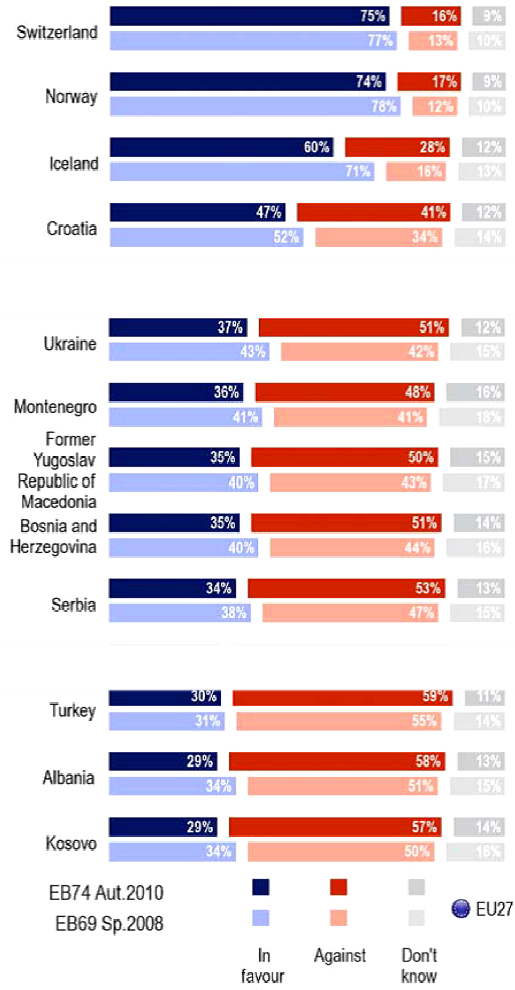
²¹ Sırbistan'a 1 Mart 2012 tarihinde Brüksel'de yapılan görüşmede resmi adaylık statüsü verildi (Serbia's EU Bid, 2012).

²² 1244/ 99 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı altında (Eurostat).

(%37), Karadağ (%36), Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti (%35), Bosna Hersek (%35) ve bunu Sırbistan (%34) izlemektedir. En az desteklenen ülkeler ise Türkiye (%30), Arnavutluk (%29) ve Kosova (%29)'dır (Eurobarometre 74, 2010).

Türkiye açısından durum özellikle 2005 yılından itibaren çok fazla değişiklik göstermeden ilerlemektedir.

QA20. For each of the following countries and territories, would you be in favour or against it becoming part of the European Union in the future?

Şekil 2: AB Vatandaşlarının Potansiyel Aday ve Aday Ülkelerin Üyeliklerine Olan Destekleri

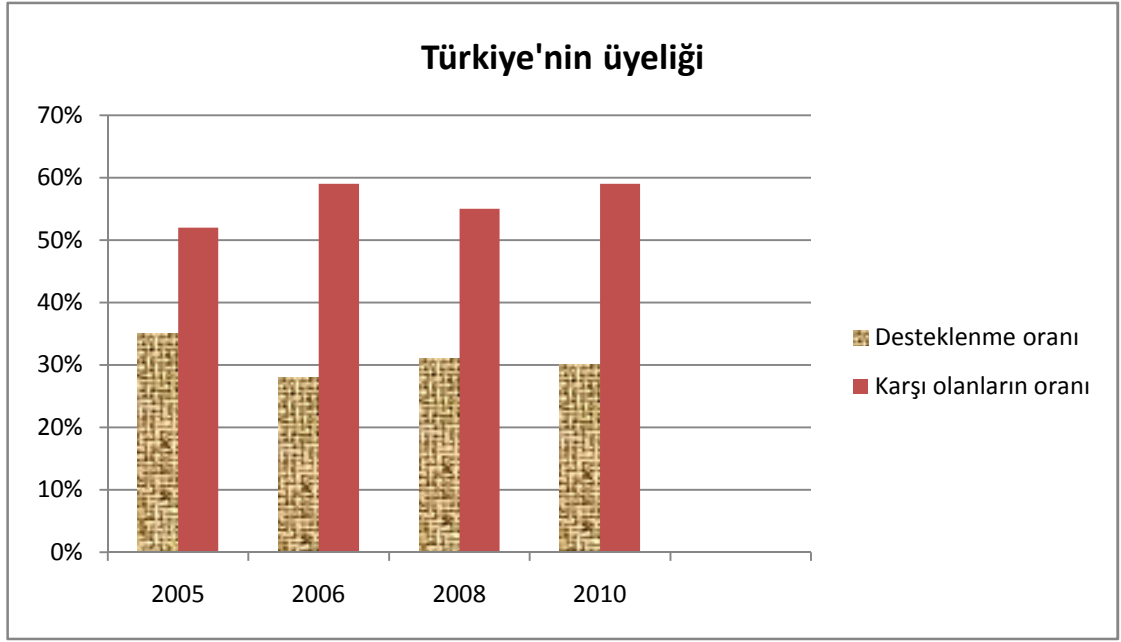
Kaynak: Standart Eurobarometre 74, 2010

Türkiye açısından, Avrupa Birliği vatandaşları tarafından desteklenme oranı 2005'ten itibaren yavaş yavaş düşmektedir. 2005 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekleyenlerin oranı %35 iken üyeliğe karşı olanlar %52 oranındadır. Aynı yıl diğer

aday ve muhtemel aday ülkelerin desteklenme oranı ise Türkiye'den yüksektir. Arnavutluk %46, Sırbistan Karadağ %40, Bosna Herzigova %42, Makedonya %43, Ukrayna %45, Hırvatistan %52, Bulgaristan %50 ve Romanya %45 oranında desteklenmektedir (Standart Eurobarometre 63, 2005).

2005 yılında Avrupa Komisyonu'nun yaptığı anket Türkiye'ye olan desteğin düşük olmasını bir nevi açıklamaktadır. Ankete göre; Avrupa Birliği vatandaşlarının %55'i Türkiye ile Avrupa Birliği üyeleri arasındaki kültürel farklılıkların bu üyeliğe izin veremeyecek derecede önemli olduğunu düşünmektedirler. Almanya (%71), Danimarka (%61), Estonya (%66), Yunanistan (%67), Fransa (%63), Kıbrıs (%71), Lüksemburg (%64) ve Avusturya (%78) kültürel farklılıkların çok belirgin olduğu konusunda hem fikirdirler (European Commission Report, 2005).

2006 yılında ise Türkiye'nin üyeliğine olan desteğin düştüğü görülmektedir. 2005 yılında destek oranı %35 iken bu oran 2006 yılında %28'e düşmüştür. %28 Türkiye'nin üyeliğini desteklerken, %59 bu üyeliğe karşı çıkmaktadır (Standart Eurobarometre 66, 2006). 2008 yılında yapılan ankette üyeliği destekleyenlerin oranında ufak bir artış görülmekle beraber destek oranında büyük bir değişimden söz etmek mümkün değil. 2008 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini destekleyenlerin oranı %31 oranındadır. Ankete katılanların %55'i ise Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmaktadır (Standart Eurobarometre 69, 2008). 2010 yılında da bu oranda büyük bir değişim olmamıştır. Türkiye'yi destekleyenlerin oranı %30 oranında iken bu üyeliğe karşı olanların oranı %59'a çıkmıştır.

Şekil 3. Türkiye'nin Üyeliğine Olan Destek

Kaynak: Standart Barometre (Barometre oranları dikkate alınarak bu tablo oluşturulmuştur.)

Bu oranlar göz önüne alındığında Türkiye'nin üyeliği sonu olmayan bir çaba olarak görünmektedir. Çünkü bir ülkenin tam üyeliğe kabul edilebilmesi için; öncelikle müzakerelerin tamamlanıp kapanması gerekmektedir. Müzakereler, malların serbest dolaşımından tarıma, tarımdan rekabete kadar *acquis communautaire* olarak bilinen geniş bir yelpazedeki kuralları kapsamaktadır ve bunlar 35 başlığa bölünmüşlerdir. Aday ülke Acquis'in bütün alanlarını AB standartlarına taşımakla yükümlüdür. Ayrıca başlıkların açılıp kapanması bütün üye devletlerin onaylaması ile olmaktadır (Morelli, 2011:1). Müzakerelerin kapanmasıyla beraber sonuçlar, Katılım Antlaşması (Accession Treaty) ile birleştirilir. Eğer oluşturulan Katılım Antlaşması Komisyon, Konsey ve Avrupa Parlamentosu tarafından desteklenirse aday ülke ile üye ülkeler Katılım Antlaşmasını imzalar ve onaylarlar (European Commission, Understanding Enlargement). Üyelik, Katılım antlaşmasının tüm taraflarca onaylanmasından sonra hayata geçmektedir (ABGS, 2007). AB, üye ülkeleri onay sürecinde seçecekleri yönetime ilişkin serbest bırakmaktadır. Buna göre, ülkeler Anlaşmayı ya Parlamentolarında oyluyorlar ya da referanduma götürüyorlar (AB'ye Üyelik Sürecinin Aşamaları, 2008).

Avrupa Birliği, Türkiye ile olan müzakerelerin açık uçlu olduğunu vurgulamıştır ve uzmanlara göre müzakereler başarılı olsa dahi, 2015 hatta belki 2020 öncesinde üyelik tamamlanmayacaktır (Hülse, 2006:310). Aynı zamanda Türkiye açısından önemli olan bir diğer konu da üyelik aşamasının onaylanma bölümüdür. Uzmanlar, birden fazla ülkenin Türkiye'nin üyeliği konusunda kamuoylarının karar vermesine izin vereceklerini beklemektedirler ki Fransa çoktan Türkiye'nin üyeliğini son aşamada referanduma sunacağını belirtmiştir (Hülse, 2006:310). Fransa'nın dışında Avusturya'nın da son aşamada üyelik kararını referanduma sunacaktır. Türkiye'yi destekleme oranları göz önünde bulundurulduğunda- Fransa (% 24) ve Avusturya (% 5,6)- Fransız ve Avusturyalıların nihai aşamada Türkiye'yi destekleyecekleri muhtemel gözükmemektedir (Gerhard ve Hans, 2011:762). Viyana'da Türk Elçiliği tarafından yapılan bir internet araştırmasına göre; katılımcıların %74'ü Türkiye'nin Avrupa ülkesi olmadığını belirtmiş, %40'ı Türkiye üyelik için gerekli bütün şartları yerine getirirse bile Türkiye'nin üyeliğini onaylamayacaklarını ortaya koymuştur, %20'lik bir oran ise Türkiye'ye hiçbir zaman AB üyeliğinin verilmemesini belirtmiştir (Günay, 2007:52).

Ancak buna rağmen bir aday ülke bütün şartları yerine getirdikten sonra, tam üyeliği reddedilmemeli, aksi takdirde bu durum haksızlık olur ve bu sebeple kabul edilemez (Aksoy, 2009:474). Aynı şekilde bütün şartların yerine getirilip son aşamada referanduma sunulan üyeliğin kabul edilmemesi durumu Avrupa Birliği'nin eşitlikçi durumunu sarsarak yeni aday ülkeler açısından da hayal kırıklığı yaratabilir. Ancak yine de, Türkiye'ye karşı referanduma gidileceğinin çok önceden belirtilmiş olması bile diğer aday ülkelere karşı uygulanan politikalarla kıyaslandığında Avrupa Birliği üye ülkelerinin 'eşitlik' zemininde karar verdikleri izlenimini uyandırmamaktadır.

3.1.2. Avrupa Politik Söyleminde Olumsuz Türk İmajının Yaratılması

Türkiye'nin Avrupa'da sahip olduğu imaj, Avrupa kamuoyunun Türkiye'nin Birliğe katılımı konusunda emin olamamalarına sebep olmaktadır. Avrupa kamuoyunun karar vermede sahip olduğu güç, üyelik sürecinde Türkiye'nin gideceği yönü belirleyecek durumdadır. Türkiye'nin AB üyeliğine açıkça destek veren Fransa eski başbakanı ve Avrupa Parlamenti Michel Rocard bu durumu açıkça dile getirmiştir: 'Avrupa kamuoyunun Türkiye'yi algılayışı değişmediği sürece, AB liderleri bu ülke hakkında gerekli cesur kararları alamazlar' (Akçadağ:4). Bu konuda özellikle Avrupa Birliği'nin

merkez ülkelerinin ve kamuoylarının tutumları kilit rol oynamaktadır. Türkiye aslında bir on yıl öncesine kadar Schroeder'in Almanya'sı ve Chirac'ın Fransa'sı tarafından üyelik konusunda aktif bir şekilde destekleniyordu ki (Balcer ve Zalewski, 2010:41), bu iki merkez ülke kararların alınımında ve diğer ülkeleri ve onların kamuoylarını etkilemede büyük bir öneme sahiptirler. Ancak Merkel ve Sarkozy ile birlikte girilen yeni dönemde Türkiye'nin üyeliği sert bir tonlama ile tartışılmanın yanı sıra liderler var olan farklılıkların birleştirici değil ayrıştırıcı yönlerine vurgu yapmaya başlamışlardır.

Avrupa Birliği'nin merkez ülkelerinden bir tanesi olan Almanya diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye'nin üyeliğine karşı çok daha fazla negatif bir duruş sergilemektedir. Alman nüfusunun yaklaşık olarak dörtte üçü Türkiye'nin üyeliğine olumsuz bakmaktadır (Steunenberg ve Diğerleri, 2011:451). Almanya'daki gazete makalelerini kullanarak Koenig ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Alman medyası Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak 3 tür yorumlayıcı çerçeve kullanmaktadır: bunlardan ilki, Türkiye'nin kültürel ve tarihsel olarak Avrupa'dan ne kadar farklı olduğunu vurgulayan etnik milliyetçi yaklaşım; ikincisi, Türkiye'nin üyeliğinin ekonomik olarak bir yük olacağını vurgulayan ekonomik perspektif ve son olarak da kültürel farklılıkların tolere edilmesinin gerektiğini vurgulayan liberal çok kültürlülük yaklaşımıdır (Steunenberg ve Diğerleri, 2011:451). Ancak Almanya'daki tartışma daha çok ilk iki perspektife odaklanmaktadır.

Aynı şekilde Almanya'da özellikle muhafazakâr ve liberal jeostratejik söylemler Türkiye'nin 'ötekiliği' üzerinde durmaktadırlar ve Türkiye yalnızca geriye doğru yönelimi olan bir ülke olarak değil aynı zamanda Türklerin büyük bir çoğunluğu fakir, kör bir şekilde otoriteye bağlı, dindar ve kültürsüz olarak görülmekte ve değerlendirilmektedir (Steunenberg ve Diğerleri, 2011:451). Alman medyasında ve kamuoyunda var olan bu olumsuz duruş Alman liderler ve partiler arasında da yer almaktadır. Parlamentoda yer alan partilere bakıldığında çoğunluğu oluşturan ve aynı zamanda Angele Merkel'in de partisi olan CDU ve onun kardeş partisi CSU, Türkiye'nin üyeliği konusuna oldukça negatif yaklaşmaktadırlar. CDU, Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak Avrupa Birliği'nin hazmetme kapasitesi üzerinde dururken; CSU'nun Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğindeki duruşu tamamen isteksizdir ve hiçbir perspektif görmemektedir (Orendt, 2010). Parlamentoda yer alan sol parti ve liberaller

ise Türkiye'nin üyeliğine daha olumlu yaklaşmaktadırlar (Orendt, 2010). Sahip olduğu boyutu, Avrupa Birliği'nin kurucu ülkelerinden bir tanesi olması ve ekonomik açıdan sahip olduğu güç Almanya'yı Türkiye'nin üyeliği konusunda en önemli aktörlerden bir tanesi yapmaktadır (Orendt, 2010). Ayrıca, Almanya'nın sahip olduğu Türk nüfus da Almanya'yı farklı bir konuma koymaktadır. Ancak iki taraf arasındaki ilişkilerin geliştirilememiş ya da en alt düzeyde kalmış olması Almanya'nın konumunu Türkiye açısından dezavantaja dönüştürmektedir.

Liderlerin Türkiye konusundaki sert ve yanıtıcı tutumları da üyelik konusunda Türkiye'nin olumsuz olarak etkilenmesine yol açmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durum yalnızca Türkiye'nin üyeliğini değil aynı zamanda Türkiye'nin var olan olumsuz imajını da daha olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Özellikle Birliğin kurucu üyelerinin Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak tamamen kültürel, dinsel farklılıklara dayanarak yaptıkları açıklamalar hem Türkiye'nin imajını etkilerken hem de Birliğin kendi içinde çelişmesine yol açmaktadır. Farklılıkların asimile olmadan aynı çatı altında birleştirilerek çok kültürlü bir Avrupa Birliği oluşturma amacı ve çabası özellikle Türkiye'ye karşı olan dışlayıcı politika ile uyum göstermemektedir. Özellikle Fransa'nın eski cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'ın Türkiye'nin üyeliği ile ilgili olarak yaptığı açıklama bir nevi tartışmaların boyutunu ve özünü değiştirmiş ve ondan sonra yapılan tartışmalar da o doğrultuda ilerlemiştir. D'Estaing, 2001 yılında Fransız gazetesi Le Monde için verdiği demeçte Türkiye'nin Avrupa'ya ait olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir. D'Estaing, Türkiye'nin başkentinin Avrupa'da olmadığını, nüfusunun %95'inin Avrupa dışında yaşadığını vurgulayarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasının Birliğin sonu olacağını dile getirmiştir²³ (Turkey Entry would Destroy EU, 2002). D'Estaing tam üyelik yerine bir işbirliği paktı önermiştir.

D'Estaing'ın Türkiye'nin Avrupa'ya ait olmadığını vurgulayan görüşleri Avrupa'daki Türkiye konusundaki tartışmaları adeta farklı bir boyuta taşımıştır. Türkiye'nin üyeliğine açıkça karşı olan Nicolas Sarkozy de benzer bir açıklama yaparak Türkiye'nin Avrupa'ya ait olmadığını dile getirmiştir. Sarkozy yapmış olduğu bir açıklamada Türkiye'nin Avrupa'ya ait olduğuna inanmadığını ve Türkiye ile Avrupa'ya

---

²³ Valery Giscard d'Estaing: 'Its capital is not in Europe; 95 percent of its population live outside Europe; it is not a European country.' Türkiye'nin üyeliğinin etkisi sorulduğunda ise cevabı 'In my opinion, it would be the end of Europe.' olmuştur (Sciolino, 2002).

entegrasyonu yerine ‘true partnership’ önermiştir²⁴(Steunenbergh ve Diğerleri, 2011:449). Aynı şekilde İçişleri Bakanlığı yaptığı sırada verdiği bir demeçte Sarkozy, ‘İsrail ve Lübnan, Türkiye’den daha fazla Avrupa değerlerine sahip. Ben Türklere ya da Müslümanlara karşı değilim, ancak bir Asya ülkesinin AB üyeliğinden yana değilim. Kürt, Hizbullah ve Filistin sorunlarının Avrupa’nın problemi olmasını istemiyorum. Irak ya da İran’a komşu olacak bir Avrupa istemiyorum’²⁵ (Turkey’s EU Membership: EU’s Identity Crisis, 2012) diyerek Türkiye’nin üyeliği konusundaki görüşlerini açıkça dile getirmiştir. Şubat 2011’de Türkiye’ye yaptığı ziyarette Sarkozy,²⁶ Türkiye ile ilişkilerin ‘tam üyeliğe gitmeden’ mümkün olduğunca geliştirilmesinden yana olduğunu (Morelli, 2011:13) belirterek aslında bir nevi tam üyeliğin mümkün olmadığını kapalı bir şekilde dile getirmektedir.

Türkiye’nin ‘ötekiliği’ vurgulanarak yapılan açıklamalar sadece Fransa ile sınırlı kalmamaktadır. Belçika eski başbakanlığı ve Avrupa Birliği başkanlığı yapmış olan Herman Van Rompuy da Türkiye’nin Avrupa’ya ait olmadığını ve hiçbir zaman olmayacağını vurgulamıştır (Morelli, 2011:13). Rompuy’a göre Türkiye gibi büyük bir İslam ülkesinin Avrupa Birliği’ne üyeliği, Birliğin sahip olduğu evrensel değerlerin zayıflamasına, zarar görmesine sebep olacağını dile getirmiştir.²⁷ (Morelli, 2011:13). Türkiye’nin İslami karakteri entelektüel düzeyde de tartışmaların odak noktalarından bir tanesini oluşturmuştur. Huntington, Türkiye’nin henüz adaylık statüsünde dahi olmadığı 1990’ların ortasında, Türkiye’nin İslami karakterinin bir nevi Avrupa ile uyuşmadığını yazmıştır. Huntington (2002), Türkiye’nin bir noktada Avrupa karşısındaki üyelik için yalvaran ‘küçük düşürücü’ rolünü terk ederek İslami köklerine döneceğini savunmaktadır. Ayrıca Huntington’a göre Türkiye, tedavi edilemez bir biçimde Avrupa’dan farklıdır ve Türkiye’nin dâhil olması Birliğin sonu olabilir. Ayrıca

---

²⁴ Sarkozy: ‘I do not believe that Turkey belongs in Europe, and for a simple reason: because it is Asia Minor. What I wish to offer Turkey is a true partnership with Europe, but not integration into Europe.’

²⁵ Sarkozy: ‘Israel and Lebanon have more European values than Turkey...I’m not against the Turks or Muslims, but I’m not for the EU membership of an Asian state...I don’t want to see the Kurdish, Hizbullah and Palestine problems become European problems. I don’t want a Europe which will be neighboring Iraq or Iran.’

²⁶ Sarkozy stated that he saw Turkey as a Middle Eastern country rather than part of Europe and that ‘it is necessary to have close ties between Turkey and the EU as much as possible without going any further toward full membership.’

²⁷ Rompuy: ‘Turkey is not a part of Europe and it will never be a part of it. An expansion of the EU to include Turkey cannot be considered as just another expansion, as in the past. The universal values which are in force in Europe, and which are also fundamental values of Christianity, will lose vigour with the entry of a large Islamic country such as Turkey.’

Huntington ‘hoş olmayan’ bu gerçeği Avrupa’nın Türkiye’ye söylemek zorunda olduğunu ve Türkiye ile ‘özel bir ilişki’ye başlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Aslında Huntington’ın 1990’larda yazdıkları bugünün politikacılarının savundukları ile paralel gitmektedir. Sarkozy’nin tam üyelik yerine önerdiği ‘partnership’e benzer olarak Angela Merkel de ‘privileged partnership’ (ayrıcalıklı ortaklık) önermektedir. Temelde birleşilen nokta ise Türkiye’nin tam üyeliğine karşı duyulan tereddüttür ve bu durum da farklı alternatifler üretilmesine yol açmaktadır. Aslında genel olarak bakıldığında Türkiye’nin üyeliği ile ilgili olarak çok fazla alternatif bulunmamaktadır. Bu noktada üç alternatiften bahsedebiliriz: ‘ayrıcalıklı ilişki’, ‘bekle ve gör politikası’ ve son olarak da ‘tam üyelik müzakerelerinin devamıdır’ (Tekin, 2005:287). Ancak Türkiye ile bugün müzakerelerin devam ettiriliyor olması bütün ülkelerin bu alternatifini kabul ettikleri ve bununla yola devam edecekleri anlamına gelmemektedir. Diğer alternatifler de müzakerelerin devam ettirilmesi alternatifi kadar güçlü görünmektedir. Aralık 2002’de Kopenhag Avrupa Konseyi zirvesinden sonra Danimarka medyası tarafından kaydedilenlere göre, Türkiye ile müzakerelere başlanmasına karar verilmesi üzerine Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, Danimarka Başbakanı’na Türkiye’nin üyeliği ile ilgili olarak ‘let it sleep first, then let it be forgotten’ söylediği rapor edilmiştir (Tekin, 2005:296). Ayrıcalıklı bir ortaklık ihtimalinin yanı sıra Türkiye’nin üyeliği konusunda ‘bekle ve gör’ politikasının da politikacılar tarafından muhtemel bir seçenek olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Politikacıların Türkiye’nin üyeliği ile ilgili duruşları tartışmaları yeni bir boyuta taşımıştır. Çünkü diğer aday ülkelerde olduğu gibi Türkiye’nin üyeliğinde tartışılan sadece Türkiye’nin müzakere sürecinde kat ettiği yol değil aynı zamanda kültürel ve tarihi farklılıklar da tartışmaların temelini oturmıştır. Özellikle sağ görüşlü partilerin Türkiye’nin üyeliğine olan yaklaşımları çok açık ve net bir şekilde kültürel farklılıklar temelini oturtulmaktadır. İdeolojinin Türkiye’nin üyeliğine açık etkisi (Sokullu, 2011:493) göz önüne alındığında partilerin duruşları da kamuoyunu açık bir şekilde etkilemektedir. Merkezden sol görüşü benimseyenlere doğru ilerledikçe Türkiye’ye olan bakış açısı da pozitif yönde değişmektedir (Sokullu, 2011:493). Ancak sağ partilerin Türkiye karşıtlığı ve bunu açık bir şekilde dile getirmeleri durumu kötüye götürmekten

ileri gitmemektedir. Sağ görüşlü partilerin özellikle son dönemlerde kazandıkları başarılar da bunu kanıtlar niteliktedir.

Petkova'ya göre farklı bir kültürden korkmanın nedeni temelde, sahip olunan yanlış bilgi ya da bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Saz, 2011:488). Haziran 2008-Kasım 2009 tarihleri arasında beş Avrupa ülkesinde –Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Polonya- (Akçadağ: 5) Türkiye'nin üyeliği konusunda Avrupa kamuoyunun eğilimlerinin değerlendirildiği araştırmanın sonuçları da bu görüşü destekler niteliktedir. Araştırmanın sonuçlarına göre 18- 24 yaş aralığında bulunanların %52'si Türkiye'nin üyeliğini desteklerken bu oran 65 yaş ve üzerinde %30'a düşmektedir (Akçadağ: 5). Gençlerin Türkiye'ye karşı açıklığını 'Erasmus jenerasyonu' olmalarına bağlayan Yılmaz'a göre, Türkiye ile kültürel alışveriş içinde olan bu yaş grubunun kültür unsurunu olumlu bir etken olarak değerlendirdiğini vurgulamaktadır (Akçadağ: 5). 'The Atlantic Trends' ve 'The European Elite Survey' serisi kullanılarak yapılan başka bir araştırma da gençlerin yaşça kendilerinden büyük olanlara göre Türkiye'nin üyeliğine karşı daha olumlu yaklaştıkları kanıtlanmaktadır (Sokullu, 2011:492). Aynı şekilde çok kültürlülüğü ve farklılıklara karşı hoşgörüyü ideolojilerinin merkezine almış olan sol görüşlüler de Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşmaktadırlar. Türkiye'nin en büyük destekçilerinden biri olan Tony Blair müzakerelerin ancak 2005 yılında başlamış olmasını Avrupa açısından stratejik bir hata olarak değerlendirmiştir (Aksoy, 2009:477). Blair, Türkiye'nin üyeliğinin, Müslümanlarla Avrupa'nın anlaşabildiğini kanıtlayacağını savunmaktadır.²⁸ Blair gibi Türkiye'nin farklılıklarını avantaj olarak görenlerin sayısı da azımsanmayacak orandadır. Özellikle Türkiye'nin stratejik konumu ve dış politikada son dönemlerde oynadığı etkin rol, Türkiye'yi Avrupa gözünde vazgeçilmez yapmaktadır. Türkiye'nin bu rolünü destekleyenlerin üzerinde durdukları en önemli nokta, Türkiye'nin bir köprü rolü oynayarak farklılıkları gerçekten birleştirebileceğidir. Avrupa Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu eski üyesi Gunter Verheugen'in Türkiye'nin üyeliğini değerlendirdiği bir konuşmasında bu durumu açıkça belirtmiştir. Verheugen'e göre 21. yüzyılın en önemli güvenlik sorunlarından bir tanesi, Avrupa'nın İslam dünyası ile olan ilişkilerini tolerans ve birbirini anlama temelinde mi organize edeceği yoksa İslam dünyası ile çatışma içinde mi olacaktır.

---

²⁸ Tony Blair: 'delaying until 2005 ... (was) a strategic error in Europe's dealing with Islam, and that, bringing Turkey into the European family would be a symbol to the Muslim world that Europe wanted to engage with it.'(Aksoy, 2009:477).

Verheugen'e göre Türkiye bu noktada sahip olduğu Müslüman nüfusu ve aynı zamanda Avrupa'nın değerlerini paylaşmasıyla çok önemli bir rol oynayabilir.²⁹

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum, nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen seküler bir devlet yapısı, aynı zamanda Müslüman ülkelerle olan yakın ilişkileri ve özellikle Orta Doğu'da izlenen etkin dış politika ve bölgede izlenen Batı yanlısı politika Türkiye'nin önemini arttırmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2005 yılı raporunda da bu durum ayrıntılı olarak belirtilmiştir. 2005 yılı raporunda Türkiye'nin konumunun Avrupa için stratejik açıdan oldukça önemli olduğu belirtilmiştir: Rapora göre Türkiye; stratejik önemi olan bölgesel geçiş yolları üzerine konumlanmıştır: Balkanlar, Kafkaslar, Asya, Orta Doğu ve Batı Karadeniz; toprakları Asya ile kara ve deniz taşımacılığında ve Rusya ve Ukrayna ile deniz taşımacılığında transit yol üzerindedir. Türkiye'nin komşularının da Avrupa için enerji tedariki bakımından önem arz ettiği üzerinde durulmuştur.³⁰

Avrupa Birliği'nin merkez ülkelerinin aksine AB-10³¹ olarak sayılan ve sonradan Birliğe katılmış olan ülkeler de Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşmaktadırlar. AB-10 ülkelerindeki vatandaşların büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin -Birliğe katılmak için gereken bütün şartları sağlaması kaydıyla- üyeliğini desteklemektedirler (Balcer ve Zalewski, 2010:40). Bu durum aynı zamanda AB-10 ülkelerinin hükümetleri için de geçerlidir (Balcer ve Zalewski, 2010:40). AB-10 ülkelerinin perspektifinden, Türkiye ile kurulacak ilişki ve işbirliği göç, enerji güvenliği, ticaret ve dış politika gibi birçok alanda pozitif sonuçlar doğurur. Aynı zamanda bu ülkeler açısından Türkiye ile kurulacak ekonomik ilişkilerin önemi büyüktür. Romanya ve Bulgaristan'ın Türkiye ile çoktan güçlü ekonomik ilişkileri söz konusudur. Bu durum aslında bütün AB-10 ülkeleri için geçerlidir. Türkiye'nin AB-10 ülkeleri ile toplam ticaret hacmi 1999 ile 2008 yılları arasında 10 kat artarken bu oran eski üyelerle olan ticaretinde ancak 3.5 kat

---

²⁹ Verheugen: '...I would rather mention only one element that it is important in the context of security concerns in the 21st century. It will be one of the most important questions whether we will be able to organise relations between European countries and Islamic world, based on tolerance and understanding or whether there will be conflict between us. Turkey can play a crucial role as a country with a strong Muslim population, at the same time a country that shares our values of democracy, rule of law and human rights.' (Bal, 2010:75).

³⁰ 2005 raporunda belirtilenler: 'Turkey is situated at a regional crossroads of strategic importance for Europe: the Balkans, Caucasus, Central Asia, Middle East and Eastern Mediterranean; its territory is a transit route for land and air transport with Asia, and for sea transport with Russia and the Ukraine. Its neighbours provide key energy supplies for Europe, and it has substantial water resources (Bal, 2010:76).

³¹ AB-10, iki geniş ülke (Polonya ve Romanya, Avrupa Birliği'nin en kalabalık 6. ve 7. ülkeleri), üç orta büyüklükte ülke ve beş tane küçük ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler: Lituanya, Letonya, Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'dır.

artmıştır (Balcer ve Zalewski, 2010:43). Genel olarak bakıldığında bu ülkeler AB'nin eski ülkelerinin paylaştıkları kaygıları aynı oranda paylaşmamaktadır. Bu sebeple Türkiye açısından da bu ülkelerle ilişkileri geliştirmek hem üyelik açısından hem de ekonomik açıdan yarar sağlayacaktır. Özellikle üyelik sürecinde Türkiye'nin üyeliğine açıkça karşı çıkan eski üyelerle bir denge oluşturma açısından AB-10 büyük bir önem taşımaktadır. Ancak belirtilmesi gereken nokta, AB-10 ülkelerinin Türkiye'yi koşulsuz olarak desteklemediğidir. Özellikle Türkiye'nin sahip olduğu ekonomik genişlik, devasa tarım sektörü ve görece düşük gelir bu ülkeler açısından da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkiye'nin üyeliği durumunda AB fonları için Türkiye ile rekabet halinde olmaları gerekmektedir (Balcer ve Zalewski, 2010:43).

Ancak, Türkiye'nin stratejik ve politik açıdan sahip olduğu önemin, kısa vadede Avrupa kamuoyunun Türkiye hakkındaki görüşlerini değiştirdiği ya da etkilediği söylenemez. Katinka Barysch'e göre genişlemeye bağlı olan korkular anlık ve kişiseldir: İşlerini kaybetme, terör tehlikesi, ulusal kültürün zayıflaması gibi (Barysch, 2007). Türkiye'nin Avrupa'ya sağlayacağı faydalar ya da diğer bir ifadeyle Türkiye'nin sahip olduğu avantajlar uzun vadede Avrupa'ya fayda getirecektir ancak, Türkiye'nin getireceği ya da sağlayacağı fayda birey düzeyine pek fazla inmemektedir. Yani Türkiye'nin önemi ve getireceği avantajlar ulusal ya da Avrupa düzeyinde kalmaktadır. Mesela Türkiye'nin üyeliğinin Avrupa'ya getireceği faydalar genel olarak: ekonomik büyüme, daha güçlü bir AB dış politikası ve enerji güvenliği olarak sıralanabilir (Barysch, 2007). Belirtilen bu maddeler elbette ki artırılabilir ancak genel anlamda, Türkiye'nin vurgulanan önemi de dikkate alınır muhtemel bir üyeliğin getireceği faydalar bunlardır. Bu belirtilen yararlar dolaylı olarak bireyleri etkilemekle beraber bireyler üzerinde doğrudan, görünen bir etkisinin olduğunu söyleyemeyiz. Bu sebeple Türkiye'nin kısa vadede getirebilecekleri Avrupa kamuoyunun görüşlerini büyük oranda biçimlendirmektedir. Mesela politikacılar açısından Türkiye'nin dış politikada bölgede oynadığı rol takdirle karşılanırken bu durum vatandaşlar arasında terörün ve bölge sorunlarının Avrupa'ya taşınması olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 2008 yılı değerlendirme raporunda Türkiye'nin AB standartlarını yakalamak için yaptığı reformlardan bahsedildikten sonra Komisyon, Türkiye'nin Avrupa açısından artan dış politika önemi üzerinde durmuştur. Türkiye'nin İsrail ve Suriye arasında oynadığı rol ve Türkiye'nin Rusya ile Gürcistan arasındaki çatışmada oynadığı rolden övgü ile

bahsedilmektedir (Gerhards ve Hans, 2011:741). Aynı durum Komisyon'un diğer raporlarında da geçerlidir. Türkiye'nin aktif olarak dış politikada yer alması AB tarafından övgüyle karşılanmaktadır. Ancak bu durum Birlik vatandaşları tarafından 'Türkiye'nin AB'ye girmesi, bölge sorunlarının, çatışmanın ve terörün de Birliğe girmesi demek' olarak değerlendirilmektedir. Bu durum bazı Birlik üyesi devletler açısından da endişe yaratacak bir durum olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin stratejik önemi üzerinde duran ve Türkiye'nin AB üyeliği konusunda sağladığı destekle bilinen İngiltere için dahi bu durum bir sorun olarak değerlendirilmeye başlamıştır. İngiltere'de 'Home Affairs Committee' nin yayınladığı bir rapor bu endişeleri açıkça ortaya koymaktadır. Rapora göre, 'Türkiye ile birçok konuda –suç, uyuşturucu trafiği, illegal göç gibi- işbirliğine gidilmesiyle beraber yine de Türkiye'nin AB'ye üye olması önemli güvenlik riskleri yaratabilir. Türkiye'yi Birliğe ekleyerek AB'nin sınırları Suriye, Irak ve İran'a uzatılmış olacaktır ve bu durum birçok yeni güvenlik riskleri doğuracaktır' (Morelli, 2011:11-12).

Türkiye'nin olumlu getirilerine ve bazı kesimler/ülkeler tarafından desteklenmesine rağmen bunlar genel çerçevede küçük birer nokta olarak kalmaktadırlar. Sahip olunan kötü imaj, özellikle bireyler bazında Türkiye'yi zor bir süreçten geçirmektedir. Anholt'a göre Türkiye'nin bugünkü imajı Atatürk'ün hiç yaşamamış olması durumuyla aynı şekildedir. Anholt'a göre Türkiye, erken ve politik olarak farklı bir dönemin oluşturduğu imajın sancılarını çekmektedir ve bu imaj sürekli olarak politik, ekonomik, kültürel ve sosyal girişimlerini engellemektedir (Kemming ve Sandıkçı, 2006:38)³².

Anholt ve GMI'ye göre Türkiye çok zayıf bir uluslararası imaja sahiptir ve sahip olunan imaj uluslararası ilişkilerdeki birçok problemde ve bölgesel entegrasyonda kilit rol oynamaktadır (Kemming ve Sandıkçı, 2006:38). Sahip olunan olumsuz imaj Türkiye'nin özellikle genelde Batı özelde Avrupa ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

---

³² Anholt'a göre: 'Turkey [...] suffers from an image which has been forged during an earlier and very different political era, and which now constantly obstructs its political, economic, cultural and social aspirations. In many ways, Turkey's brand image today in the West is in the same shape as if Atatürk had never lived.'

3.2.Türkiye'nin Gelişim Süreci: Avrupa'nın Neresinde?

Türkiye'nin çok tartışılan üyelik süreci literatürde farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır. Türkiye'ye olan karşıtlık yukarıda da değinildiği gibi aslında birçok etkenin bir araya gelmesiyle oluşmuş ve her geçen gün daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi Avrupa Birliği'nin özellikle politikacılar bazında Türkiye'ye ve onun üyeliğine yaklaşımları büyük oranda olumsuzdur ve kamuoyunu büyük bir ölçüde etkilemektedir. Kültürel farklılıklar temelli oluşan bu olumsuz yaklaşımlar ayrıca Türkiye'nin ekonomik durumundan insan hakları ve ifade özgürlüğüne kadar birçok konuda Türkiye'yi eleştirmekte ve Avrupa'nın gerisinde görmekte-dirler. Bu sebeple Türkiye ile Avrupa Birliği ekonomik durumdan insan haklarına kadar olan alanlarda karşılıklı olarak değerlendirilecektir.

Türkiye'nin özellikle son yıllarda reformlarla yakaladığı gelişim kayda değerdir ancak Avrupa ile kıyaslandığında -özellikle insan hakları alanında- Türkiye'nin Avrupa'nın gerisinden ağır aksak ilerlediği görülmektedir. Öncelikle ekonomik açıdan bakacak olursak, Türkiye Avrupa Birliği ortalamasından bir hayli geride olmasına rağmen inanılmaz bir büyüme göstermiştir.

Tablo 3. Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri

GDP per capita in PPS (Purchasing Power Standarts)(Satın Alma Gücü) Index (EU-27=100)					
	2006	2007	2008	2009	2010
EU-27	100	100	100	100	100
EU-15	112	111	111	110	110
Eurobölgesi (17 ülke)	109	109	109	109	108
Türkiye	45	46	47	46	49
GDP Büyüme Oranları					
	2008	2009	2010	2011	2012
EU-27	0.3	-4.3	2.0	1.5	0.0 (f)
EU-25	0.2	-4.2	2.1	1.5	0.6 (f)
EU-15	0.0	-4.3	2.0	1.4	0.5 (f)

Tablo 3'ün Devamı

Eurobölgesi (17 ülke)	0.4	-4.3	1.9	1.4	-0.3 (f)
Türkiye	0.7	-4.8	9.0	7.5 (f)	3.0 (f)

(f): öngörülen **Kaynak:** Eurostat

Özellikle GDP büyüme rakamlarına bakıldığında Türkiye'nin çok önemli bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Ancak önemli olan bu durumun istikrar sağlayıp gelecek yıllarda da aynı oranlarda ilerleyebilmesidir. Türkiye'nin son dönemlerde ekonomik açıdan yükselişe geçmesine rağmen genel büyüme oranları ile değerlendirildiğinde Avrupa Birliği üyelerinin gerisinde kalmaktadır. Özellikle sahip olunan cari açık ve enflasyonun yüksek değerlerde seyretmesi³³, Türkiye'nin gelişiminin istikrar sağlayıp sağlamayacağı konusunda endişeleri arttırmaktadır.

Ancak yine de Türklerin ekonomik anlamda Avrupa Birliği'nin itici güçlerinden bir tanesi olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye Araştırmalar Merkezi Vakfı tarafından 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre; Avrupa Birliği'ndeki çalışan göçmenler, 2004 yılında AB'nin GSYİH'sına toplam 72,6 milyar Euro katkıda bulunmuştur (Avrupa'daki Türk Kadını, TİSK). Bu rakam AB'ne yeni üye olan ülkelerden sekizinin GSYİH'dan daha fazladır. Türk göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı sekiz AB üyesi ülkede, Türk göçmenlerinin GSYİH'ya kişi başına katkıları 1998 yılında yaklaşık 16.200 Euro iken, bu 2004 yılında % 14,8 artarak 18.600 Euro'ya yükselmiştir (Avrupa'daki Türk Kadını, TİSK). Türkiye'nin kendisi düşünüldüğünde, üyelik durumunda Türkiye, yakın gelecekte AB'nin ekonomik gücünü 1 trilyon € (ppp) arttırabilir (Uçak, 2011:195). Türkiye'nin ekonomik anlamda gösterdiği başarının aksine özellikle insan hakları ve özgürlükler konusunda bu başarı sınırlı kalmaktadır. Human Development Index'e göre; insan hakları konusunda Türkiye, 175 ülke arasında ancak 92. sırada kendisine yer bulabilmektedir ve bu oran diğer AB ülkeleri ile kıyaslandığında çok alt sıralarda yer almaktadır.

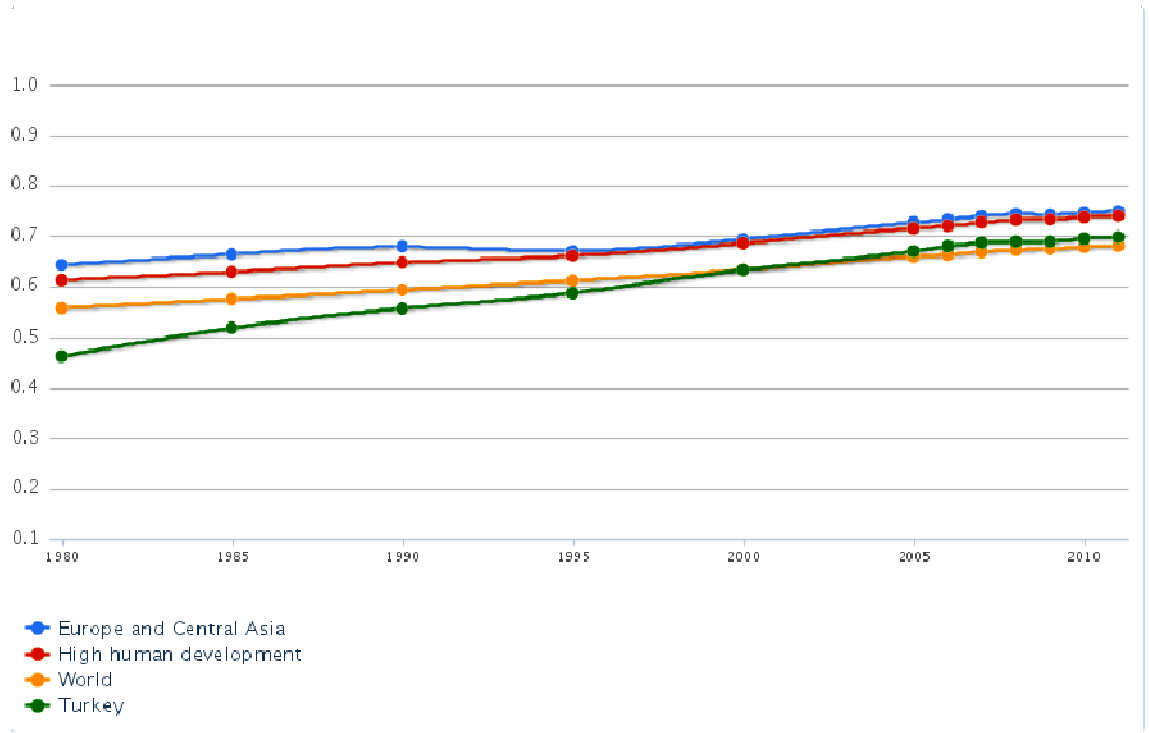
³³ 2002 yılında % -0,83 olan cari açık 2003 yılında % -3,33, 2004 yılında % -5,19 ve 2010 yılında % -8,2 gerçekleşerek süreklilik kazanmıştır (Telatar, 2011:23). Türkiye'de cari açığın tarihsel çerçevede değerlendirildiğinde 'büyük ve sürekli' bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür (Telatar, 2011:23). Yıllık enflasyon oranları değerlendirildiğinde Türkiye, Avrupa Birliği üyelerine göre yüksek enflasyon değerlerine sahiptir (bkz: Eurostat)

Tablo 4. İnsan Hakları Açısından Türkiye ve Avrupa

Ülke	Sıra (global)	Index
Türkiye	92	0.699
Avusturya	19	0.885
Belçika	18	0.886
Norveç	1	0.943
Fransa	20	0.884
Almanya	9	0.905
Hollanda	3	0.910
Macaristan	38	0.816
Polonya	39	0.813
Slovakya	35	0.834
Portekiz	41	0.809
Bosna herzigova	74	0.733
Hırvatistan	46	0.796
Sırbistan	59	0.766
Makedonya	78	0.728
Avrupa ve Merkez		0.751
Asya		

Kaynak: Human Development Index

Ancak buna rağmen Türkiye bu konuda son zamanlarda önemli bir gelişim göstermeye başlamıştır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi Türkiye'nin gelişim çizgisi her geçen gün artan bir eğilim göstermektedir.

Şekil 4. Türkiye'nin İnsan Hakları Konusunda İzlediği Gelişme

Kaynak: Human Development Index

Türkiye özgürlükler açısından da çok parlak bir tablo çizmemektedir. Eskiye oranla büyük bir gelişim olmasına rağmen AB ülkeleri ile kıyaslandığında onların gerisinde kalmaktadır. Freedom House Index'e göre Türkiye 'Freedom Rating' oranlamasında 3.0 oranında kalmaktadır (7 üzerinden). Bu oran Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye özgürlükler açısından en kötü durumda olan ülke olarak görülmektedir. Aynı şekilde ifade özgürlüğünde konusunda da Türkiye Avrupa ile yapılan kıyaslamada sınıfta kalmaktadır. Reporters Without Borders'a göre Türkiye ifade özgürlüğü konusunda 178 ülke arasında 138. sırada yer almaktadır.

Tablo 5. Türkiye ve Avrupa'da 'Özgürlük' Değerlendirilmesi

	Freedom rating	Political rights rating	Civil liberties rating
Türkiye	3.0	3	3
Macaristan	1.5	1	2
Bulgaristan	2.0	2	2
Yunanistan	2.0	2	2

Tablo 5'in Devamı

Bosna	3.5	4	3
Romanya	2.0	2	2
Letonya	2.0	2	2
Hırvatistan	1.5	1	2
Diğer AB ülkelerinin sahip oldukları oran	1.0	1	1

Kaynak: Freedom House Index

Ortaya konulan veriler ışığında konuyu değerlendirecek olursak Avrupa Birliği vatandaşlarının endişelerinin çok yönlü olduğunu söyleyebiliriz. Ancak AB-10 ülkelerinin desteği değerlendirildiğinde Türkiye'nin AB standartlarına ulaşacak şekilde reformları gerçekleştirmesi durumunda Türkiye'nin üyeliğine olan desteğin artacağı söylenebilir. Ancak Türkiye'nin önünde uzun ve zorlu bir süreç olduğu da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca müzakerelerin açık uçlu olduğu da unutulmamalıdır ki bunun anlamı tam üyelik garanti edilememektedir (Morelli, 2011:3).

Bu noktada Türkiye- AB ilişkilerinin geleceği kapsamında alternatif senaryolar üretilmektedir. Aslında Merkel ve Sarkozy'nin ısrarla üzerinde durdukları 'Tam üyeliği içermeyen özel bir ilişki' kurulması bu alternatifler arasında sayılabilir. Bu ilişkide bir B planının bulunması iki taraf açısından da yararlı olacağı benzetilmektedir. Bir B planının oluşturulması açısından, Cemal Karakaş 'gradual integration' modelini ileri sürmektedir (Gerhards ve Hans, 2011:763). Bu modele göre, Türkiye sadece ekonomik açıdan değil aynı zamanda politik açıdan da Avrupa Birliği ile entegre olmuş durumdadır ve bazı sektörlerde Türkiye'ye katılım hakkı verilebilir, Konsey'de veto hakkı olmaksızın. Burada Türkiye ve Avrupa Birliği açısından modelin önemi Türkiye'nin özellikle politik açıdan Avrupa Birliği ile entegre olması, aynı zamanda reformları gerçekleştirerek AB standartlarında bir ilişkiye devam edilebilecek olmasıdır (Gerhards ve Hans, 2011:763). Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu durum Avrupa Birliği vatandaşlarını ikna edebilecek şartları sağlayamamaktadır. Bu sebeple farklı alternatiflere yönelinilmesi her iki taraf açısından da farklı faydalar sağlayabilir.

Ancak Türkiye açısından, bu zamana kadar yapılmış olan bu alternatiflere özellikle Merkel'in ileri sürdüğü gibi 'özel bir ilişki' kurulması önerilerine karşı çıkmıştır. Eski

Ekonomi Bakanı Kemal Derviş Avrupa ile kurulacak ‘özel ilişki’ fikrini, ‘ikinci sınıf statü’ anlamına geldiğini ileri sürerek reddetmiştir (Tekin, 2005, s.299). Aynı şekilde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da bu fikre karşı çıkanlar arasındadır. Avusturya'nın Die Presse gazetesinde yayınlanan makalesinde Davutoğlu, üretilen alternatiflerle ilgili olarak; ‘Hedef, diğer üyelerle eşit koşullarda tam üyeliktir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik dışında hiçbir alternatifi dikkate almayacağını, keza AB müktesebatının hiçbir yerinde de böyle bir alternatifin bulunmadığını vurgulamak istiyorum’ ifadesinde bulunmuştur (Ahmet Davutoğlu: AB'ye Tam Üyeliğin Alternatifi Yok, 2012).

SONUÇ VE ÖNERİLER

1997 yılı Aralık ayında gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Komisyonu, 11 aday ülke ile -iki dalga halinde- müzakerelere başlama kararı aldı; ilk dalga ülkeleri; Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya'dan oluşmaktaydı; ikinci dalga ise, Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya ülkelerini içermekteydi (Baç, 2000:21). Türkiye'ye ise adaylık için 'eligible' statüsü verildi. 1997 yılında müzakerelere başlayan bu ülkelerin o dönemde Türkiye'den çok daha iyi bir durumda olduğunu söyleyemeyiz. Eğer AB'nin başvuran ülkelerdeki politik şartları değerlendirmesine bakarsak –mesela Bulgaristan, Romanya ve Slovakya- bunu açıkça görebiliriz (Ryoo, 2008:40). Bu ülkeler Kopenhag Kriterleri'ni sağlamaları açısından memnun edici bulundular, demokrasileri Türkiye'den daha istikrarlı olmamasına ve ekonomik kapasite ve Birliğin hukuk, yönetmelik ve direktiflerine adapte olabilmeleri açısından Türkiye'nin bu ülkelere göre önde olmasına rağmen (Ryoo, 2008:40).

Adaylık statüsünün verilmesinden sonra dahi Türkiye açısından süreç diğer ülkelere göre farklı bir şekilde ilerlemektedir. Süleyman Demirel, Avrupa'nın yaklaşımını şu sözlerle değerlendirmiştir: 'Avrupa medeniyeti komünizme karşı tehlikeyken, onlar (Avrupa) bizim Türk ve Müslüman olduğumuzu söylemediler'³⁴(Baç, 2000:23). Gerçekten de, Türkiye'nin 'farklı' kimliği Avrupa'nın güvenliğinin söz konusu olduğu Soğuk Savaş döneminde Avrupa açısından bir farklılık yaratmamaktaydı. Aksine Türkiye, kimliği açısından bugünden hiç farklı bir yapıda bulunmadığı o dönemde 'Avrupalı' olarak kabul edilmiştir. Türkiye ve Avrupa açısından değişen tek şey - aynı zamanda bütün ülkeler açısından ortaya çıkan bir değişiktir bu- sıkı iki kutuplu sistemin dağılmasıdır. Sistemin büyük bir değişime uğraması sadece Türkiye açısından bir değişiklik getirmeden aynı zamanda marjinal ve 'Batı'dan farklı olan kimlikler de büyük bir değişim sürecine girmişlerdir. Bu yeni dönemde 'farklı' kimlikler, devlet ve vatandaşları için bir sorun olarak görülmeye başlandı. Avrupa Birliği'nin içerisinde yaşayan ve çoğunlukla yaşadıkları ülkelerin vatandaşlığını almış göçmenlere 'iç güvenlik' meselesi olarak bakılması ve bunun sonucunda AB'nin politikalar üretmesi yaşanan gerilimi ve var olan güvensizliği ortaya koymaktadır.

---

³⁴ Süleyman Demirel: 'When the defense of European civilization (against communism) was at stake, they didn't say we were Turks and Muslims'.

Batı'nın bu yaklaşımı hem kendi içlerinde yaşayan göçmenlerin hem de farklı etnik, dini kimliğe sahip olan ülkelerin ve onların vatandaşlarının diğer topluluklarla aralarına bariyer çekmelerine sebep olmaktadır. 'Marjinalleştirilen' gruplar daha hırçın ve uzlaşmaz bir yaklaşım içine girmektedirler. Türkiye açısından durum da çok farklı değildir. AB'nin Türkiye'ye ve Türklere olan yaklaşımı hem AB'ye olan güvenin sarsılmasına sebep olmakta hem de Avrupa'da yaşayan Türklerin kendilerini 'istenmeyen' grup olarak görmelerine sebep olmaktadır.

Süleyman Demirel'in de belirttiği gibi aslında sorun Türkiye'nin ne kadar demokratik, AB ile ne kadar uyumlu olduğu ya da Türkiye'nin ekonomisinin ne kadar geliştiği ya da gelişmekte olduğu ile ilgili değildir. Sorun yukarıda da belirtildiği gibi AB'nin Türkiye'yi nasıl algılamak istediği ile alakalıdır. AB'nin uyguladığı bekle ve gör politikası, bunu yaparken Almanya ve Fransa'nın ortaya attığı gibi tam üyeliği gerektirmeyen bir takım çözüm önerilerinin sunulması ve belki de Türkiye'nin 'pes etmesinin' beklenmesi aslında açıkça Türkiye'nin AB'den farklı olan yapısının, üyeliğe engel olacağına üstü kapalı bir şekilde söylenmesidir. Almanya ve Fransa öncülüğünde temelleri atılmış olan bu Birlik, bugün aslında ortaya koyduğu demokrasi, insan hakları, fikir özgürlüğü gibi yaklaşımlarla bir fark yaratmaktadır. Ancak Birlik tarafından ortaya konulan eşitlikçi ve zamanında kendi ötekisi olanları bugün 'içine alan' yaklaşımı, aslında tam olarak sağlanabilmiş değildir.

AB'nin Türkiye'ye olan yaklaşımı birçokları tarafından 'sonu olmayan' bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Aslında daha önce de değinildiği gibi süreç, diğer aday ülkelerden çok farklı bir boyutta ilerlemektedir. Özellikle Fransa ve Avusturya'nın tutumları ve referandumu Türkiye'nin üyeliğinde belirleyici olarak kabul etmeleri 'sonu olmayan bir süreç' olarak yapılan değerlendirmeleri desteklemektedir. Ancak yine de bu noktada Türkiye'yi tamamen Avrupa haritasından çıkarmak doğru bir yaklaşım olmaz. Türkiye'nin farklılıklarına yapılan vurgunun yanı sıra, Türkiye'yi AB içinde gören bir yaklaşım da bulunmaktadır. Bu noktada, aslında Avrupa'nın nasıl tanımlandığı ve Türkiye'nin tanımlanan bu Avrupa içinde 'nerede' yer aldığı ya da 'almadığı' önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye'nin adaylığı ile birlikte ateşlenen 'AB' kimliğinin ne olduğu sorusuna verilen cevaplara bakıldığı zaman, genel yaklaşımın 'AB'nin kendini ne olduğu ile değil de aslında 'ne olmadığı' ile tanımladığı üzerinde odaklandığı

görülmektedir. Türkiye'nin Avrupa'da bir yerinin olup olmadığını belirleyen yaklaşım 'Avrupa'nın tanımını ile paralel gitmektedir.

'Avrupa' tanımına olan yaklaşımları aslında en temelde muhafazakâr ve liberal yaklaşım temeline indirgeyebiliriz. Kaya'ya (2004b:324) göre muhafazakârlar Avrupa'yı tanımlarken, daha çok Hıristiyanlık, tikellik, gelenek, geçmiş ve türdeşlik üzerine vurgu yapmakla birlikte kültürel karışımı reddeden bir anlayışı savunmaktadır. 'Avrupa' fikrini tözselleştiren bu tanım içerisinde, Türkiye ve İslam'a yer yoktur. Öte yandan, Sosyal Demokratların ve liberallerin geliştirdiği 'Avrupa' fikri ise çeşitlilik, kültürel farklılık, ortak bir gelecek, demokrasi, insan hakları ve sekülerizm gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde, Türkiye ve İslam gibi klasik anlamda Batılı olmayan kültürel ve dinsel unsurlar 'Avrupa' içinde kendilerine yer edinebilirler. Entelektüel anlamda yapılan bu tanımlamaların aslında geniş halk kitlelerine ulaşım, bunların içselleştirildiğini söyleyemeyiz. 'Avrupalılık' kimliği aslında, eğitim, Avrupa yurttaşlığı, tarih ve gelecek gibi bir takım ideolojik aygıtların kullanılmasıyla Avrupa Birliği Komisyonu tarafından bir toplum mühendisliği projesi çerçevesinde gerçekleştirilmek istenen hedefi yansıtmaktadır (Kaya, 2004b:324). Bu açıdan bakıldığında aslında ulusal kimliklerin yerine geçebilecek bir 'Avrupa' kimliğinin olmadığını ya da henüz oluşturulamadığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin nerede yer aldığı sorusu ise AB'nin kendi kimlik krizini çözmesi ve bunu açıkça tanımlamasıyla açıklığa kavuşacak gibi görünmektedir. Ancak bu süreçte Türkiye'nin de kendi içinde yaşadığı kimlik sorununu çözmesi gerekmektedir. Avrupa Birliği projesi, süreç her ne kadar yavaş ilerlese de, Türkiye açısından demokratikleşmenin sağlanabilmesi için izlenebilecek en iyi yoldur. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye henüz demokratikleşme sürecinin başında yer almaktadır ve bunu sağlayabilmesi için deyim yerindeyse sakin ve sabırlı bir şekilde yoluna devam etmesi gerekmektedir. Türkiye'nin gereken tüm kriterleri eksiksiz yerine getirebilmesi uzun bir zaman zarfını kapsamaktadır. Süreç sonu olmayan bir proje olarak görülse dahi, bir noktada Türkiye'nin AB üyeliği bir kesinliğe ulaşacaktır. Özellikle Türkiye'nin dış politikadaki öneminin AB'nin küresel politik bir güç olma amacı ile örtüşmesi Türkiye'yi AB gözünde vazgeçilmez bir ülke konumuna sokmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ABBAS, Tahir (2007), *Islamic Political Radicalism A European Perspective*, Edinburgh University Press.
- AKÇURA, Yusuf (2011), *Üç Tarz-ı Siyaset*, Kilit Yayınları, Ankara.
- AKGÖNÜL, Samim (2009), 'Turks of France: Religion, Identity and Europeanness', Derleyen: Talip Kucukcan ve Veyis Gungor, *Turks in Europe Culture, Identity, Integration*, Turkevi Research Centre, s.35-63.
- BENWELL, Bethan ve Elizabeth Stokoe (2006), *Discourse and Identity*, Edinburgh University Press.
- BISAHA, Nancy (2004), *Creating East and West Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*, Penn Press.
- BURÇOĞLU, Nedret- Kuran (2007), 'From Vision to Reality: A Socio- cultural Critique of Turkey's Accession Process', Derleyen: Esra Lagro ve Knud Erik Jorgensen, *Turkey and the European Union Prospects for Difficult Encounter*, Palgrave Macmillan.
- CAKIRERK, Rana ve Johan West (2009), 'The Socio- Economic Position of the Turkish Community in Belgium: The Challenge of Integration', Derleyen: Talip Kucukcan ve Veyis Gungor, *Turks in Europe Culture, Identity, Integration*, Turkevi Research Centre, s.65-78.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul.
- FREY, Lawrence R. Ve Stephen P. Konieczka (2010), 'Group Identity', Ed: Ranold L. Jackson II, *Encyclopedia of Identity*, Sage Publications.
- GENCER, Mustafa (2009), 'Geç Osmanlı İmparatorluğu'nun Modernleşmesi Çerçevesinde Kimlik Sorunsalı', Derleyen: Gönül Pultar, *Kimlikler Lütfen Türkiye*

- Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.67-78.
- GÜNAY, Cengiz (2007), 'Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations: A View From Austria', Derleyen: Nathalie Tocci, *Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations*, IAI- TEPAV Report, s.46-57.
- HOGGETT, Paul (2009), *Politics, Identity and Emotion*, Paradigm Publishers.
- HUNTINGTON, Samuel P. (2002), *The Clash of Civilizations And The Remaking of World Order*, The Free Press.
- İNAC, Hüsamettin (2006), *Avrupa Birliği Entegrasyonu Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- KARAKAŞ, Mehmet (2006), *Küreselleşme ve Türk Kimliği*, Elips Kitabevi, Ankara.
- KEYMAN, E. Fuat (2009), *Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KEYMAN, E. Fuat (2005), 'Kimlik ve Demokrasi', Derleyen: Atila Eralp, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınevi, İstanbul, s. 217-250.
- KİRİŞÇİ, Kemal (2008), 'Religion as an Argument in the Debate on Turkish EU Membership', Derleyen: Dietrich Jung and Catharina Raudvere, *Religion, Politics, and Turkey's EU Accession*, Palgrave Macmillan.
- KOÇ, Güneş (2009), 'Turks in Austria and Germany: Stereotypes and Xenophobia', Derleyen: Talip Kucukcan ve Veyis Gungor, *Turks in Europe Culture, Identity, Integration*, Turkevi Research Centre, s.103-127.
- KUCUKCAN, Talip ve Veyis Gungor (2009), 'Image of Turkey and Perception of European Identity among Euro- Turks in Holland', Derleyen: Talip Kucukcan ve Veyis Gungor, *Turks in Europe Culture, Identity, Integration*, Turkevi Research Centre, s.435-457.

- MARDİN, Şerif (2009), 'Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar', Derleyen: Gönül Pultar, *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.61-66.
- MELUCCI, Alberto (1996), *Challenging Codes Collective Action in Information Age*, Cambridge University Press.
- ORTAYLI, İlber (2007), *Osmanlı Barışı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (2000), *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- REÇBER, Kamuran (2005), *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- ROSEN, Michael ve Jonathan Wolff (2006), *Siyasal Düşünce*, Çev. Sevda Çalışkan ve Hamit Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara.
- SETTON, Kenneth Meyer (1992), *Western Hostility to Islam And Prophecies of Turkish Doom*, American Philosophical Society.
- SMITH, Anthony D. (2010), *Milli Kimlik*, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOCCI, Nathalie (2007), 'Report Unpacking European Discourses: Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations', Derleyen: Nathalie Tocci, *Conditionality, Impact and Prejudice in EU- Turkey Relations*, IAI- TEPAV Report, s.7-32.
- TOK, Nafiz (2003), *Kültür, kimlik ve siyaset: Kültüre ilişkin meseleler için kimlik temelli bir yaklaşım*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- TOMENENDAL, Kerstin (2009), 'Avusturya Penceresinden: Tarihten Günümüze Avrupa'da Imago Turci', Derleyen: Gönül Pultar, *Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.373-383
- TWIGG, Stephen, S. Schaefer, G. Austin ve K. Parker (2005), *Turks in Europe: Why Are We Afraid?*, Foreign Policy Centre, UK.

YILMAZ, Hakan (2005), 'Giriş: Türkiye'yi Avrupa Haritasına Sokmak', Derleyen: Hakan Yılmaz, *Avrupa Haritasında Türkiye*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, ss. 1-21.

Sürekli Yayınlar

AKÇAPAR, Sebnem Köser ve Gökçe Yurdakul (2009), 'Turkish Identity Formation and Political Mobilization in Western Europe and North America', *Turkish Studies*, Vol.10, No.2, s. 139-147.

AKDEMİR, Erhan (2009), '11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı', *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.8, No.1, s. 1-26.

AKSOY, Sevilay Z. (2009), 'The Prospect of Turkey's EU Membership as Represented in the British Newspapers The Times and The Guardian, 2002-2005', *Journal of European Studies*, Vol.39, No.4, s. 469-506.

ATAMAN, Kemal ve Tuba Er (2008), 'İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine', *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.17, Sayı.2, s.747-770.

BALCER, Adam ve Piotr Zalewski (2010), 'Turkey and the 'New Europe': A Bridge Waiting To Be Built', *Insight Turkey*, Vol. 12, No.1, s. 37-46.

BARYSCH, Katinka (2007), 'What Europeans Think About Turkey and Why', Centre For European Reform, <http://www.cer.org.uk/publications/archive/essay/2007/what-europeans-think-about-turkey-and-why>, 10.03.12.

BRUBAKER, Rogers ve Frederick Cooper (2000), 'Beyond 'Identity'', *Theory and Society*, 29, s.1-47.

BURAK, Durdu Mehmet (2003), 'Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri', *OTAM*, Sayı. 14, s. 291-318.

DERINGİL, Selim (2007), 'The Turks and 'Europe': The Argument from History', *Middle Eastern Studies*, Vol.43, No.5, s. 709-723.

- DOUKI S., F. Nacef, A. Belhadj, A. Bouasker ve R. Ghachem (2003), 'Violence Against Women in Arab and Islamic Countries', *Arch Womens Ment Health*, Vol. 6, No.3, s. 165-171.
- EDER, Klaus (2009), 'A Theory of Collective Identity. Making sense of the Debate on a 'European Identity'', *European Journal of Social Theory*, 12(4), s.427-447.
- FAAS, Daniel (2009), 'Reconsidering Identity: The Ethnic and Political Dimensions of Hybridity among majority and Turkish youth in Germany and England', *The British Journal of Sociology*, Vol. 60, No.2, s.299-320.
- GERHARDS, Jürgen ve Silke Hans (2011), 'Why Not Turkey? Attitudes Towards Turkish Membership in the EU Among Citizens in 27 European Countries', *Journal of Common Market Studies*, Vol.49, No.4, s.741-766.
- GÖL, Ayla (2009), 'The Identity of Turkey: Muslim and Secular', *Third World Quarterly*, Vol.30, No.4, s.795-811.
- HAKOV, Cengiz (2004), 'Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi', *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, Vol.1, No.1, s. 39-44.
- HAYNES, Jeffrey (2010), 'Politics, Identity and Religious Nationalism in Turkey: From Atatürk to the AKP', *Australian Journal of International Affairs*, Vol.64, No.3, s. 312-327.
- HULSSE, Rainer (2006), 'Cool Turkey: Solving the Image Problem to Secure EU Membership', *Mediterranean Politics*, Vol.11, No.3, s. 309-327.
- IVIC, Sanja (2009), 'Rethinking EU Citizenship: Towards the postmodern ethics of citizenship', *Journal of Identity and Migration Studies*, Vol. 3, No. 2, s.40-62.
- KAYA, Ayhan (2011a), 'Euro- Turks as a Force in EU- Turkey Relations', *South European Society and Politics*, Vol.16, No.3, s. 499-512.
- KAYA, Ayhan (2011b), 'Emmanuel Levinas ve Öteki'nin Çıplaklığı: Egoloji'den İDoloji'ye', *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, No.37, s.1-8.
- KAYA, Ayhan (2004a), 'İdeolojiden İDolojiye Yolculuk: Düşüncebilimden Kimlikbilime', *Doğu Batı Dergisi*, Yıl.7, Sayı.28, s.67-81.

- KAYA, Ayhan (2004b), 'Avrupa Birliği, Avrupalılık ve Avrupa Türkleri: Tireli ve oğul Kimlikler', *Cogito*, sayı.39, s. 324-332.
- KEMMING, Jan Dirk ve zlem Sandıkçı (2007), 'Turkey's EU Accession As a Question of Nation Brand Image', *Place Branding and Public Diplomacy*, Vol. 3, s. 31-41.
- LOVELL, David (2011), 'Turkey in Europe: Record, Challenges and the Future', *Insight Turkey*, Vol.13, No.3, s. 173-190.
- MOK, Yeuk- Shing (2007), 'Charles Taylor's Notion of Identity', *Nursing Philosophy*, 8 (1), s.60-63.
- MORELLI, Vincent (2011), 'European Union Enlargement: A Status Report on Turkey's Accession Negotiations', Congressional Research Service.
- MÜFTÜLER- BAC, Meltem (2000), 'Through the Looking Glass: Turkey in Europe', *Turkish Studies*, Vol.1, No.1, s. 21-35.
- POLLETTA, Francesca ve James M. Jasper (2001), 'Collective Identity and Social Movements', *Annual Review of Sociology*, Vol. 27, s. 283-305.
- POYRAZ, Tuğçe ve Gülay Arıkan (2003), 'Avrupa- Türkiye İlişkileri ve Dönemsel Olarak Değişen 'Öteki' Tanımları', *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.20, Sayı.2, s. 61-71.
- POYRAZ, Tuğçe ve Gülay Arıkan (2004), 'Avrupa- Türkiye İlişkileri ve Avrupa Yayılmacılığından Sonra Değişen 'Öteki' Tanımları', *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.21, Sayı.2, s. 1-16.
- RIM, Affaya (2009), 'Unity and Diversity in Euro- Mediterranean Identities: Euro-European and Arabo- Mediterranean Dimensions', http://www.emuni.si/press / ISSN/1855-3362/2_187-200.pdf, 21.02.12.
- ROBERTS, Timothy ve Emrah Şahin (2010), 'Construction of National Identities in Early Republics: A Comparison of the American and Turkish Cases', *The Journal of the Historical Society*, Vol.10, Issue 4, s.507-531.

- RYOO, Woongjae (2008), 'Problems of National Identity in an Era of Globalization: Turkey's Bid to Join the European Union', *Journal of International and Area Studies*, Vol.15, No.1, s. 37-45.
- SAMUR, Hakan (2010), 'Avrupa'da Birliğin Yolu Türkiye'den Geçer', *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.9, No.2, s. 145-167.
- SAZ, Gökhan (2011), 'Turkophobia and Rising Islamophobia in Europe: A Quantification For the Negative Spillovers on the EU Membership Quest of Turkey', *European Journal of Social Sciences*, Vol.19, No.4, s. 479-491.
- SOKULLU, Ebru Ş. Canan (2011), 'Turcoskepticism and Threat Perception: European Public and Elite Opinion on Turkey's Protracted EU Membership', *South European Society and Politics*, Vol.16, No.3, s. 483-497.
- SNOW, David (2001), Identity and Expressive Forms, Centre for the Study of Democracy, UC, <http://escholarship.org/uc/item/2zn1t7bj#page-1>, 14.10.11.
- SPOHN, Willfried (2009), 'Europeanization, Religion and Collective Identities in an Enlarging Europe. A Multiple Modernities Perspective', *European Journal of Social Theory*, 12(3), s. 358-374.
- STEUNENBERG, Bernard, S. Petek ve C. R uth (2011), 'Between Reason and Emotion: Popular Discourses on Turkey's Membership of the EU', *South European Society and Politics*, Vol.16, No.3, s. 449-468.
- TATAR, Taner (2008), 'Kimlik:  tekini Belirlemek ya da Kendini Bilmek', *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı.48, s. 185-200.
- TEKİN, Beyza Çağatay (2008), 'The Construction of Turkey's Possible EU Membership in French French Political Discourse', *Discourse Society*, Vol.19(6), s. 727-763.
- TEKİN, Ali (2005), 'Future of Turkey- EU Relations: A Civilisational Discourse', *Futures*, Vol.37, Issue. 4, s.287-302.
- TELATAR, Erdin (2011), 'Türkiye'de Cari Aık Belirleyicileri ve Cari Aık- Krediler İlişkisi', *Bankacılar Dergisi*, Sayı 78, s. 22-34.

- TUNKROVA, Lucie (2008), ‘Imagining Europe: European Identity and Turkish Accession Process’, *International Journal of the Humanities*, Vol. 6, No.7, s. 131-138.
- UÇAK, Harun (2011), ‘Turkey’s Population Dynamics As a Candidate Country For EU Membership’, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol.1, No.4, s. 180-198.
- VERNEY, Susannah (2007), ‘National Identity and Political Change on Turkey’s road to EU membership’, *Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, Vol.9, No.3, s. 213-221.
- YURTSEVEN, Yılmaz (2007), ‘Osmanlı Klasik Döneminde İdeoloji, Din ve Siyasi Meşruiyet Üzerine Kısa Bir Değerlendirme’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.11, Sayı.1-2, s. 1255- 1283.

Diğer Yayınlar

- ‘A Fading European Dream: Will Turkey Ever Join the EU?’ (2010), *The Economist*, 21 Ekim.
- ‘AB’deki Türklerin Şirketlerinin Toplam Cirosu 50 Milyar Euro’ya Ulaştı’ (2011), *EurActiv*, 10 Ekim.
- ABGS, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2011), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, 11.03.12.
- ABGS, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı (2007), <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=37623&l=1>, 11.03.12.
- ‘AB’ye Üyelik Sürecinin Aşamaları’ (2008), *NTVMSNBC*, 8 Ocak.
- ‘Ahmet Davutoğlu: AB’ye Tam Üyeliğin Alternatifi Yok’, (2012), *Ab-İlan*, 25 Mart.
- AKÇADAĞ, Emine (1??), Avrupa Kamuoyunda Türkiye’nin İmajı ve Kamu Diplomasisinin Önemi, www.kamudiplomasisi.org, 17.02.12.

- AKÇAPAR, Burak ve Denis Chaibi (2006), ‘Turkey’s EU Accession: The Long Road From Ankara To Brussels’, *Perspectives*, <http://yalejournal.org/wp-content/uploads/2011/01/061204akcapar-chaibi.pdf>, 16.02.12.
- AKIN, Fatih (2004), *Gegen die Wand*, <http://www.imdb.com/title/tt0347048/plotsummary>, 23.10.11.
- ‘Almanya’daki Türklerin En Büyük Sıkıntısı İşsizlik’(2011), *Bloomberght*, 25 Ekim.
- BAL, Abdullah (2010), ‘*Turkey’s Long Road to EU Candidacy: Is Turkey A European State?*’, Yayınlanmamış Master Tezi, Dalhousie University Master of Arts.
- BARTSCH, Matthias, A. Brandt ve D. Steinvorth (2010), ‘Turkish Immigration to Germany: A Sorry History of Self- Deception and Wasted Opportunities’, *Der Spiegel*, 9 Temmuz.
- COHEN, Patricia (2009), ‘Danish Cartoon Conroversy’, *The New York Times*, 12 Ağustos.
- ‘Common Concerns About Islamic Extremism Muslim- Western Tensions Persist’(2011), Pew Research Center, 21 Temmuz.
- DOMBEY, Daniel (2011), ‘Trust Issues Add to Turkey’s EU Apathy’, *Financial Times*, 10 Ekim.
- ‘Egemen Bağış: Europe Needs Turkey’ (2012), *Al Jazeera*, 5 Şubat.
- ‘Election Resources’, <http://electionresources.org/at/nationalrat.php?election=2006>, 18.04.12.
- ‘Ethnocentric Attitudes Are on The Rise in Europe: Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe’ (2008), Pew Global Attitudes Project, Pew Research Center, 17 Eylül.
- EUROPEAN Commission (2011), ‘EU-Turkey Relations Enlargement’, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/relation/index_en.htm, 14.03.12.

- EUROPEAN Commission Report (2005), http://ec.europa.eu/enlargement/archives/key_documents/reports_2005_en.htm, 14.03.12.
- EUROPEAN Commission, 'Understanding Enlargement The European Union's Enlargement Policy', http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_en.pdf, 14.03.12.
- 'European Union Minorities and Discrimination Survey (2009), European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).
- EUROSTAT Statistics, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, 01.04.12.
- FREEDOM House, <http://www.freedomhouse.org/>, 11.04.12.
- HUMAN Development Index (HDI), UNDP, <http://hdr.undp.org/en/statistics/>, 11.04.12.
- KONDA Barometresi (2010), 'Siyasal Kimlik Tanımları', http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2010_07_Siyasal%20Kimlik_Tanimlari.pdf, 12.05.12.
- KONDA Araştırması (2008), 'Biz Kimiz?', http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2008_04_KONDA_Hayat_Tarzlari.pdf, 12.05.12.
- KÖKSAL, Duygu, N. Hortaçsu, F. Köksal (2009), 'Türkiye'de Sosyal Köken, Değerler ve Kimlik: Türk ve Avrupa Kimliği', *Tübitak Projesi*, Proje No: 104K107, İstanbul.
- LİVANELİ, Zulfu (2006), 'Honor Killings and Violence Against Women in Turkey', Turkish Cultural Foundation, <http://www.turkishculture.org/lifestyles/turkish-culture-portal/thewomen/honor-killings-426.htm>, 13.05.12.
- 'Londra Kalbinden Vuruldu' (2005), *BBC*, 7 Temmuz.
- 'Madrid Saldırıları Davası Karara Bağlandı' (2007), *CNN Türk*, 31 Ekim.
- 'Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities' (2010), At Home in Europe Project, Open Society Institute.

OECD Statistics, <http://stats.oecd.org/index.aspx>, 08.01.12.

ORENDT, Moritz (2010), 'Germany's Role in Turkey's EU Accession Process', *Bilgesam*, 16 Şubat.

ÖZLÜK, Erdem (2009), 'Avrupa Kimliği'nin Oluşumunda Metal, Suni ve Doğal Sınırların Fonksiyonları', International Davraz Congress on Social and Economic Issues: New Global Dialogue, Davraz, Isparta.

REPORTERS Without Borders, <http://en.rsf.org/>, 11.04.12.

'Rise in Racist and Anti- Muslim Attacks since 7th July Terrorist Attacks on London' (2005), CAABU Fact Sheet.

ROGERS, Simon (2011), 'Muslim Populations by Country: How Big Will Each Muslim Population Be by 2030?', *The Guardian*, 28 Ocak.

SARI, Özlem L. (2003), 'Migration and Development: The Case of Turkish Migration to Germany', Immigration and Economic Development: A Symposium, Part 1, Vol. 5, No.2

SCIOLINO, Elaine (2002), 'Ex- French President Snubs Turks on Union Bid', *The New York Times*, 9 Kasım.

'Serbia's EU Bid: Belgrade Moves Closer to Brussels' (2012), *The Economist*, 2 Mayıs.

SIMONS, Marlise (2004), 'Dutch Filmmaker, an Islamic Critic, Is Killed', *The New York Times*, 3 Kasım.

SOBECKI, Nichole (2010), 'Turkey's Shocking Domestic Violence Statistics', *GlobalPost*, 20 Şubat.

STANDART Eurobarometer 63 (2005), Eurobarometer Surveys, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63_en.htm, 15.12.11.

STANDART Eurobarometer 66 (2006), Eurobarometer Surveys, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_en.htm, 15.12.11.

STANDART Eurobarometer 69 (2008), Eurobarometer Surveys, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb69_en.htm, 15.12.11.

STANDART Eurobarometer 74 (2010), Eurobarometer Surveys, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb74/eb74_en.htm, 15.12.11.

SUĞANLI, Mehmet (2003), 'Almanya'da Yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo- Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri', Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü.

SUMMARY Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001 (2002), European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 'Kopenhag Kriterleri', <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/437-438.pdf>, 21.03.12.

'The Future of the Global Muslim Population Projections for 2010-2030'(2011), Pew Research Center, Report.

TİSK (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu), (1???), 'Avrupa'daki Türk Kadını', TİSK Yayınları, Ankara.

'Turkey in the EU- What the Public Thinks' (2009), *EurActiv*, 20 Ağustos.

'Turkey Entry 'would destroy EU'', (2002), *BBC*, 8 Kasım.

'Turkey's EU Membership: EU's Identity Crisis', (2012), *International Strategic Research Organisation*, 15 Mayıs.

TÜRBEDAR, Erhan (2011), 'Hırvatistan'ın AB Üyeliğine Yeşil Işık', Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu.

'Türkiye Nüfusu Arttı'(2011), *Sabah*, 28 Ocak.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı 'Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları', [http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler.tr.mfa), 27.03.12.

WEAVER, Matthew (2010), 'Angela Merkel: German Multiculturalism Has 'Utterly Failed'', *The Guardian*, 17 Ekim.

'Where is the Welcome Mat? Turks Feel Unwanted in Germany'(2008), *Der Spiegel*, 13 Mart.

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Bursa'nın Osmangazi ilçesinde doğan ÖZTÜRK, ilk ve orta öğrenimini Osmangazi'de, lisans öğrenimini ise Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.